

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Економіко-гуманітарний факультет

(повне найменування інституту, назва факультету)

Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки

(повна назва кафедри)

«До захисту допущено»

завідувач кафедри

Попова О.Ю.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

“ ” 2024 року

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему «Шляхи підвищення прибутковості кредитних операцій комерційного банку»

Виконав: студент 4 курсу, групи МЕНз-20

(шифр групи)

спеціальності 073 Менеджмент

Мазур Сергій Володимирович

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри УФЕБ Ляшок Н.Ю.

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент: к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства
О.О. Фоміна

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Засвідчую, що у цій дипломній роботі немає записок з праць інших авторів без відповідних посилань.

студент _____

(підпис)

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
(повне найменування вищого навчального закладу)

Економіко-гуманітарний факультет

Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки

Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»

Спеціальність 073 Менеджмент
(шифр і назва)

Затверджую:
зав. кафедрою УФЕБ
О.Ю. Попова

«__» _____ 2024р

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу студента

Мазур Сергій Володимирович

1. Тема роботи «Діагностика ефективності та шляхи управління основними фондами підприємства»

керівник проекту (роботи) Ляшок Наталія Юріївна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по інституту від « 25 » 04 2024 р. № 160

2. Термін здачі студентом закінченої роботи 21 червня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи матеріали звіту про переддипломну практику, статут, річна фінансова звітність

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити) теоретичні аспекти управління комерційною діяльністю комерційних банків; загальні відомості про банківську установу; аналіз основних показників розвитку АТ КБ «Приватбанк»; аналіз кредитних операцій АТ КБ «Приватбанк»; аналіз фінансової звітності банку; аналіз банківських ризиків;. удосконалення методики оцінки кредитного ризику; удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника та ризику банку; вдосконалення методів формування резервів на покриття кредитних ризиків

5. Перелік графічного матеріалу основні положення випускної кваліфікаційної роботи; структура активів АТ КБ «Приватбанк»; структура зобов'язань АТ КБ «Приватбанк»; основні показники фінансово-господарської діяльності АТ КБ «Приватбанк»; перелік пропозицій щодо нормативних документів; запропоновані заходи з підвищення ефективності діяльності банківської установи

6. Консультанти з проекту (роботи), із зазначенням розділів, що їх стосуються

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1.	к.е.н, доц. Ляшок Н.Ю.		
2.	к.е.н, доц. Ляшок Н.Ю.		
3.	к.е.н, доц. Ляшок Н.Ю.		
Нормо-контроль	д.е.н., проф. Попова О.Ю.		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми дослідження	10.04.2024	
2.	Складання завдання на виконання випускної кваліфікаційної роботи	12.04.2024	
3.	Визначення кола питань, що підлягають розгляду в випускній кваліфікаційній роботі	15.04.2024	
4.	Складання бібліографії з обраної теми	20.04.2024	
5.	Вивчення літератури з обраної теми та складання плану роботи	25.04.2024	
6.	Збір статистично-економічної інформації	10.05.2024	
7.	Обробка та аналіз зібраних фактичних матеріалів	25.05.2024	
8.	Розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності управління основними засобами підприємства	15.06.2024	
9.	Написання та оформлення випускної кваліфікаційної роботи відповідно до методичних рекомендацій	20.05.2024	
10.	Подання виконаної роботи на рецензування керівникові	25.05.2024	
11.	Одержання рецензії керівника та врахування зауважень	5.06.2024	
12.	Зібрання підписів консультантів та керівників	15.06.2024	
13.	Захист дипломної роботи	25.06.2024	

Студент

_____ (підпис)

С.В. Мазур

Керівник роботи

_____ (підпис)

Н.Ю. Ляшок

АНТОТАЦІЯ

Мазур С.В. Шляхи підвищення прибутковості кредитних операцій комерційного банку //Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 073 Менеджмент. –ДВНЗ ДонНТУ, Луцьк, 2024.

У роботі розглянуті теоретичні основ управління кредитною діяльністю комерційного банку, проаналізовані сучасні умови та політику кредитування банками другого рівня в Україні; здійснено аналіз кредитної політики комерційного банку, визначити шляхи вдосконалення кредитної політики комерційного банку.

Ключові слова: кредит, суб'єкти кредитних відносин, кредитна діяльність, кредитоспроможність, моніторинг кредиту, кредитний ризик, управління кредитним ризиком, кредитний договір

SUMMARY

Mazur S.V. Ways to increase the profitability of credit operations of a commercial bank //Graduation qualification work for obtaining the bachelor's degree in the specialty 073 Management. -DVNZ DonNTU, Lutsk, 2024.

The paper examines the theoretical foundations of managing the credit activity of a commercial bank, analyzes the current conditions and policy of lending by second-level banks in Ukraine; an analysis of the credit policy of a commercial bank was carried out, to determine ways of improving the credit policy of a commercial bank.

Keywords: credit, subjects of credit relations, credit activity, creditworthiness, credit monitoring, credit risk, credit risk management, credit agreement

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ.....	8
1.1. Теоретико-правова база діяльності комерційних банків України.....	8
1.2. Сутність та види кредиту.....	19
1.3. Банківська кредитна політика та ризик.....	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО - ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АТ КБ «ПРИВАТБАНК».....	47
2.1 Організаційно-економічна характеристика АТ КБ «Приватбанк».....	47
2.2 Аналіз основних показників розвитку АТ КБ «Приватбанк».....	49
2.3 Аналіз кредитних операцій «Приватбанку».....	53
2.4. Аналіз фінансового стану.....	59
2.5. Аналіз банківських ризиків.....	73
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ АТ КБ «ПРИВАТБАНК».....	84
3.1. Вдосконалення нормативно-правового регулювання споживчого кредитування.....	84
3.2. Удосконалення кредитної політики.....	91
3.3. Удосконалення роботи з проблемними кредитами.....	102
3.4. Оцінка економічної ефективності запропонованих заходів.....	115
ВИСНОВКИ.....	119
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	122

ВСТУП

Кредитування є найважливішим напрямом здійснюваних банком активних операцій. Кредитний портфель становить здебільшого від третини до половини всіх активів банку.

Беручи участь у процесі кредитування, українські банки дуже ризикують. Навіть за найліпшої кредитної політики можливі втрати кредитних коштів. Репутація банку може бути серйозно підірвана зростанням частки проблемних кредитів, що призводить до погіршення позиції банку на ринку кредитних ресурсів.

Для успішного кредитування, підвищення дохідності кредитних операцій банки потребують зрозумілої та гнучкої системи управління власним кредитним портфелем. За сучасного нестабільного та недосконалого (а в окремих випадках і суперечливого) законодавства успішне вирішення цього питання прямо пов'язане з бухгалтерським обліком, що є інформаційною підсистемою управління.

Ризик є невід'ємною складовою в будь-якій сфері економічної діяльності. Недостатнє усвідомлення цього нерідко призводить до сумних наслідків. Що ж до банківської справи, то її неможливо уявити без ризику. Тобто для функціонування комерційних банків ризик є іманентно притаманною складовою. Будь-яке рішення в банківській діяльності, що заслуговує на увагу, обтяжене ризиком, бо фінансова сфера взагалі, а банківська справа зокрема, є дуже чутливою не лише до різноманітних соціально-економічних чинників, а й до політичних, природно-кліматичних тощо. Отже, в банківській діяльності йдеться не про те, щоб взагалі уникнути ризику. Головне завдання полягає в раціональному управлінні банківськими ризиками, в тому, щоб якомога правильніше та адекватно (у першу чергу) оцінювати структуру й міру (ступінь) ризику, здійснюючи ту чи іншу операцію, прагнути знизити ступінь ризику до допустимого (чи мінімального) рівня.

Прийняття на себе ризиків за відповідну винагороду (премію за ризик) традиційно належить до сфери діяльності банків. Отже, аналіз структури ризику, оцінка міри ризиків, управління різноманітними ризиками, врахування їх є важливою складовою політики та стратегії банків.

Необхідність та актуальність вирішення проблем, пов'язаних із підвищенням ефективності кредитних операцій комерційного банку, визначили тему дипломної роботи, обумовили зміст, мету і структуру досліджень.

Метою даної роботи є пошук шляхів удосконалення кредитної діяльності комерційного банку на основі комплексного аналізу його фінансово-економічної діяльності

Поставлена мета обумовила необхідність розв'язання таких задач:

- теоретичне дослідження кредитної діяльності та управління кредитним ризиком;
- проведення аналізу фінансово-економічної діяльності комерційного банку;
- удосконалення кредитної політики банку за рахунок впровадження нових форм управління кредитним ризиком.

Об'єктом дослідження є процеси управління кредитною діяльністю АТ КБ «Приватбанк».

Предметом дослідження є кредитна політика комерційного банку.

Серед методів обробки та аналізу економічної інформації головними були такі: аналітичний, метод порівняльного економічного аналізу, метод групування, економіко-статистичний, графічний, балансового узагальнення, економіко-математичного моделювання

Практичне значення одержаних результатів дипломної роботи полягає в розробці методичних рекомендацій щодо удосконалення кредитної діяльності комерційного банку. Впровадження рекомендацій дипломної роботи поліпшить процес управління кредитними ризиками комерційним банком.

Теоретичні обґрунтування, практичні розробки, висновки та рекомендації, які містяться в роботі, одержано автором самостійно на основі вивчення, аналізу та узагальнення теоретичного і практичного матеріалу.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

1.1 Нормативно-правова база діяльності комерційних банків України

Банківське законодавство - це система всіх упорядкованих певним чином нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері банківської діяльності. Воно є зовнішньою формою банківського права, що відображає його внутрішню сутність (структуру).

Основи нормативно-правового регулювання діяльності комерційних банків України можна викласти в такій послідовності: Конституція (Основний Закон) України; загальні закони; спеціальні закони; укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України; нормативні акти Національного банку України; локальні акти кредитно-фінансових установ; міжнародні правові акти, звичаї та стандарти; банківські правила та звичаї. Свою дію нормативно-правові акти у сфері банківського права спрямовують на регулювання відносин, одним з учасників яких обов'язкового виступають банківські установи, що є елементом банківської системи країни.

Господарський кодекс України від 1 січня 2004 року в статті 334 «Правовий статус банків» визначає наступне.

1. Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків (державних і недержавних), що створені і діють на території України відповідно до закону.

2. Банки - це фінансові установи, функціями яких є залучення у вклади грошових коштів громадян і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків громадян та юридичних осіб.

3. Банки є юридичними особами. Банки можуть функціонувати як універсальні або як спеціалізовані - ощадні, інвестиційні, іпотечні,

розрахункові (клірингові).

4. Посадовим особам органів державної влади та органів місцевого самоврядування забороняється участь в органах управління банків, якщо інше непередбачено законом.

5. Банки не відповідають за зобов'язаннями держави, а держава не відповідає за зобов'язаннями банків, крім випадків, передбачених законом, та випадків, коли держава відповідно до закону бере на себе таку відповідальність.

6. Банки у своїй діяльності керуються цим Кодексом, законом про банки і банківську діяльність, іншими законодавчими актами.

7. Суб'єкт господарювання не має права у своїй назві використовувати слово "банк" без реєстрації цього суб'єкта як банку в Національному банку України, крім випадків, передбачених законом.

Закон України "Про господарські товариства" (1576-12) та інші закони України регулюють діяльність банків лише в частині, що не суперечить Закону України «Про банки та банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. Так, саме цей закон визначає, що статут банку обов'язково має містити інформацію про:

- 1) найменування банку;
- 2) його місцезнаходження;
- 3) організаційно-правову форму;
- 4) види діяльності, які має намір здійснювати банк;
- 5) розмір та порядок формування статутного капіталу банку, види акцій банку, їх номінальну вартість, форми випуску акцій (документарна або бездокументарна), кількість акцій, що купуються акціонерами;
- 6) структуру управління банком, органи управління, їх компетенцію та порядок прийняття рішень;
- 7) порядок реорганізації та ліквідації банку відповідно до глав 5 та 16 цього закону;
- 8) порядок внесення змін та доповнень до статуту банку;

9) розмір та порядок утворення резервів та інших загальних фондів банку;

10) порядок розподілу прибутків та покриття збитків;

11) положення про аудиторську перевірку банку;

12) положення про органи внутрішнього аудиту банку.

Рішення про внесення змін до статуту банку набирає сили з моменту реєстрації таких змін Національним банком України. Реєстрація змін до статуту банку здійснюється у порядку, визначеному Національним банком України. Також цим Законом визначається порядок державної реєстрації та ліцензування діяльності банків.

Другим визначальним елементом державного регулювання діяльності комерційних банків України є Закон України «Про Національний банк України» № 679-14 від 20 травня 1999 року. За ним, Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України.

Державна реєстрація банків здійснюється Національним банком України відповідно до вимог цього Закону та нормативно-правових актів Національного банку України. Уповноважені засновниками банку особи подають Національному банку України для державної реєстрації такі документи:

1) заяву про реєстрацію банку;

2) установчий договір (крім державного банку);

3) статут банку;

4) рішення про створення банку (протокол установчих зборів) або Постанову Кабінету Міністрів України про створення державного банку;

5) бізнес-план, що визначає види діяльності, які банк планує здійснювати на найближчий рік, та стратегію діяльності банку на найближчі три роки згідно із встановленими Національним банком України вимогами;

6) інформацію про фінансовий стан учасників, які матимуть істотну участь у банку. У разі коли засновником банку є юридична особа, надається інформація про членів ради директорів і осіб, які мають істотну участь у цій юридичній особі;

7) бухгалтерську і фінансову звітність за останні чотири звітних періоди (квартали) - для учасників - юридичних осіб, які матимуть істотну участь у банку, довідку Державної податкової адміністрації України про доходи за останній звітний період (рік) - для учасників - фізичних осіб, які матимуть істотну участь у банку;

8) відомості про кількісний склад спостережної ради, правління (ради директорів), ревізійної комісії;

9) копію платіжного документа про внесення плати за реєстрацію банку, що встановлюється Національним банком України;

10) нотаріально завірених копії установчих документів учасників, які є юридичними особами та матимуть істотну участь у банку;

11) копії звіту про проведення відкритої підписки на акції - для банку, який створюється у формі відкритого акціонерного товариства;

12) відомості про професійну придатність та ділову репутацію голови та членів правління (ради директорів) і головного бухгалтера банку.

Національний банк України у тижневий термін з дати подання документів для державної реєстрації банку відкриває тимчасовий рахунок для накопичення підписних внесків засновників та інших учасників банку.

Рішення про державну реєстрацію банку або про відмову в державній реєстрації банку приймається Національним банком України не пізніше тримісячного строку з моменту подання повного пакета документів, зазначених у цій статті. Національний банк України може вимагати від заявника виправлення недоліків у поданих документах.

Реєстрація банків здійснюється шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру банків, після чого банк набуває статусу юридичної

особи. Національний банк України видає банку свідоцтво про його державну реєстрацію за встановленою ним формою.

Банк має право здійснювати банківську діяльність тільки після отримання банківської ліцензії. Без отримання банківської ліцензії не дозволяється здійснювати одночасно діяльність по залученню вкладів та інших коштів, що підлягають поверненню, і наданню кредитів, а також вести рахунки. Особи, винні у здійсненні банківської діяльності без банківської ліцензії, несуть кримінальну, цивільну чи адміністративну відповідальність згідно із законами України.

Банківська ліцензія надається Національним банком України на підставі клопотання банку за наявності документів, що підтверджують:

- наявність сплаченого та зареєстрованого підписного капіталу банку;
- забезпеченість банку належним банківським обладнанням, комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням, приміщеннями відповідно до вимог Національного банку України;
- наявність як мінімум трьох осіб, призначених членами правління (ради директорів) банку, які мають відповідну освіту та досвід, необхідний для управління банком.

Національний банк України може відмовити у наданні ліцензії, якщо зазначені у цій статті умови не виконані банком протягом одного року з дати державної реєстрації банку. В такому разі державна реєстрація банку скасовується і банк ліквідується. Рішення про надання банківської ліцензії чи про відмову у її наданні приймається Національним банком України протягом одного місяця з дня отримання повного пакета документів, зазначених у цій статті. Банківська ліцензія не може передаватися третім особам.

Банки в Україні створюються у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або кооперативного банку. За формою власності банки можуть бути державними або такими, що основані на приватній формі власності. Зокрема, державний банк - це банк, 100 %

статутного капіталу якого належать державі. Державний банк створюється за рішенням Кабінету Міністрів України, його статут затверджуються відповідною постановою уряду. При цьому в Законі про Державний бюджет України на відповідний рік передбачаються витрати на формування статутного капіталу державного банку.

Кабінет Міністрів України зобов'язаний отримати позитивний висновок Національного банку України з приводу наміру заснувати державний банк. Висновок Національного банку України також обов'язковий у разі ліквідації (реорганізації) державного банку, за винятком його ліквідації внаслідок неплатоспроможності. Держава здійснює та реалізує повноваження власника щодо акцій (паїв), які їй належать у статутному капіталі державного банку, через органи управління державного банку. Органами управління державного банку є наглядова рада та правління банку. Органом контролю державного банку є ревізійна комісія, персональний та кількісний склад якої визначається наглядовою радою державного банку. В Україні, крім Національного банку України, державними банками є Ощадний банк України та Український експортно-імпортний банк. Відповідно до чинного законодавства в Україні можуть засновуватися і кооперативні банки. Вони створюються за принципом територіальності і поділяються на місцеві та центральний кооперативні банки.

Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не менше 50 осіб. У разі зменшення кількості учасників і неспроможності кооперативного банку протягом одного року збільшити їх кількість до мінімально необхідної діяльність такого банку припиняється шляхом зміни організаційно-правової форми або ліквідації. Учасниками центрального кооперативного банку є місцеві кооперативні банки.

Всі інші банки, що діють в Україні, створені або у вигляді акціонерних товариств, або товариств з обмеженою відповідальністю і діють як комерційні банки. Вони можуть засновуватися резидентами України, за

участю нерезидентів або лише нерезидентами (таких банків у країні нині налічується 7).

Порядок створення, реєстрації та ліцензування банківських установ визначається Законом України "Про банки і банківську діяльність", а також положеннями НБУ, зокрема Положенням про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень; Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні; Положенням про порядок видачі банками банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій тощо.

Одним із істотних питань, яке має розв'язати банківська система країни – це капіталізація банківських установ відповідно до встановлених нормами права вимог. Капітал покликаний захистити інтереси вкладників, він покриває збитки банку. Органи нагляду певною мірою відповідальні за збереження коштів вкладників, тому що одним із завдань НБУ є підтримка стабільності функціонування банківської системи та захист клієнтів. До капіталу мають пред'являтися дві вимоги - мінімальний розмір капіталу банку і адекватність його рівня ризику.

Законом України "Про банки і банківську діяльність" мінімальний розмір статутного капіталу визначений у таких розмірах: для місцевих кооперативних банків - 1 млн. євро; для комерційних банків, які здійснюють свою діяльність на території однієї області, - 3 млн. євро; для банків, що здійснюють діяльність на всій території України, - 5 млн. євро.

Відповідно до вимог НБУ банки повинні створювати такі цільові фонди коштів:

- 1) фонд для покриття можливих кредитних ризиків;
- 2) фонд для покриття ризиків від сумнівної дебіторської заборгованості;
- 3) фонд гарантування вкладів населення;
- 4) фонд зниження ризиків по роботі з цінними паперами.

Зазначені фонди створюють за рахунок доходів від банківської діяльності, що, з одного боку, є гарантією забезпечення інтересів клієнтів у разі неплатоспроможності банку, а з іншого - призводить до зменшення прибутків (вільних) банку і обмежує його можливості використовувати власні кошти. Водночас можна відзначити позитивну діяльність НБУ в напрямі зменшення ставок резервування.

Банківські установи можуть створювати відокремлені підрозділи - філії, відділення, представництва. Найбільшу кількість філій в Україні мають системоутворюючі банки, в першу чергу ШБ і Ощадбанк України, що пов'язано з історичними особливостями їх утворення. Поступово зростає мережа філій великих банків. Тим більше, що однією з найпоширеніших форм здійснення банківської діяльності на ринках інших країн є надання банками послуг через свої зарубіжні філії.

Поряд з окремими банками, що діють на ринку позичкових капіталів, чинне законодавство України встановлює правові підстави для створення банківських об'єднань. Приймаючи відповідні норми, автори законопроекту "Про банки і банківську діяльність" ставили за мету за рахунок створених банківських об'єднань розв'язати проблему докапіталізації банківських установ, що є однією з найгостріших в останні роки. Згідно із законодавством банки мають право створювати банківські об'єднання таких типів: банківська корпорація, банківська холдингова група, фінансова холдингова група. Крім того, банки можуть бути учасниками промислово-фінансових груп з додержанням вимог антимонопольного законодавства України.

Однією з умов створення банківського об'єднання є отримання попередньої згоди НБУ. Державна реєстрація об'єднання проводиться центральним банком шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру банків. За банком залишається право самостійного вибору об'єднання, до складу якого він готовий (або за певних умов змушений) увійти, оскільки законодавство обмежує участь у таких правових утвореннях: банк може входити лише до одного банківського об'єднання. Враховуючи

принцип добровільності У створенні банківського об'єднання, так само розв'язується питання виходу з об'єднання.

Специфічним є також бухгалтерський облік та звітність комерційних банків. Поряд зі звичайними об'єктивними вимогами система бухгалтерського обліку банків має задовольняти ще й вимоги чинного законодавства та нормативних документів Національного банку України. План рахунків бухгалтерського обліку в Національному банку України затверджено Постановою Правління Національного банку України від 21.11.97 за № 388, всі чинні нормативні документи НБУ у сфері бухгалтерського обліку банків також пристосовані виключно до процедур фінансового обліку.

На законодавче регулювання діяльності банків має значний вплив чинне законодавство щодо забезпечення інформаційної безпеки. Це Закони України «Про електронний цифровий підпис», «Про електронні документи і електронний документообіг», «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно - комунікаційних системах», «Про Національну систему конфіденційного зв'язку»,

«Про телекомунікації», «Про наукову і науково-технічну експертизу». Загальні питання захисту банківської інформації, врегульовані цими законами, деталізують постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку засвідчення наявності електронного документа (електронних даних) на певний момент часу» (№680, від 26.05.2004р.), «Про затвердження Порядку акредитації центру сертифікації ключів» (№ 903, від 13.06.2004 р.), «Про затвердження Порядку обов'язкової передачі документованої інформації» (№ 1454, від 28.10.2004 р.), «Про утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань створення, розвитку та функціонування Національної системи конфіденційного зв'язку» (№ 2036, від 27.12.2002 р.), «Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах» (№ 373 від 29 березня 2006 р.), «Про затвердження Типового

порядку здійснення електронного документообігу» (N 1453 від 28 жовтня 2004 р.). Без відповідного інформаційного захисту грошових операцій банк не зможе розпочати свою роботу.

Національний банк України починає обслуговувати консолідований кореспондентський рахунок лише після підписання спільного акта про функціональну готовність комерційного банку до роботи через кореспондентський рахунок.

Усі міжбанківські розрахунки здійснюються через систему електронних платежів (СЕП) на підставі електронних розрахункових документів списанням та зарахуванням коштів через консолідований кореспондентський рахунок.

Національний банк України має право отримувати від КБ всю звітність та вимагати необхідну інформацію як від КБ в цілому, так і від його окремих установ; установлювати регламент обслуговування кореспондентського рахунка, вимагати відповідності технологій обробки платежів у програмній системі банку потребам СЕП, сумісності програмно-технічних та організаційних засобів КБ із цією системою; здійснювати безспірне списання (стягнення) коштів з консолідованого кореспондентського рахунка КБ у випадках, передбачених чинним законодавством України. Водночас НБУ зобов'язаний виконувати всі умови угоди, забезпечуючи своєчасне і якісне здійснення міжбанківських розрахунків, касове обслуговування за

дорученням КБ, включаючи підкріплення операційних кас готівкою; зберігання доручених йому грошових коштів КБ. Окрім того, НБУ зобов'язаний щоденно надавати виписку з рахунка, контролювати проходження електронних розрахункових документів і на вимогу КБ надавати йому відомості про це, підтримувати належний стан програмного забезпечення та нормативно-довідкової бази СЕП і своєчасно інформувати про ті чи інші зміни.

Певне коло обов'язків за угодою визначається і для КБ. Він має, зокрема, забезпечувати чітке здійснення міжбанківських розрахунків через

кореспондентський рахунок з додержанням правил, установлених НБУ; виконувати вимоги НБУ щодо сумісності та надійності програмно-технічних і організаційних засобів, форм і порядку надання інформації; своєчасно подавати звітність та всі необхідні відомості.

Окремо слід відмітити, що діяльність комерційних банків регулюється також практично всім чинним законодавством України у сфері фінансів та грошових відносин, до якої входить декілька сотень нормативно-правових актів, якими регулюються питання надання кредиту, іпотеки, інвестиційної діяльності банків, всі без виключення закони, якими врегульовано обіг цінних паперів, та інші.

Отже, реєстрація банків та ліцензування їх діяльності, банківський нагляд і аудит на основі аналізу звітності та економічних нормативів становлять базу для всебічного регулювання діяльності банківського сектора з боку НБУ. Слід зазначити, що одними з найістотніших рис банківського сектора України є його незначна питома вага в національній економіці та підвищена концентрація капіталу в незначній кількості банків. За умов змішаної економіки, розвитку малого і середнього бізнесу численна мережа банків різних типів є конче необхідною, тому питання нормативно-правового регулювання їх діяльності стоїть дуже гостро. Особливо важливим це питання стає у світлі світової фінансової кризи, враховуючи виняткову залежність банківської системи України від коливань курсів валют, біржових котирувань та відносин з європейськими кредиторами.

1.2 Сутність та види кредиту

У юридичній літературі під кредитними правовідносинами розуміють всі кредитні відносини, що виникають при наданні (передачі, використанні і поверненні) грошових коштів або інших речей, визначених родовими ознаками, на умовах повернення.

Стаття 1 Закону України "Про банки і банківську діяльність" визначає банківський кредит як будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми.

Положенням про кредитування, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 28 вересня 1995 р. № 246і, кредит визначається як позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості повернення, строковості, платності та цільового характеру використання. Кредитна операція - це договір щодо надання кредиту, який супроводжується записами за банківськими рахунками, з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника.

Відповідно до статей 47 і 49 Закону України "Про банки і банківську діяльність" до кредитних належать такі операції:

- розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;
- організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);
- надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг);
- лізинг.

Суб'єкти господарської діяльності можуть використовувати такі форми кредиту: банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний, бланковий, консорціумний.

Банківський кредит надається суб'єктам кредитування усіх форм власності у тимчасове користування на умовах, передбачених кредитним договором.

Кредити, які надаються банками, поділяються:

за строками користування на:

а) короткострокові - до 1 року; можуть надаватися банками у разі тимчасових фінансових труднощів, що виникають у зв'язку з витратами виробництва та обігу, не забезпечених надходженням коштів у відповідному періоді;

б) середньострокові - до 3 років; можуть надаватися на оплату обладнання, поточні витрати, на фінансування капітальних вкладень;

в) довгострокові - понад 3 роки; можуть надаватися для формування основних фондів. Об'єктами кредитування можуть бути капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію та розширення вже діючих основних фондів, на нове будівництво, на приватизацію та ін.;

за забезпеченням на:

а) забезпечені заставою (майном, майновими правами, цінними паперами);

б) гарантовані (банками, фінансами чи майном третьої особи);

в) з іншим забезпеченням (поручительство, свідоцтво страхової організації);

г) незабезпечені (бланкові); за ступенем ризику на:

а) стандартні кредити;

б) кредити з підвищеним ризиком; за методами надання на:

а) кредити, що надаються у разовому порядку;

б) кредити, що надаються відповідно до кредитної лінії. Під кредитною лінією розуміється згода банку-кредитора надати кредит у майбутньому в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовлені розміри за певний проміжок часу без проведення додаткових спеціальних переговорів;

в) гарантійні (із заздалегідь обумовленою датою надання, за потребою, із стягненням комісії за зобов'язання);

за строками погашення на:

а) кредити, що погашаються водночас;

б) кредити, що погашаються у розстрочку;

в) кредити, що погашаються достроково (на вимогу кредитора або за заявою позичальника);

г) кредити, що погашаються з регресією платежів;

д) кредити, що погашаються після обумовленого періоду (місяця, кварталу).

Процес банківського кредитування здійснюється на принципах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільової спрямованості.

Принцип забезпеченості кредиту передбачає наявність у банку права для захисту своїх інтересів, недопущення збитків від неповернення боргу через неплатоспроможність позичальника. Принципи повернення, строковості та платності означають, що кредит має бути повернений позичальником банкові у визначений у кредитному договорі строк з відповідною платою за його користування. Цільовий характер використання передбачає вкладення позичкових коштів з конкретною метою, визначеною кредитним договором.

Комерційний кредит є товарною формою кредиту, яка визначає відносини з питань перерозподілу матеріальних фондів і характеризує кредитну угоду між двома суб'єктами господарської діяльності. Учасники кредитних відносин при комерційному кредиті регулюють свої стосунки і можуть використовувати платіжні засоби у вигляді векселів.

Погашення комерційного кредиту може здійснюватися шляхом:

оплати боржником за векселем;

передачі векселя відповідно до чинного законодавства іншій юридичній особі (крім банків та інших кредитних установ);

переоформлення комерційного кредиту на банківський.

Лізинговий кредит - це відносини між юридичними особами, які виникають у разі оренди майна і супроводжуються укладенням лізингової угоди.

Іпотечний кредит - це особливий вид відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна.

Консорціумний кредит - це форма кредиту, що надається банківським консорціумом шляхом:

- а) акумулювання кредитних ресурсів у визначеному банку з подальшим наданням кредиту позичальникам;
- б) гарантування загальної суми кредиту провідним банком або групою банків;
- в) зміни гарантованих банками - учасниками квот кредитних ресурсів за рахунок залучення інших банків для участі в консорціумній операції.

Банкам забороняється прямо чи опосередковано надавати кредити для придбання власних цінних паперів. Використовувати цінні папери власної емісії для забезпечення кредитів можна лише з дозволу Національного банку України.

Банк зобов'язаний при наданні кредитів додержуватись основних принципів кредитування, у тому числі перевіряти кредитоспроможність позичальників та наявність забезпечення кредитів, додержуватись встановлених Національним банком України вимог щодо концентрації ризиків.

Банк не може надавати кредити під процент, ставка якого є нижчою від процентної ставки за кредитами, які бере сам банк, і процентної ставки, що виплачується ним за депозитами. Виняток можна робити лише у разі, якщо при здійсненні такої операції банк не матиме збитків.

Банк має право видавати бланкові кредити за умов додержання економічних нормативів.

Надання безпроцентних кредитів забороняється, за винятком передбачених законом випадків.

У разі несвоєчасного погашення кредиту або процентів за його користування банк має право видати наказ про примусову оплату боргового зобов'язання, якщо це передбачено угодою.

Банки здійснюють кредитування підприємств та організацій на договірних умовах шляхом укладення кредитних договорів. Відповідно до Положення про кредитування ці договори укладаються у письмовій формі як шляхом складання одного документа, підписаного кредитором та позичальником, так і шляхом обміну листами, телеграмами, телефонограмами.

До умов кредитного договору можна віднести: об'єкти кредитування; розмір кредиту; умови видачі та погашення позички; процентні ставки за користування кредитом та порядок сплати процентів; умови здійснення банківського контролю за використанням коштів; способи забезпечення виконання зобов'язань за договором клієнтом; майнова відповідальність за порушення умов договору тощо.

Форму кредитного договору затверджено постановою Правління НБУ від 28 вересня 1995 р. як додаток до Положення про кредитування.

Суб'єкти підприємницької діяльності - резиденти України - відповідно до ст. 4 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" мають право на отримання кредитів від іноземних суб'єктів господарської діяльності. Кредити в іноземній валюті надаються юридичним особам - резидентам, фізичним особам - резидентам, які займаються підприємницькою діяльністю, резидентам за операціями, що здійснюються ними з використанням платіжних карток міжнародних платіжних систем, та юридичним особам - нерезидентам - банківським установам.

Позичальники погашають отримані кредити в іноземній валюті за рахунок валютних надходжень від усіх видів зовнішньоекономічної

діяльності. Для погашення кредитів може бути використана іноземна валюта, придбана на міжбанківському валютному, ринку України.

Відповідно до п. 4 ст. 5 Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" від 19 лютого 1993 р. № 15-93 одержання резидентами кредитів в іноземній валюті, якщо строки і суми таких кредитів перевищують встановлені законодавством межі, потребують індивідуальної ліцензії Національного банку України. Згідно із встановленим порядком уповноважений банк, що має ліцензію на право здійснення операцій з валютними цінностями, може залучати кредитні ресурси від іноземних банків-кореспондентів без отримання ліцензії НБУ строком до одного року. Інші резиденти-позичальники повинні отримати ліцензію у порядку, встановленому Положенням про порядок надання резидентам України індивідуальних ліцензій та свідоцтв про реєстрацію на одержання кредитів в іноземній валюті від іноземних кредиторів, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 29 грудня 1995 р. № 329 (із змінами та доповненнями від 7 травня 1997 р).

Для отримання індивідуальної ліцензії резидент-позичальник (крім уповноваженого банку) повинен подати до НБУ:

- клопотання позичальника-резидента;
- лист уповноваженого банку на адресу Національного банку України зі згодою на обслуговування кредиту, із зазначенням реквізитів рахунка, на який буде здійснюватися переказ валютних коштів, та з експертним висновком банку щодо кредитного проекту (у вигляді додатка до листа), підготовленого на підставі документів позичальника, зазначених у Положенні, а саме:
 - копії свідоцтва про державну реєстрацію, засвідченої нотаріально чи органом, який видав свідоцтво про державну реєстрацію, та один з примірників належним чином оформленого та затвердженого статуту або його копію, засвідчену нотаріально;
 - копії кредитної угоди;

- техніко-економічного обґрунтування потреби в одержанні кредиту;
- розрахунків окупності кредиту;
- графіка погашення заборгованості за кредитом (з урахуванням процентів);
- висновку аудиторської організації про фінансовий стан позичальника;
- копії балансу позичальника на останню звітну дату, засвідченої органом державної податкової служби;
- копій контрактів, що забезпечують реалізацію кредитного проекту;
- ліцензій чи інших дозволів на експорт продукції відносно цього проекту, які встановлені державними органами;
- інформації чи документа про забезпечення кредиту, якщо таке передбачено кредитною угодою.

Якщо резидент-позичальник є державним підприємством, йому необхідно додатково подати клопотання відповідного державного органу про отримання кредиту, а якщо кредитною угодою передбачена застава майна - письмову згоду органу, уповноваженого управляти цим майном, на передачу його в заставу.

Уповноважений банк для одержання свідоцтва про реєстрацію подає до Національного банку України клопотання банку та кредитну угоду з нерезидентом з графіком погашення заборгованості за кредитом.

Індивідуальна ліцензія чи свідоцтво про реєстрацію видається резиденту-позичальнику для реалізації тільки одного кредитного проекту і не може бути підставою для залучення іншого проекту чи збільшення суми кредиту та здійснення інших валютних операцій.

Індивідуальна ліцензія дійсна на весь час користування кредитом, якщо протягом 60 днів з дати її видачі позичальник одержав кредит повністю або його частку. За неможливості з поважних причин розпочати освоєння кредиту в цей термін резидент-позичальник може звернутися до Національного банку України з обґрунтованим клопотанням про продовження

строку дії індивідуальної ліцензії за умови подання позитивного клопотання уповноваженого банку з цього приводу.

Уповноваженому банку для отримання індивідуальної ліцензії на залучення кредитних ресурсів від іноземних банків-кореспондентів строком понад один рік необхідно подати Національному банку України клопотання і кредитну угоду з нерезидентом із зазначенням графіка погашення заборгованості за кредитом.

Отримання резидентом-позичальником кредиту в іноземній валюті від іноземного кредитора без індивідуальної ліцензії НБУ тягне за собою застосування передбаченого ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" штрафу у сумі, еквівалентній сумі одержаного кредиту, перерахованій у валюту України за курсом НБУ на день здійснення операції.

Контроль за погашенням кредиту, отриманого резидентом України в іноземній валюті від іноземного інвестора, покладається на уповноважений банк.

1.3. Банківська кредитна політика та ризик

Кредити, що їх надають комерційні банки, є основною формою кредиту в ринковій економіці. Суб'єктами кредитних відносин у сфері банківського кредиту є господарчі органи (підприємства, фірми), населення, держава та банки. Основними суб'єктами кредитних відносин виступають кредитор і позичальник. Кредиторами є юридичні та фізичні особи, які надають свої тимчасово вільні кошти у розпорядження позичальника на певний термін. Позичальник — це суб'єкт кредитних відносин, який отримує кошти у тимчасове користування (розпорядження) в кредит і зобов'язаний повернути їх у встановлений термін.

Щодо банківського кредиту, то суб'єкти кредитних відносин фігурують тут у двох іпостасях: і як кредитори, і як позичальники. Це зумовлене тим,

що банки функціонують, як відомо, в основному, за рахунок залучених коштів і, отже, щодо господарчих суб'єктів, населення, держави, котрі є власниками тимчасово вільних коштів, розміщених на рахунках у банку, виступають, власне, як позичальники.

Перерозподіляючи зосереджені у себе кошти на користь тих суб'єктів ринкових відносин, котрі потребують їх, банки виступають в іпостасі кредиторів. Те ж можна стверджувати й стосовно іншої сторони кредитних угод (населення, корпорацій, держави тощо). Розміщуючи на рахунках грошові кошти, вони виступають як кредитори, а звертаючись до банку за позикою, перетворюються в позичальників.

До елементів системи банківського кредитування відносять: класифікацію банківських кредитів; принципи банківського кредитування; методи кредитування та форми кредитних рахунків; кредитоспроможність позикоодержувачів і методи її визначення; форми та види забезпечення повернення банківських позик; принципи та вимоги до укладання кредитних угод банку з позичальниками; основні засади та правові аспекти кредитування ринкового господарства й населення тощо.

Комерційні банки надають своїм клієнтам різноманітні види кредитів, що можуть класифікуватися за різними ознаками [1].

За основними групами позичальників розрізняють кредити: підприємствам (компаніям, фірмам); населенню; державним органам влади.

За призначенням кредит буває: споживчий; промисловий; сільськогосподарський; торговельний; інвестиційний; бюджетний [2].

Залежно від сфери функціонування банківські кредити, що надаються підприємствам (компаніям, фірмам), можуть бути двох видів: позики, що надаються для розширеного відтворення основного капіталу; кредити, що надаються для формування оборотних фондів. Останні, в свою чергу, можна класифікувати як кредити, що спрямовуються в сферу виробництва, та кредити, що обслуговують сферу обігу.

Щодо термінів використання кредити бувають до запитання та термінові. Останні, в свою чергу, поділяють на короткострокові (до 1 року), середньострокові (від 1 до 3 років) і довгострокові (понад 3 роки). Як правило, кредити, що надаються на формування оборотних фондів, є короткостроковими, а позики, що надаються для відтворення основного капіталу чи розширеного відтворення, відносяться до середньо-та довгострокових кредитів.

За обсягами розрізняють кредити великі, середні та дрібні.

Стосовно забезпечення їх поділяють на незабезпечені (бланкові) кредити та забезпечені, котрі, в свою чергу, за видом забезпечення поділяють на такі, що забезпечуються заставою, гарантією (порукою) й страховкою.

Щодо способу надання розрізняють позики компенсаційні та платіжні. У першому випадку кредит іде на розрахунковий рахунок позичальника для компенсації його власних коштів, вкладених або в інші товарно-матеріальні цінності, або у витрати. У другому випадку банківська позика спрямовується безпосередньо на оплату розрахунково-грошових документів, що їх отримує позичальник до оплати кредитованих заходів.

За методами погашення розрізняють банківські позики, які погашають у розстрочку (частинами), та позики, які погашаються одноразово (на одну певну дату).

Принципи банківського кредитування становлять головний елемент системи кредитування, оскільки вони відбивають сутність і зміст кредиту та вимоги об'єктивних економічних законів, зокрема, стосовно сфери кредитних відносин.

До принципів кредитування відносяться: поверненість, терміновість, диференційованість, забезпеченість і платність [2].

Поверненість є тією особливістю, котра відрізняє кредит як економічну категорію від інших економічних категорій товарно-грошових відносин. Поверненість є невід'ємною рисою кредиту, його атрибутом.

Терміновість кредитування — це необхідна форма досягнення поверненості кредиту. Принцип терміновості означає, що кредит має бути не тільки повернений, а й повернений у суворо визначений термін, тобто в ньому міститься конкретно виражений фактор часу. Отже, терміновість є в часовому вираженні детермінованість поверненості кредиту. Термін повернення позики є граничним інтервалом часу, протягом якого кредитні кошти є в розпорядженні позичальника, й служить мірою, за межами котрої кількісні зміни в часі перетворюються в якісні: якщо затягується термін користування позикою, то викривлюється сутність кредиту, що негативно впливає на стан грошового обігу в цілому в Україні [3].

Диференційованість кредитування означає, що комерційні банки не повинні формально (однозначно) підходити до проблем надання кредиту своїм клієнтам, які претендують на позику. Кредит доцільно надавати лише тим претендентам, котрі в змозі своєчасно його повернути. Тому диференціація кредитування має здійснюватися на основі показників кредитоспроможності, здатності позичальника заробити кошти для погашення боргу в ході його поточної виробничої, інвестиційної та інших видів діяльності, достатності власного капіталу, які адекватно відбивають спроможність і схильність позичальника до повернення кредиту в обумовлені контрактом терміни. Ці та інші характеристики потенційних позичальників оцінюють, зокрема, з допомогою аналізу їх балансу та ліквідності а також забезпеченості власними коштами, рівнем рентабельності відповідних проєктів на поточний момент і в перспективі.

Оцінка кредитоспроможності суб'єктів, що прагнуть отримати кредит, здійснюється банками до укладання кредитних угод, дає їм можливість, у певній мірі, підстрахувати себе від ризику несвоєчасного повернення кредиту (та пов'язаних із цим збитків, завданих банкові) і, отже, сприяє виконанню (в певній мірі) принципу терміновості кредиту. Диференційованість кредитування, виходячи з кредитоспроможності потенційних позичальників,

є необхідною умовою нормального функціонування кредиту на засадах поверненості і платності.

Принцип забезпеченості кредиту передбачає наявність у позичальників юридично оформлених зобов'язань щодо позик, котрі гарантують своєчасне повернення кредиту: зобов'язання щодо застави; угоди-гарантії; угоди-поруки; угоди зі страхування відповідальності за непогашення кредиту. Наявність зобов'язань за банківськими позиками в одній чи одночасно кількох формах передбачається обома сторонами кредитної угоди в тексті цієї угоди.

Принцип платності кредиту означає, що юридична чи фізична особа-позичальник зобов'язана внести до банку певну плату за тимчасово взяті (позичені) у нього для своїх потреб кошти. Реалізація цього принципу на практиці здійснюється за допомогою механізму, яким є банківський відсоток. Ставка банківського відсотка — це своєрідна «ціна» кредиту. Платність кредиту безпосередньо впливає на господарський розрахунок підприємців, стимулює їх до збільшення власних коштів і раціонального використання залучених коштів. Щодо банку, то платність кредиту забезпечує покриття його витрат, пов'язаних зі сплатою відсотків за залучені в депозити кошти, і витрат на утримання свого апарату, а також отримання прибутків для збільшення ресурсних фондів кредитування та використання на інші власні потреби.

Основними чинниками, котрі сучасні комерційні банки враховують при встановленні платні за кредит, є, облікова ставка Національного банку України; середня відсоткова ставка за міжбанківським кредитом, тобто за коштами, що купуються в інших комерційних банках для здійснення активних операцій даним комерційним банком; середня відсоткова ставка, яка сплачується банком за залучені на депозити кошти; ступінь ризику, яким обтяжений комерційний банк, залежно від терміну, на який надається кредит, від виду й типу кредиту та від забезпечення; структура кредитних ресурсів банку (чим вищою є частка залучених коштів, тим дорожчим має бути

кредит); попит на кредит (чим менший попит, тим дешевшим має бути кредит); стабільність грошового обігу в країні (чим вищі темпи інфляції, тим дорожчим буде плата за кредит) [4].

Одним із основних елементів у системі основних засад банківського кредитування є методи кредитування, оскільки вони визначають низку інших елементів цієї системи, зокрема, від позикового рахунку, способи врегулювання можливої кредитної заборгованості, форми та порядок здійснення контролю за цільовим використанням залучених коштів і своєчасним їх поверненням.

Під методом кредитування розуміють способи надання та погашення кредиту відповідно до принципів кредитування. У банківській практиці використовують два методи кредитування. Сутність першого методу полягає в тому, що питання щодо надання позики вирішується кожного разу в індивідуальному порядку. Позику надається на задоволення певної цільової потреби в коштах. Цей метод застосовується при наданні позик на конкретні терміни, тобто позик, терміни яких визначають заздалегідь.

Згідно з другим методом кредитування позики надаються в межах встановленого заздалегідь ліміту кредитування банком певного позичальника. Цей ліміт (обсяг коштів) використовується позичальником у міру необхідності шляхом оплати платіжних документів, які надходять протягом певного періоду. Таку форму надання кредиту називають відкриттям кредитної лінії. Кредитна лінія відкривається, як правило, клієнтам із стійким фінансовим станом та доброю репутацією. На прохання клієнта ліміт кредитування може бути переглянуто банком [6].

Кредитна політика комерційного банку — це стратегія і тактика банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів поверненості, терміновості, диференційованості, забезпеченості, платності.

Кредитну політику необхідно розробляти та діяти згідно з нею насамперед тому, що вона дає змогу планувати, регулювати, контролювати,

раціонально організовувати взаємовідносини між банком і його клієнтами щодо зворотного руху грошових коштів.

На сучасному етапі становлення ринкових відносин в Україні банківська політика загалом і кредитна політика комерційного банку, зокрема, залежить від двох груп чинників — зовнішніх та внутрішніх.

У низці праць, і зокрема в [3], справедливо підкреслюється, що немає якоїсь єдиної кредитної політики для всіх комерційних банків. Кожен банк визначає власну кредитну політику, беручи до уваги всю множину ризиків (внутрішніх і зовнішніх), якими він обтяжений, які впливають на ефективність його діяльності, враховуючи також ставлення керівництва банку до ризику.

До найважливіших зовнішніх чинників належать [3, 4] загальний стан економіки країни, темпи інфляції, темпи зростання валового внутрішнього продукту, дефіцит бюджету, грошово-кредитна політика Національного банку; рівень доходів населення, здатність споживати банківські послуги, наявність соціальних пільг; регіональна та галузева специфіка функціонування банку; рівень конкуренції; рівень цін на банківські продукти та послуги; політизованість суспільства; соціальна напруженість; попит на позики банку його клієнтів.

До найважливіших внутрішніх чинників, які визначають кредитну політику банку, належать [3] кредитний потенціал банку; ступінь ризику та прибутковості окремих видів позик; стабільність депозитів; спектр виконуваних операцій і послуг; забезпеченість позик; професійна підготовленість, кваліфікація та досвід персоналу банку; клієнтура банку; цінова політика банку; практичне володіння персоналом банку теорією та інструментарієм економічного ризику.

У праці [3] розглядаються окремі види кредитної політики комерційного банку, табл. 1.1.

Зазначимо, що наведена класифікація не є вичерпною. Можна конструювати й інші види кредитної політики залежно від інших критеріїв.

Таблиця 1.1- Види кредитної політики

Види класифікації	Класифікаційні характеристики
Суб'єкти кредитних відносин	Юридичні особи, фізичні особи
Терміни	Короткострокове кредитування, середньострокове кредитування, довгострокове кредитування
Тип ринку	Грошовий ринок, фінансовий ринок, ринок капіталів
Географія	На місцевому, регіональному рівні, на національному рівні, на міжнародному рівні
Галузева спрямованість	Промислові підприємства, торговельні організації, будівельні організації, транспортні організації, агропромисловий комплекс, збутово-постачальні фірми, підприємства зв'язку, тощо
Забезпеченість	Надання забезпечених позик, надання незабезпечених позик
Ціни кредиту	Стандартні позики, пільгові позики, проблемні позики (під підвищені відсотки)
Методи кредитування	Фіксовані кредити, кредитні лінії

Необхідно наголосити, що кредитна політика є основою стратегії ризику в діяльності банку. Вона може бути агресивною й традиційною. Підвалини кредитної політики складає стратегія банку, зорієнтована на зростання його капіталу чи на збільшення поточних доходів, або ж змішана стратегія. Отже, кредитна політика — це система засобів банку в сфері кредитування його клієнтів, які здійснює банк для реалізації своєї загальної стратегії в певний період часу. Кредитна політика як основа процесу управління кредитом визначає пріоритети в процесі розвитку кредитних відносин, з одного боку, та функціонування кредитного механізму — з другого.

Кредитна політика банку має свою внутрішню структуру, її основними елементами є: стратегія щодо основних напрямків кредитного процесу; тактика банку щодо організації кредитування; контроль і моніторинг щодо здійснення обраної стратегії і тактики.

Виходячи з вищезазначеного, можна визначитися щодо окремих складових ризику як міри можливого відхилення від узгодженої (на певний період) кредитної політики певного банку, зокрема це:

- міра можливого відхилення (в несприятливий бік) відповідних показників кредитного процесу залежно від поточної ситуації, від показників, що визначають узгоджену поточну стратегію кредитування;
- міра можливого відхилення (в несприятливий бік) відповідних показників від показників, які характеризують обрану банком тактику щодо організації кредитування;
- міра неадекватності (недостовірності, несвоєчасності) в організації поточного контролю за здійсненням кредитної політики.

У науковій літературі та численних навчально-методичних публікаціях наводиться низка способів класифікації банківських ризиків, зокрема в [5, 6, 7]. Один із можливих підходів класифікації банківських ризиків наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2-Класифікація банківських ризиків

Види ризиків	Підвиди ризиків
Форс-мажорні обставини	Аварії, пожежі, пограбування, війни, соціальні катастрофи, суттєва зміна законодавства, різке погіршення економічної ситуації
Стратегічні	Внутрішньобанківські, кон'юнктурні, вибір ринкової стратегії, викривлення напрямку, неефективні затрати, втрата керованості, стосовно філій, несанкціоноване розголошення конфіденційної інформації, ризик поглинання, втрата впливу, кадровий, проектний
Ринкові	Нові види банківських продуктів та послуг, портфельний, невизнання потенційними клієнтами банківських послуг, втрата репутації, інфляція, психологічний, юридичний, ризик знецінення, біржовий, прихованого безробіття, небанківської конкуренції, підвищена вимогливість клієнтів
Міжнародні	Валютні, регіональні, ризик переведення
Активних операцій	Кредитний, втрата клієнтів, міжбанківський, венчурний, інвестиційний, застави, втрати платоспроможності клієнта, банкрутство клієнта, погіршення кон'юнктури, юридичний
Пасивних операцій	Психологічний, втрати клієнтів, міжбанківський, вилучення вкладів, пролонгації
Економічний	Погіршення нормативів, ризик ліквідності, ризик рентабельності, відсотковий, податки, штрафи, невідповідність між активними і пасивними операціями, втрата стійкості, банкрутство банку, втрата прибутків, зниження фінансового стану, зниження платоспроможності населення

Звичайно, наведена класифікація не є вичерпною.

Розмаїття чинників ризику призводить до їх появи в усіх сферах банківської політики (ризик є мовби всепроникаючим феноменом у банківській діяльності).

Банківські ризики, як і всі банківські операції, можна поділити на дві групи: ризики активних операцій і ризики пасивних операцій. Але особливе значення мають ризики активних операцій, оскільки саме ці операції є основним джерелом доходу комерційного банку, отримання якого є головною метою банківської діяльності.

Питанню структуризації та класифікації ризиків активних операцій комерційних банків приділяється значна увага в багатьох підручниках з банківської діяльності, зокрема в [7, 8].

Кожна активна операція комерційного банку пов'язана з певним видом ризику, а це свідчить про те, що повністю безризикових активів (коефіцієнт ризику дорівнює 0) не існує. Це стосується, зокрема, каси і коштів на кореспондентському рахунку в Центральному банку країни, які згідно з інструкцією Національного банку України при розрахунку коефіцієнта платоспроможності банку мають враховуватися з нульовим коефіцієнтом ризику (див. табл. 1.3).

Наведемо характеристику основних видів ризику, які зустрічаються при здійсненні активних операцій комерційних банків [8].

Операційний ризик — можливість збитків від здійснення різних видів активних операцій внаслідок неухважності, халатності або шахрайства службовців банку, які відповідають за проведення цих операцій. Операційний ризик у тій чи іншій мірі відноситься до всіх активних операцій.

Кредитний ризик — сукупність імовірних небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдається скористатися наявними засобами захисту.

Таблиця 1.3- Групування активів комерційного банку за ступенем ризиковості [9]

Групи та види активів	Коефіцієнт ризику
1 група	
1. Кошти на кореспондентському рахунку в Національному банку України	0
2. Каса і прирівняні до неї кошти	0
3. Вкладення в державні боргові зобов'язання	0
4. Кредити і депозити в НБУ	0
5. Готівка в стадії інкасації	0
2 група	
6. Кредити, гарантовані урядом України	0,1
3 група	
7. Міжбанківські депозити у ВКВ	0,5
8. Кошти на кореспондентських рахунках банків	0,5
9. Кошти на кореспондентських рахунках у банках-резидентах “Ностро”	0,5
10. Міжбанківські депозити у банках-резидентах	0,5
4 група	
11. Інші кредити, надані банком, у т. ч. пролонговані і прострочені	1,0
12. Факторингові операції	1,0
13. Дебітори	1,0
14. Операції з цінними паперами	1,0
15. Основні фонди	1,0
16. Гарантії, надані банком	1,0
17. Активне сальдо за внутрішньобанківськими	1,0

Слід зазначити, що поняття кредитного ризику асоціюється не лише з процесом кредитування. Кредитний ризик має відношення до всіх фінансових угод, для яких характерним є виникнення пари “кредиторська вимога — боргове зобов'язання. Це стосується кореспондентських рахунків даного комерційного банку в інших банках, ринкових фінансових інструментів (свопи, форварди, ф'ючерси, опціони), операцій з цінними паперами, а також лізингових і факторингових операцій[10].

Валютний ризик — можливість грошових втрат у результаті коливання валютних курсів. Він структурується таким чином:

- конверсійний — можливість валютних збитків за конкретними операціями;
- трансляційний — можливість валютних збитків при переоцінці валютних активів і пасивів у національну валюту.

Валютний ризик відноситься до всіх операцій з іноземною валютою.

Відсотковий ризик — можливість збитків або недоотримання доходу внаслідок несподіваної зміни відсоткових ставок. Відсотковий ризик має відношення до кредитування і послуг кредитного характеру, фінансових відсоткових інструментів, а також операцій з цінними паперами.

Ризик ліквідності — можливість втрат через неможливість реалізації на ринку певного виду активу. Ризик ліквідності має відношення до операцій з цінними паперами, а також до предмета застави як способу забезпечення повернення позики.

Ризик щодо країни — можливість збитків за міжнародними фінансовими угодами внаслідок неспроможності або небажання уряду країни-контрагента виконати свої зобов'язання. Ризик щодо країни має відношення до всіх міжнародних операцій комерційних банків.

Форс-мажорний ризик — можливість виникнення стихійних лих, катастроф, страйків, які призведуть до фінансових втрат. Форс-мажорний ризик, як і операційний, стосується всіх активних операцій комерційних банків.

Масштаби впливу невизначеності, конфліктності та зумовленого ними ризику ставлять комерційні банки перед необхідністю пошуку ефективних методів відповідного їх регулювання та зниження ступеня ризиків.

Управління ризиками комерційного банку має задовольняти дві умови: відповідати загальній ризиковій політиці банку, зорієнтованій на оцінку інтегрального ризику; відповідати цілям спеціальної ризикової політики, в межах якої оцінюються політичні, господарські, ринкові ризики та ризики, пов'язані з платоспроможністю клієнтури [11].

Методи зниження банківських ризиків можна поділити на загальні та часткові. До загальних методів зниження ризиків комерційних банків можна віднести: диверсифікацію кредитів; кредитування на консорційних засадах; страхування кредитів і депозитів; введення права застави; розширення

переоблікових операцій; періодичну перевірку кредитоспроможності позичальника.

До часткових методів слід віднести: визначення максимальних обсягів позики, яку раціонально надати певному позичальнику; страхування валютних операцій; застосування плаваючих відсоткових ставок; ретельне вивчення попиту і пропозиції щодо цінних паперів; забезпечення раціонального рівня показників ліквідності; встановлення питомої ваги коштів одного вкладника в загальній сумі банківських депозитів; включення особливих умов у депозитні договори тощо.

Теоретичне вивчення, а потім і впровадження конкретних методик управління ризиками в практику дасть можливість поліпшити функціонування комерційних банків; підвищити ефективність усієї системи банківського менеджменту.

У низці праць [3, 10] зазначається, що кредитна діяльність комерційних банків є одним з основних джерел їхніх доходів і збитків, а кредитні ризики — головна проблема комерційних банків.

Сутність стратегії кредитного ризику полягає, зокрема, в тому, що кожного разу, коли банк прагне придбати прибутковий актив (у вигляді кредиту), він бере на себе ризик того, що позичальник може виявитися неплатоспроможним, тобто не зможе своєчасно погасити основну суму боргу й відсотки, та при цьому банку не вдасться скористатися забезпеченням позики [11].

Недоліки, які мають місце в діяльності комерційних банків, свідчать про суттєвість проблем у стратегії управління кредитним ризиком. Зокрема, це такі недоліки: надмірна централізація або децентралізація керівництва щодо кредитування; недостатній (неадекватний) аналіз ризиків за кредитною угодою; поверховий аналіз фінансового стану позичальників; завищена вартість застави; недостатній економіко-юридичний контроль за документарним оформленням кредитів; відсутність дійового контролю за

використанням кредитів; неповна кредитна документація; невміння ефективно контролювати та аудитувати кредитний процес.

За даними Всесвітнього банку, на внутрішні чинники ризику комерційних банків Заходу припадає 67% збитків за позиками, а на зовнішні чинники (по відношенню до банку), відповідно, 33% збитків банків.

Оперуючи поняттям кредитного ризику, слід розрізняти такі терміни: кредитний ризик щодо позичальника, кредитний ризик щодо способу забезпечення позики, кредитний ризик щодо кредитної угоди. Суперпозиція цих ризиків наведена на рис. 1.1.

Рисунок 1.1.- Суперпозиція кредитних ризиків

Кредитний ризик щодо позичальника — це об'єктивно-суб'єктивна економічна категорія, яка пов'язана з подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації вибору й відображає міру того, що позичальник може не виконати своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з умовами кредитного договору з урахуванням впливу керованих і некерованих чинників, прямих і зворотних зв'язків.

Кредитний ризик щодо способу забезпечення позики — це об'єктивно-суб'єктивна економічна категорія, яка пов'язана з подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації неминучого вибору й відображає міру того, що банку не вдасться своєчасно та в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат від неї.

Кредитний ризик щодо кредитної угоди — це об'єктивно-суб'єктивна економічна категорія, що пов'язана з подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації неминучого вибору й відображає міру того, що

позичальник може не виконати своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з умовами кредитного договору, і при цьому банку не вдасться своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат від неї.

Таким чином, можна зробити висновок, що кредитний ризик щодо кредитної угоди — це добуток (одночасна поява) кредитного ризику щодо позичальника та кредитного ризику щодо способу забезпечення позики. А звідси випливає, що кредитний ризик щодо кредитної угоди завжди буде меншим від кредитного ризику щодо позичальника або дорівнюватиме йому в разі відсутності забезпечення позики. Ця обставина є дуже важливою при прийнятті практичних кредитних рішень (вирішення питання про надання позики, створення страхового резерву, встановлення адекватної ставки відсотка за кредит). Підставою для прийняття подібних рішень має бути величина кредитного ризику щодо кредитної угоди. На практиці ж дуже часто такі рішення приймаються з урахуванням лише кредитного ризику щодо позичальника, що призводить до їх неадекватності [14].

Згідно з методологією загальної теорії економічного ризику [5] стратегія кредитного ризику може бути деталізована за такою схемою: якісний аналіз кредитного ризику; кількісний аналіз; система показників кількісної оцінки міри кредитного ризику; моделювання кредитного ризику; способи оптимізації управління (зниження та врахування) кредитного ризику в діяльності комерційного банку.

Стратегія кредитного ризику комерційного банку підпорядковується чинному законодавству, нормативним актам та інструкціям Національного банку України, спирається на загальні принципи кредитування (терміновість, поверненість, диференційованість, забезпеченість, платність), а також реалізується, враховуючи такі основні засади:

1. Стратегія кредитного ризику має задовольняти дві основні вимоги: по-перше, бути в руслі загальної ризикової політики банку, зорієнтованої на оцінку інтегрованого ризику, яким він обтяжений; по-друге, відповідати

цілям кредитної політики, в межах якої здійснюється стратегія кредитного ризику банку.

2. Цілком уникнути ризику можливого несвоєчасного повернення позик практично неможливо й недоцільно. Адже надмірна обережність та уникнення кредитних операцій ведуть до ризику невикористаних можливостей. Але питому вагу позик, які класифікуються як нестандартні в кредитному портфелі банку, можна зменшити, здійснюючи систематичне застосування досконалих методик для прийняття раціональних рішень щодо надання позик та здійснюючи моніторинг. Як тільки отримано заявку на кредит, персоналу банку слід детально проаналізувати фінансовий стан позичальника, визначити ступінь ризику кредитного портфеля тощо. Цей аналіз має виявити сильні та слабкі сторони в його діяльності, забезпечити можливість визначення ймовірності своєчасної та повної сплати заборгованості.

Після того як надання позики буде офіційно ухвалене, певний службовець відділу позик несе відповідальність за здійснення ефективного контролю за діяльністю позичальника (щодо використання наданої позики за призначенням), контролює виконання термінів її повернення тощо [14].

3. Доцільно використовувати систему кваліфікації позик з метою їх класифікації з погляду ризику можливої несплати. Системи класифікації позик можуть бути як якісними, так і кількісними.

4. Усі позики необхідно також періодично переоцінювати, щоб визначитися, чи є суттєвими зрушення в структурі та ступені ризику несплати кредитів. Для цього здійснюється моніторинг ризику.

5. Структуризація банківського кредитного портфеля за класами ризику, їх порівняння зі справжніми збитками за позиками визначає один із показників міри кредитного ризику кредитного портфеля. Обчислення обсягу сумарних збитків, у свою чергу, визначає обсяг необхідних резервів на покриття збитків за позиками портфеля (наявного обсягу та структури). Банк

може також знизити ступінь ризику, здійснюючи диверсифікацію за різними типами позик.

6. Основним методом аналізу і кількісного оцінювання кредитного ризику є аналіз кредитно- й платоспроможності позичальника. На підставі здобутої інформації про позичальника та забезпечення кредиту обчислюється низка кількісних показників ступеня ризику і приймається рішення про надання (чи ненадання) позики. Важливо, щоб ці показники не виявилися лише простим, механічним набором, а адекватно відбивали реальний стан справ.

7. Установлюючи кредитні стосунки з новими позичальниками, а також ураховуючи динаміку й нестаціонарність макроекономічних процесів (оточуючого економічного середовища), доцільно через певні проміжки часу проводити розгорнутий аналіз кредитоспроможності клієнта, а з метою контролю за поточним фінансово-економічним станом позичальника систематично здійснювати так званий експрес-аналіз.

Якісний аналіз кредитного ризику полягає в ідентифікації чинників ризику (виявленні його джерел) і вимагає ґрунтовних знань, досвіду та інтуїції у цій сфері діяльності. Його доцільно здійснювати за двома аспектами.

Перший аспект пов'язаний із визначенням можливих джерел кредитного ризику та збитків, розгорнутим аналізом кредитно - й платоспроможності клієнтів. Проводиться класифікація та структуризація кредитного ризику. Другий аспект пов'язаний із визначенням суб'єктивної складової кредитного ризику, з виявленням інтересів суб'єктів ризику тощо.

Кількісний аналіз ризику спирається на низку методів, серед них: статистичний метод; метод експертних оцінок; метод аналогій; аналіз чутливості; методи імітаційного моделювання тощо [18].

Структура та ступінь кредитного ризику комерційного банку залежать, зокрема, від таких чинників: ступеня концентрації кредитної діяльності банку в певній сфері, чутливої до змін в оточуючому економічному

середовищі, тобто коли наявний еластичний попит на продукцію певної галузі; питомої ваги кредитів, які припадають на клієнтів, котрі мають певні фінансові труднощі; банківська кредитна політика та ризик; кредитування інсайдерів; концентрації кредитної діяльності банку в маловивчених, нових, нетрадиційних сферах; внесення досить частих та суттєвих змін у політику банку щодо надання кредитів, стратегії формування портфеля; прийняття в заставу цінностей, які можуть виявитися недостатньо ліквідними.

Однією з важливих складових у концепції ризику є обрання адекватної системи показників кількісної оцінки ступеня кредитного ризику.

Найчастіше за міру кредитного ризику приймається ймовірність того, що позичальник може не виконати своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу. Без сумніву, це один із найважливіших показників ступеня кредитного ризику, але не єдиний. [20]

Так, зокрема, відповідними нормативними актами щодо кредитування встановлено такі види економічних нормативів [9]: максимальний розмір ризику на одного позичальника; норматив величини кредитних ризиків; норматив максимального обсягу кредитів, гарантів та поручительств, які надаються інсайдерам.

Управління кредитним ризиком, у широкому розумінні, передбачає, по-перше, прийняття рішень щодо надання позики: прийняти на себе ризик або ухилитися від кредитного ризику. По-друге, управління кредитним ризиком комерційного банку передбачає розв'язання низки таких проблем, як: використання обов'язкових і доступних способів зниження ступеня ризику; урахування кількісних показників ступеня кредитного ризику для адекватного обчислення низки важливих фінансово-економічних показників, які характеризують ефективність діяльності банку, зокрема, це обчислення ставки відсотка за надану позику тощо [21].

Способи, які доцільно й необхідно застосувати з метою зниження ступеня кредитного ризику, можна поділити на зовнішні та внутрішні [11]. Основні з них наведені на рис. 1.2.

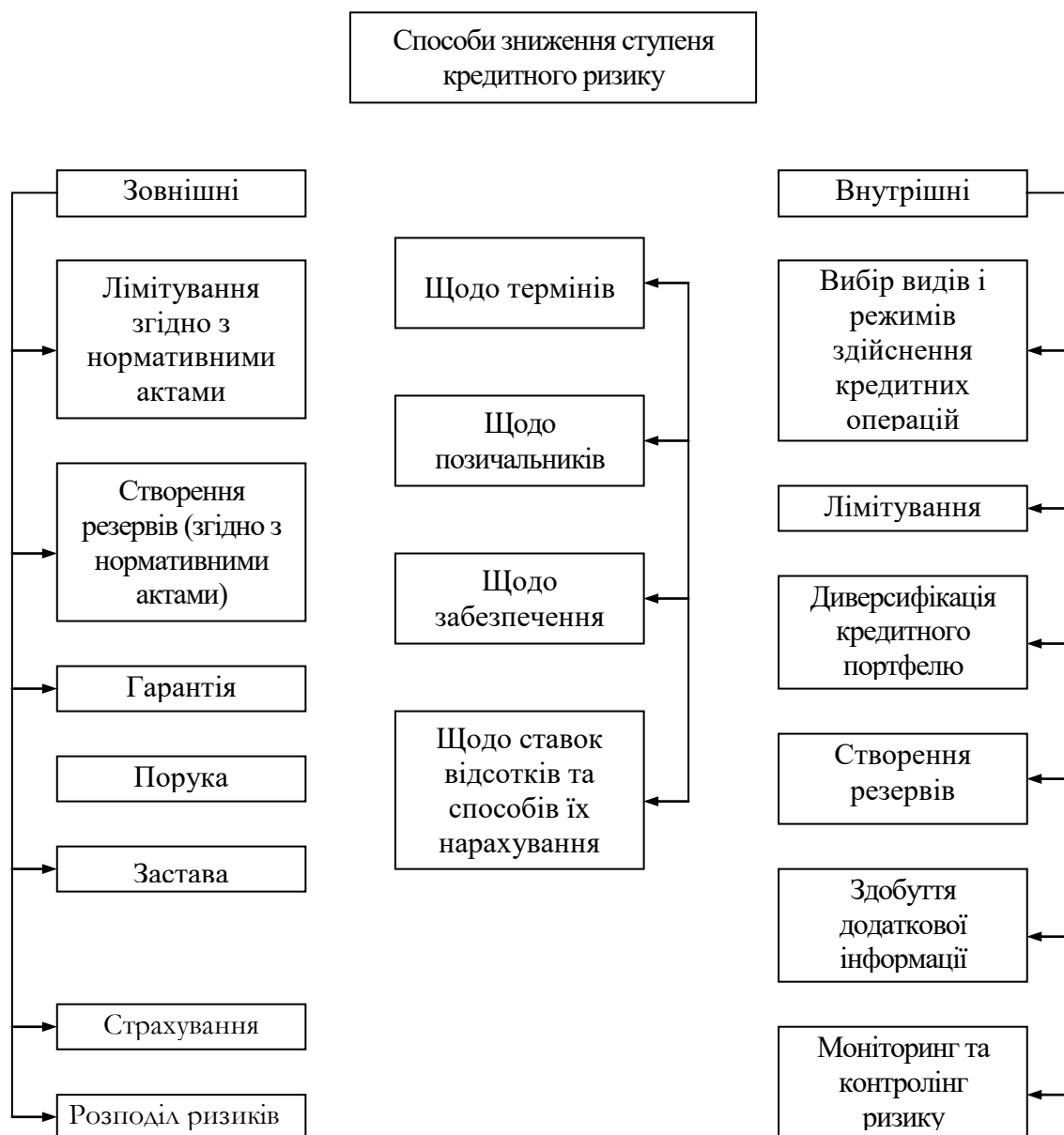

Рисунок 1.2 - Способи зниження ступеня кредитного ризику

Зовнішні способи зниження ступеня ризику здійснюються, по-перше, шляхом адміністративного та економічного регулювання банківських ризиків з боку держави, а по-друге, банк здійснює передачу ризику комусь іншому, наприклад, страховій компанії.

Внутрішні способи зниження ступеня ризику досить різноманітні й реалізуються адекватними внутрішньобанківськими засобами менеджменту й маркетингу.

Слід також наголосити, що на практиці комерційні банки використовують не окремі способи зниження ступеня кредитного ризику, а їх раціональну комбінацію, використовуючи економіко-математичні моделі та методи, спираючись на власний досвід та інтуїцію фахівців.

Урахування ризику та інфляції для обчислення ставки відсотка за надання позики посідає виключно важливе місце в організації кредитної діяльності комерційних банків. Ясно, що фактична ціна, яка складається на ринку позичкового капіталу, скоріше за все, буде або вищою, ніж обчислена (при дефіциті пропозиції, високих цінових претензіях кредиторів тощо), або ж нижчого (при дефіциті попиту, неохильності позичальників до сплати надто високих, на їх погляд, претензій кредиторів тощо). Але обчислена з урахуванням ризику та інфляції ціна являє собою вісь чи центр коливань, до якого фактичні ціни кредитних ресурсів матимуть тенденцію наближатися.

Таким чином, кредитна політика комерційного банку — це стратегія і тактика банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів поверненості, терміновості, диференційованості, забезпеченості, платності.

Кредитна політика банку має свою внутрішню структуру, її основними елементами є: стратегія щодо основних напрямків кредитного процесу; тактика банку щодо організації кредитування; контроль і моніторинг щодо здійснення обраної стратегії і тактики.

Беручи участь у процесі кредитування, українські банки дуже ризикують. Навіть за найліпшої кредитної політики можливі втрати кредитних коштів. Банківські ризики, як і всі банківські операції, можна поділити на дві групи: ризики активних операцій і ризики пасивних операцій. Але особливе значення мають ризики активних операцій, оскільки саме ці операції є основним джерелом доходу комерційного банку, отримання якого є головною метою банківської діяльності.

Недоліки, які мають місце в діяльності комерційних банків, свідчать про суттєвість проблем у стратегії управління кредитним ризиком. Зокрема, це такі недоліки: надмірна централізація або децентралізація керівництва щодо кредитування; недостатній (неадекватний) аналіз ризиків за кредитною угодою; поверховий аналіз фінансового стану позичальників; завищена вартість застави; недостатній економіко-юридичний контроль за документарним оформленням кредитів; відсутність дійового контролю за використанням кредитів; неповна кредитна документація; невміння ефективно контролювати та аудитувати кредитний процес.

Стратегія кредитного ризику може бути деталізована за такою схемою: якісний аналіз кредитного ризику, кількісний аналіз, система показників кількісної оцінки міри кредитного ризику, моделювання кредитного ризику, способи оптимізації управління (зниження та врахування) кредитного ризику в діяльності комерційного банку.

2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

2.1 Організаційно - економічна характеристика АТ КБ «Приватбанк»

Заснований 19 березня 1992 року, на сьогоднішній день КБ «Приватбанк» входить у число найбільших системних банків країни і є визнаним лідером банківської системи України. За станом на 01.01.2024р., оплачений статутний фонд банку складає 260 млн. грн., капітал - 533 млн. грн. Авторитетний міжнародний фінансово-аналітичний журнал «The Banker» за результатами проведеного в 2020 і 2022 роках дослідження, присвоїв ПриватБанку звання «The Bank of Year». Інший впливовий журнал – «Euromoney» - чотири роки підряд (у 2018, 2019, 2020 і 2021 роках) визнає ПриватБанк кращим банком України. За підсумками фінансового рейтингу, проведеного українською газетою «Бізнес», ПриватБанк у 2018 і 2019 роках був визнаний переможцем у самій престижній банківській номінації «Банк, у якому ви б розмістили свій депозит».

Перевагами «Приватбанку» є широка мережа відділень, досвідчений персонал, прості і зрозумілі процедури, гнучкість в обслуговуванні і ставка на електронні технології Internet Banking, E-commerce, АТМ–Banking. Володіючи генеральною ліцензією Національного Банку України, «Приватбанк» здійснює весь спектр наявних на вітчизняному ринку банківських послуг з обслуговування корпоративних і приватних клієнтів відповідно до міжнародних стандартів. Послідовно розширюючи спектр наданих послуг і якість банківських продуктів, «Приватбанк» активно нарощує свою клієнтську базу. На ринку корпоративного банківського обслуговування клієнти КБ «Приватбанку» – більш 180 тисяч найбільших українських підприємств і корпорацій, підприємств малого і середнього бізнесу.

Сприяння розвитку вітчизняної економіки є стратегічною задачею розвитку банку. На сьогоднішній день банк пропонує своїм клієнтам

широкий перелік кредитних продуктів, що враховують реальні потреби клієнта. При цьому, КБ «Приватбанк» - банк, що надає клієнту не монопослуги, а комплексне рішення задач, засноване на індивідуальному підході і підкріплене широким досвідом роботи банку на вітчизняному і міжнародному фінансовому ринку.

КБ «Приватбанк» вважає одним із пріоритетних напрямків своєї роботи розвиток комплексу сучасних послуг для індивідуального клієнта. На сьогоднішній день банк пропонує громадянам України більш 300 видів послуг, серед яких поточні, вкладні операції, карткові продукти, різноманітні програми споживчого кредитування, здійснювані в партнерстві з ведучими вітчизняними торговими. Банк є уповноваженим Урядом України банком по виплаті пенсій і соціальної допомоги громадянам, виплаті компенсацій жертвам нацистських переслідувань, і активно впроваджує програми обслуговування для окремих, найменш соціально захищених, категорій клієнтів, зокрема, пенсіонерів. Сьогодні рахунки в «Приватбанку» мають більш 3,5 мільйонів українських громадян, банк обслуговує більш 700 тисяч пенсіонерів і одержувачів соціальних виплат, що свідчить про високий рівень довіри до банку з боку населення.

Регіональна мережа «Приватбанку», що включає в себе більш 1410 філій і відділень по всій Україні, дозволяє будь-якому клієнту одержати самий високий рівень обслуговування практично в будь-якій точці країни. Широке коло закордонних партнерів «Приватбанку» не тільки демонструє його визнання як повноправного учасника світової банківської системи, але і, саме головне, дозволяє найбільше широко задовольняти потреби клієнтів банку, зв'язані з їх міжнародною діяльністю. «Приватбанк» має кореспондентські відносини з 317 банками з 23 країн світу. Також банк розвиває свою присутність за кордоном – сьогодні банк має філії на Кіпрі, представництва в Москві, Молдові, Казахстані.

Маючи упевнені позиції в сфері традиційного банківського обслуговування, головним пріоритетом «Приватбанку» є його орієнтація на

впровадження передових банківських технологій, багато хто з яких отримали розвиток на українському ринку завдяки інноваціям банку. Ще 6 років тому, коли «Приватбанк» першим почав масовий випуск міжнародних платіжних карт, в Україні була відсутня система безготівкових карткових платежів, а населення з недовірою відносилось до нових банківських продуктів. Сьогодні цей ринок є одним із найбільш динамічно розвиваючихся в Східній Європі. І це ринок, де «Приватбанк» не тільки безсумнівний лідер, але і багато в чому визначає філософію його розвитку. Сьогодні «Приватбанку» належить більш 41% ринку пластикових карт. Обсяг випуску карт у 2010 році виріс у 3 рази до 2,4 мільйони. «Приватбанк» став першим банком у Східній і Центральній Європі, що випустив більш 1000000 карт VISA і став членом елітного «Клуба мільйонерів» VISA. Кожен третій український АТМ і Постерминал - «Приватбанку», що дозволило за кілька років створити в Україні засновану на міжнародних стандартах систему безготівкових карткових платежів. Також «Приватбанк» першим в Україні запропонував своїм клієнтам систему інтернет-банкінгу «Приват-24», послуги «мобільного» банкінгу, послуги з продажу через мережу своїх банкоматів і POS-терміналів електронних ваучерів ведучих операторів мобільного зв'язку і IP-телефонії.

2.2. Аналіз основних показників розвитку АТ КБ «Приватбанк»

Підсумки розвитку української економіки в 2023 році свідчать про успішну реалізацію можливостей, що склалися як в результаті сприятливої кон'юнктури на зовнішніх ринках, так і зростання споживчих очікувань всередині країни. У 2023 році мала місце стійка тенденція росту капіталу, активів, зобов'язань банків, що є необхідною умовою їх стабільного функціонування і розвитку.

За 2023 рік чисті активи українських банків збільшились на 28,2% і становили 47229,3 млн. грн. Чисті активи «Приватбанку» за цей же період

виросли на 40,2%, їх частка становила 10,2% активів усієї банківської системи України.

Зростання активів в основному відбулась за рахунок збільшення кредитного портфеля (без врахування міжбанківських кредитів) на 35,5% (у «Приватбанку» - на 63,7%). В цілому кредитний портфель українських банків становив - 31 907,0 млн. грн., (63,3% суми чистих активів), тоді як у «Приватбанку» - 3284,1 2 млн. грн., (68,1%).

Позитивним у діяльності банків є ріст обсягів довгострокових кредитів, які за 2023 рік збільшились на 73,2% , а також поліпшення якості кредитного портфеля. Проблемні кредити (прострочені і сумнівні) зменшились на 28,6%, а частка проблемних кредитів у кредитному портфелі зменшилась з 11,4% до 6,0% (у «Приватбанку» відповідно з 16,4% до 9,4%). Чисті зобов'язання українських банків за 2023 рік збільшилися на 29,5% до 39262,6 млн. грн., у «Приватбанку» - на 40,9%, його частка становить 11,3 % всієї суми банківських зобов'язань.

Зростання зобов'язань банків в основному відбулося за рахунок збільшення вкладів фізичних осіб, які виросли на 4508,8 млн. грн., або на 67,8%, кошти суб'єктів підприємницької діяльності збільшились на 2568,2 млн. грн., або на 21,0%, кошти бюджету і позабюджетних фондів - на 184,4 млн. грн., або на 13,7%. У «Приватбанку» кошти фізичних осіб виросли на 71,4%, кошти юридичних осіб - на 45,3%.

Одним з найважливіших пріоритетів для банків залишається забезпечення прибуткової діяльності. За 2023 рік банки отримали прибуток в сумі 587,4 млн. грн. Рентабельність активів становила 1,3%, прибутковість капіталу - 8,1%. Прибуток КБ «Приватбанк» становив 36,173 млн. грн., рентабельність активів - 0,88%, капіталу -11,12%.

Балансовий капітал українських банків збільшився в 2023 році на 22,5% і становив на 1.11.2023 р. 10599,8 млн. грн. Капітал «Приватбанку» збільшився на 32,1% до 370,2 млн. грн., його частка становила - 3,5% загальнобанківського капіталу України. Ріст балансового капіталу в

основному відбувся за рахунок збільшення сплаченого статутного капіталу банків і фінансового результату за 2023 рік. За 2023 рік сплачений статутний капітал збільшився на 24,9% і становив 4575,2 млн. грн., в той час як «Приватбанк» збільшив статутний капітал на 32,9% до 186 млн. грн.

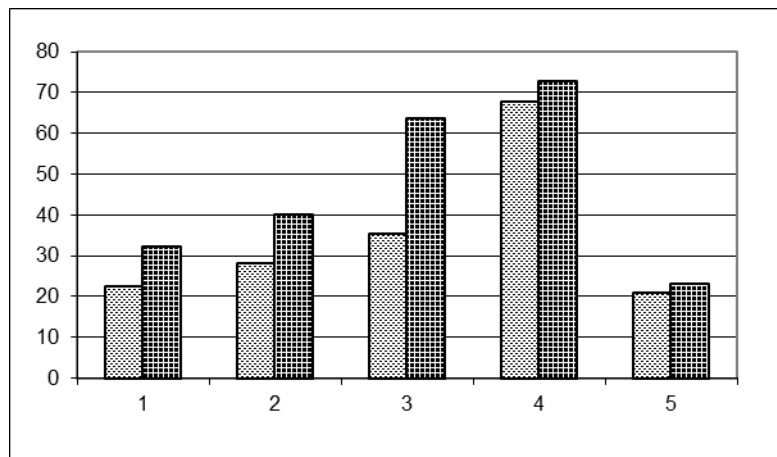

Рисунок 2.1-. Порівняльний аналіз темпів росту КБ «Приватбанк» і банківської системи за 2023 рік, %:

- 1 – капітал;
- 2 – чисті активи;
- 3 – кредитний портфель;
- 4 – кошти фізичних осіб;
- 5 – кошти юридичних осіб.

Правильно вибрана стратегія розвитку в 2023 році дозволила «Приватбанку» повною мірою реалізувати свої конкурентні переваги й посилити лідерські позиції в основних сегментах ринку фінансових послуг України.

Основними стратегічними пріоритетами КБ «Приватбанку» в 2023 році були:

- 1. Раціональне поєднання надійності і прибутковості банку.
- 2. Пропозиція банківських продуктів з супровідними послугами.

3. Безперервне освоєння прогресивних банківських продуктів і перевищення якості традиційних.

4. Інтенсивне нарощування обсягів розрахункових операцій через електронні засоби зв'язку і впровадження техніко-технологічних інновацій в процес банківського обслуговування клієнтів.

5. Подальше розширення мережі ТББВ.

Результати діяльності «Приватбанку» за 2022-2023 рік наведені у табл.

2.1

Таблиця 2.1- Результати діяльності АТ КБ «Приватбанк»
за 2022-2023р

Показник	2023 р	2022 р
Сумарні активи, тис. грн.	4753247	3455726
Капітал банку, тис. грн.	334721	312820
Прибуток після оподаткування, тис. грн.	56677	48205
Всього кредити клієнтам за винятком резервів, тис. грн.	2942689	1654810
Інвестиції, тис. грн.	289611	291832
Всього депозити клієнтів, тис. грн.	3759140	2753738
Чистий відсотковий прибуток / загальний прибуток, %	45,9	30,3
Не відсотковий прибуток / загальний прибуток, %	54,1	69,7
ROA, %	1,4	1,6
ROE, %	17,5	16,8
Ліквідні активи / загальні активи, %	23,8	33,4
Відношення залучених до власних коштів	14,4	10,0
Коефіцієнт достатності капіталу, %	9,24	12,83
Банківські депозити / Всього депозити, %	12,0	9,1
Всього кредити клієнтам / Всього кредити, %	68,9	54,6
Сума резервів по кредитах / Всього кредити, %	14,8	21,1
Кількість рахунків клієнтів	2288662	1560592
Кількість філій і відділень	809	443

У 2023 році основними напрямками розвитку банку були зростання обсягів кредитних вкладів в економіку з одночасним збільшенням депозитної бази. В цьому напрямку головними пріоритетами банку є розвиток послуг

для індивідуальних клієнтів і розширення регіональної мережі банку, розширення номенклатури банківських продуктів, утримання лідерських позицій на ринку пластикових карток, активне просування соціальних послуг. У сфері впровадження нових банківських послуг банк планує подальший розвиток послуг на базі Інтернет-технологій, активне надання послуг фінансового менеджменту (бюджетування, тендерні й консалтингові послуги), проведення операцій з банківськими металами для корпоративних й індивідуальних клієнтів. Нарощування обсягів кредитного портфеля буде проходити в тому числі за рахунок іпотечного кредитування і кредитування регіональних банків і філій.

2.3. Аналіз кредитних операцій «Приватбанку»

У 2023 році «Приватбанк», підтверджуючи свою універсальність, обслуговував підприємства всіх галузей народного господарства країни. Банк орієнтується на роботу з широким колом клієнтів: крупними промисловими підприємствами і багатогалузевими корпораціями, дрібними і середніми корпоративними клієнтами з виробничої сфери, сфери обслуговування й торгівлі. Основну частину корпоративних клієнтів, що обслуговуються банком, становлять підприємства малого і середнього бізнесу. При цьому значну частку споживання банківських продуктів забезпечують крупні фінансові й промислові корпорації.

За підсумками 2023 року кількість рахунків юридичних осіб зросла до 91562. Кількість рахунків приватних підприємств зросла до 32100.

Особлива увага протягом року приділялась персональному банківському обслуговуванню корпоративних VIP-клієнтів. Станом на 31.12.2023 р. в системі «Приватбанку» обслуговувалось 149 корпоративних VIP-клієнтів.

АТ КБ «Приватбанк» пропонує своїм корпоративним клієнтам повний спектр якісних банківських послуг, присутніх на українському фінансовому ринку. Концепція обслуговування корпоративних клієнтів у «Приватбанку»

передбачає представлення комплексу послуг, а не окремої послуги, що дозволяє клієнту повністю використати технологічні, комерційні й фінансові досягнення банку для ефективного розвитку свого бізнесу.

На сьогодні банк пропонує своїм клієнтам широкий перелік кредитних продуктів, які враховують реальні потреби клієнтів. Зокрема, банк здійснює короткотермінове кредитування клієнта для покриття платіжних розривів у поточній діяльності, термінове кредитування, надання кредитних ліній, а також операцій з інвестиційного кредитування й фінансового лізингу.

Залежно від мети використання кредиту і форми його погашення банк надає: термінові кредити, овердрафт, кредитні лінії, кредити по лініях ЄБРР і НУФ, авальний кредит, факторинг, форфейтинг, лізинговий кредит, банківські гарантії.

Кредитування, зокрема малого й середнього бізнесу, є для «Приватбанк» одним з найпріоритетніших напрямків діяльності. В банку створені й відпрацьовані кредитні технології, що дозволяють мінімізувати витрати на обслуговування кредитів цьому сектору економіки, що найближчим часом сприятиме збільшенню обсягів кредитів, які банк надає малим і середнім підприємствам. «Приватбанк» активно розвиває Програму підтримки малого й середнього бізнесу в Україні (мікрокредитування) як за рахунок власних коштів, так і за рахунок коштів ЄБРР і НУФ (Німецько-Український фонд).

«Приватбанк» вживає активних заходів для надання клієнтам послуг з кредитування на придбання нерухомості, автомобілів, товарів широкого вжитку в кредит в рамках Програми «Розстрочка». Станом на 01.01.2024 р. кредитний портфель юридичних осіб до формування резервів склав 3453 млн. грн., збільшившись за минулий рік на 64,7%.

Протягом 2023 року. кількість підприємств торгово-сервісної мережі, що співробітничать з банком за програмою «Розстрочка», досягло 1577 по всій Україні. Для порівняння, на 01.01.2010 р. угоди по продажу товарів в розстрочку з «Приватбанком» підписали 287 підприємств.

У 2023р. банком продовжено територіальний розвиток Програми мікрокредитування в системі «Приватбанку» за рахунок власних коштів. До кінця 2023 р. кількість кредитних експертів, навчених технології мікрокредитування, досягла 86 чоловік в усіх регіонах України. Крім того, 14 грудня в Дніпропетровську на базі Індустріального відділення «Приватбанку» відбулось відкриття Центру мікрокредитування, орієнтованого на обслуговування приватних підприємців і представників малого бізнесу.

Проведені заходи дали можливість збільшити портфель мікрокредитів банку, виданих як за рахунок власних коштів, так і за рахунок ресурсів ЄБРР і НУФ, до 2138 кредитів на загальну суму 15297496\$. Зокрема, портфель мікрокредитів, виданих «Приватбанком» по лініях ЄБРР і НУФ, на кінець 2023р, включав 1827 кредитів обсягом 8604541\$. Для обслуговування цих кредитів від міжнародних фінансових організацій «Приватбанку» надані довгострокові ресурси на суму 8,5\$ по лінії ЄБРР.

У 2023 р. банк продовжив активну роботу у фінансуванні підприємств агропромислового комплексу. В рамках Постанови КМУ № 59 від 27.01.2023р. «Про часткову компенсацію ставок по кредитах комерційних банків, виданих сільськогосподарським виробникам та іншим підприємствам агропромислового комплексу в 2023 році» було видано кредитів на загальну суму 253104195 грн. Це в 4,85 рази більше, ніж було видано в рамках аналогічної постанови в 2022р.

На рис. 2.2. та 2.3. наведена структура кредитного портфеля «Приватбанку» за 2022 - 2023 роки.

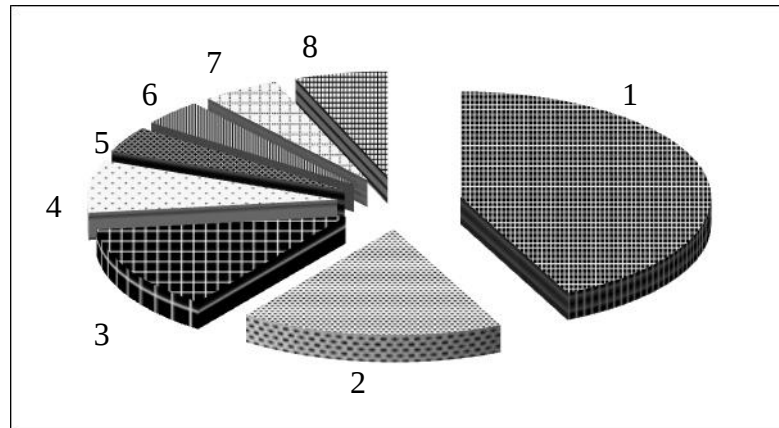

Рисунок 2.2. - Структура кредитного портфеля за даними на 01.01.2023р.:

- 1 – 43% торгівля і фінанси;
- 2 – 17% виробництво;
- 3 – 13% торгівля нафтопродуктами;
- 4 – 8% металургія і гірнича промисловість;
- 5 – 4% кредити фізичним особам, транспорт, зв'язок;
- 6 – 4% складське господарство;
- 7 – 5% сільське і лісове господарство;
- 8 – 6% інше

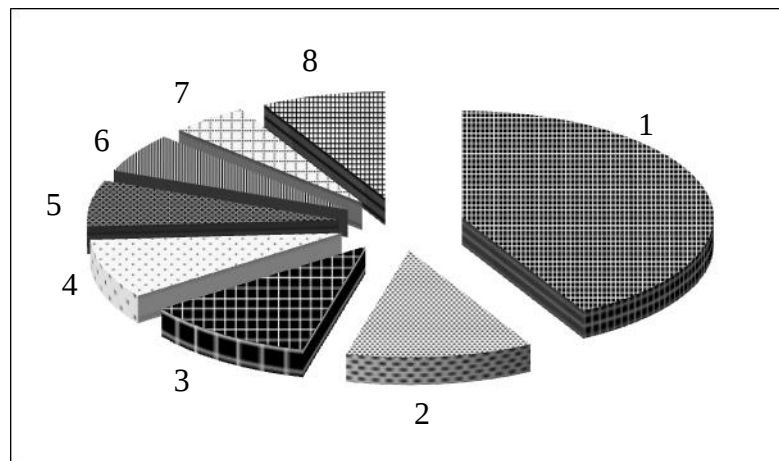

Рисунок 2.3.- Структура кредитного портфеля за даними на 01.01.2024р.:

- 1 – 42% торгівля і фінанси;
- 2 – 12% виробництво;
- 3 – 11% торгівля нафтопродуктами;
- 4 – 9% металургія і гірнича промисловість;
- 5 – 7% кредити фізичним особам, транспорт, зв'язок;

6 – 6% складське господарство;

7 – 5% сільське і лісове господарство;

8 – 8% інше

Обслуговування приватних клієнтів з моменту заснування «Приватбанку» є одним з найпріоритетніших напрямків діяльності. «Приватбанк» першим з вітчизняних банків надав серйозного значення роздрібним операціям, і сьогодні в цій сфері банк займає провідні позиції завдяки ефективному поєднанню якості розрахункових послуг з можливостями по управлінню накопиченнями. Широка мережа філій і відділень робить банк ближчим до фізичного клієнта, а його послуги - доступнішими.

«Приватбанк» пропонує клієнтам великий набір інструментів для збереження і накопичення грошей, що відповідає високим стандартам розвитку фінансового ринку. В їх числі можна назвати гнучку систему депозитних вкладів у гривнях та валюті терміном від 1 місяця до 1 року; спеціальні види депозитів, що дозволяють об'єднати оперативність поточного рахунку і дохідність строкового депозиту.

На сьогодні «Приватбанк» надає клієнтам повний перелік можливих в Україні банківських послуг на всіх сегментах ринку: широкий спектр депозитних операцій (понад 80 типів вкладів в національній та іноземній валюті), кредитування на споживчі потреби; кредитування під покупку: житла (технологія «Житло в кредит»), автомобіля (технологія «Автомобіль в кредит»), товари народного споживання (технологія «Товари в розстрочку»); фінансові і торгові кредитні ліміти на: особисті пластикові картки, зарплатні пластикові картки, пенсійні пластикові картки; кредитування на різні споживчі цілі: кредити під заставу, кредити за дорученням, повний комплекс розрахункових операцій.

При цьому практично в усіх напрямках банк утримує передові позиції. Політика банку в обслуговуванні приватних клієнтів орієнтована на надання послуг всім громадянам, в т.ч. малозабезпеченим. Це досягається шляхом

розробки цільових послуг, спрямованих на задоволення потреб в банківському обслуговуванні конкретних груп населення. Динаміка обсягів кредитування приватних осіб наведена на рис. 2.4.

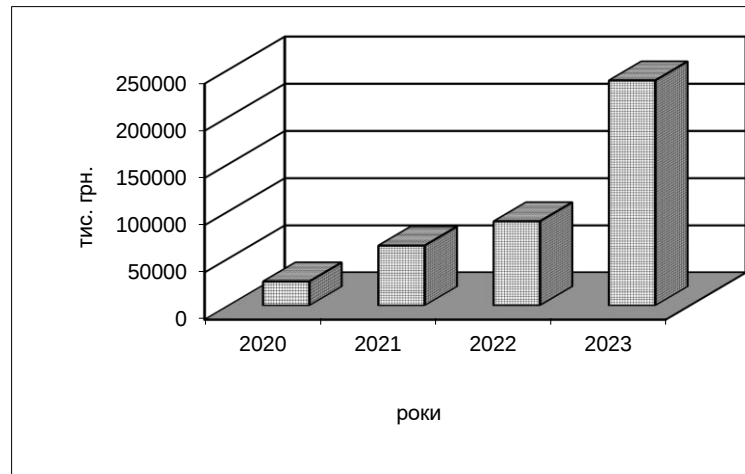

Рисунок 2.4. - Динаміка обсягів кредитування приватних осіб

Сальдо кредитного портфеля в гривневому еквіваленті протягом року зросло з 89,2 млн. грн. до 238,5 млн. грн., (на 149,3 млн. грн. - в 2,67 рази). При цьому кількість рахунків з врахуванням кредитних лімітів на пластикових картках зросла з 88659 до 152126 (на 63467 рахунків-71,6%). Частка «Приватбанку» на ринку споживчого кредитування в Україні становить 23,26%.

В рамках реалізації програми «Автомобіль в кредит» укладені угоди з системними компаніями, що виготовляють і продають автомобілі - СП «АвтоЗАЗ-Daewoo», «АвтоХаус Гмбх», корпорація «Автоінвестбуд». За рік видано понад 1000 кредитів для придбання нових автомобілів на загальну суму понад 27,5 млн. грн.

Активно розвивалась програма «Товари в розстрочку», яка дає можливість громадянам з практично будь-яким рівнем доходів придбати нові побутові товари без додаткового забезпечення. Обсяг кредитів, виданих за цією програмою, становив більш як 19,5 тис. на загальну суму понад 18,6 млн. грн.

Динамічно розвивалось кредитування за програмою «Житло в кредит». На початку 2024 р. з даної програми видано 690 кредитів на суму понад 13,6 млн. грн.

2.4. Аналіз фінансового стану

У відповідності з українськими обліковими стандартами й вимогами НБУ балансовий звіт має вигляд, табл. 2.2.

Таблиця 2.2- Балансовий звіт «Приватбанку» за 2022-2023р.

АКТИВИ, тис. грн.	2023	2022
Грошові кошти і залишки на рахунках в НБУ	334270	401203
Заборгованість інших банків	810271	754273
Кредити і аванси клієнтам	2801152	1596692
Цінні папери	94630	165646
Інвестиції	8331	4752
Нараховані відсоткові прибутки	132564	106710
Інші активи	424135	283258
Основні кошти	213291	123944
Всього активів	4818644	3436478
ПАСИВИ, тис. грн.		
Заборгованість перед НБУ	11796	-
Заборгованість перед іншими банками	519406	303048
Кошти клієнтів	3709341	2683 269
Інші пасиви	185801	157818
Нараховані відсоткові витрати	22084	2111
Всього пасивів	4448428	3156246
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ, тис. грн.		
Статутний фонд	186000	140000
Резерви і нерозподілений прибуток	139252	114375
Резерв по переоцінці основних коштів	44964	25857
Всього власного капіталу	370216	280232
Всього пасивів і власного капіталу	4818644	3436478

Як видно з наведених даних активи банку зросли на 1382166 тис. грн. порівняно з 2022 р., тобто на 40,2%, що відбулося в основному за рахунок зростання кредитів і авансів клієнтам на 1204460 тис. грн. Пасиви банку також збільшилися на 1291982 тис. грн. і склали 4448428 тис. грн. Зростання власного капіталу становить 32,1% або 89984 тис. грн.

Звіт про прибутки та збитки у відповідності з українськими обліковими стандартами й вимогами НБУ (в тис. грн.) наведений в табл. 2.3.

Таблиця 2.3- Звіт про прибутки та збитки «Приватбанку» за 2022-2023 р.

Показники	2022	2023
Відсоткові доходи	536128	423231
Відсоткові витрати	(322219)	(286604)
Чистий відсотковий дохід	213909	136627
Чистий прибуток від торгівлі ЦП	2316	39 160
Доходи від послуг і комісій	223092	184327
Витрати по послугах і комісіях	(15198)	(14033)
Прибуток/(збиток) від операцій з валютою	64743	78189
Інші операційні доходи	9385	10683
Операційний дохід	498 248	434952
Витрати на формування резервів	(59760)	(125044)
Загальні адміністративні та інші операційні витрати	(395337)	(272020)
Прибуток до оподаткування	43152	37889
Оподаткування	(6979)	(6211)
Чистий прибуток	36173	31677

В 2023 році зростання чистого відсоткового доходу склало 77282 тис. грн. або 56.6%. Дохід від операційної діяльності збільшився на 63296 тис. грн. або на 14,6%. Зростання цих показників зумовило збільшення чистого прибутку на 4496 тис. грн. або на 14,2%.

Звіт про рух грошових коштів за 2023 фінансовий рік наведений в табл. 2.4

Таблиця 2.4-Звіт про рух грошових коштів за 2022-2023 р.

Показники	2023	2022
1	2	3
Грошові потоки від операційної діяльності		
Відсотки, отримані по кредитах	439,987	356,783
Відсотки, отримані по цінних паперах	30,267	25,858
Відсотки виплачені	(266,106)	(289,966)
Прибуток, отриманий від операцій з іноземною валютою	66,551	92,171
Виплати й комісійні отримані	222,969	202,759
Витрати й комісійні сплачені	(15,198)	(15,436)
Інші операційні прибутки отримані	8,392	15,325

Продовження табл.2.4

1	2	3
Операційні витрати сплачені	(296,761)	(265,294)
Податок на прибуток сплачений	(5,310)	(7,677)
Операційний прибуток до змін операційних активів і зобов'язань	184,791	114,523
Чисте (збільшення) / зменшення грошових коштів від операційних активів і зобов'язань		
Чисте (збільшення) / зменшення обов'язкових залишків грошових коштів в центральному банку	(97,985)	29,631
Чисте збільшення заборгованості інших банків	(13,819)	(184,447)
Чисте збільшення кредитів і авансів клієнтам	(1356,452)	(388,600)
Чисте зменшення / (збільшення) інших активів	57,167	(38,615)
Чисте збільшення / (зменшення) заборгованості перед іншими банками	210,410	(28,510)
Чисте збільшення коштів клієнтів	1005,402	741,955
Чисте збільшення інших зобов'язань	10,428	64,132
Чисті грошові потоки від операційної діяльності	(58)	310,069
Грошові потоки від інвестиційної діяльності		
Придбання основних коштів	(100,919)	(48,513)
Надходження від продажу основних коштів	545	1,044
Придбання інвестиційних цінних паперів для подальшого продажу	(19,166)	(67,279)
Чисті грошові кошти, використані в інвестиційній діяльності	(119,540)	(114,748)
Грошові потоки від фінансової діяльності		
Збільшення / (зменшення) позик від центрального банку	27,239	(51,736)
Дивіденди виплачені	(40,0)	-
Чисті грошові кошти, використані в фінансовій діяльності	(12,761)	(51,736)
Вплив зміни курсу обміну на грошові кошти та їх еквіваленти	(9,668)	12410
Вплив інфляції на грошові кошти та їх еквіваленти	-	(136,083)
Чисте (зменшення) / збільшення грошових коштів та їх еквівалентів	(142,027)	19,912
Грошові кошти та їх еквіваленти на початок року	615,156	595,244
Грошові кошти та їх еквіваленти в кінці року	473,129	615,156

Дані табл. 2.4 свідчать, що чисті грошові потоки використані в інвестиційній діяльності зросли на 4,79 тис. грн. (4,2%). Грошові потоки від фінансової діяльності зменшилися на 38,98 тис. грн., тобто на 75,3%, що обумовлено виплатою дивідендів на суму 40 тис. грн. Ці та інші чинники обумовили зменшення грошових коштів на кінець року на 142,027 тис. грн.

Огляд методичної літератури з аналізу банківської діяльності та знайомство з діючою практикою свідчить, що сьогодні не існує єдиної системи показників, яка б в узагальнюючому вигляді характеризувала фінансовий стан банку. Кожний банк використовує самостійно розроблені методики, що включають в себе різні показники, які часто суттєво відрізняються.

Розмір прибутку комерційного банку залежить від змін таких чинників: рівень процентних ставок; рівень процентів за платні ресурси; обсяг послуг банку; рівень інфляції; рівень дохідності активів.

Більшість методик поєднує 4 групи показників, що дають можливість оцінити фінансовий стан банку виходячи із:

- оцінки фінансової стійкості;
- оцінки ділової активності;
- оцінки ліквідності;
- оцінки ефективності управління.

АТ КБ „Приватбанк” є платоспроможним з рівнем регулятивного капіталу достатнім для покриття банківських ризиків та забезпечення інтересів вкладників та кредиторів банку і відповідає нормативним вимогам щодо його мінімального розміру. Нормативи платоспроможності і достатності капіталу значно перевищують нормативні значення, що свідчить про здатність банку виконувати свої платіжні зобов'язання та захистити кредиторів та вкладників від непередбачених збитків. Так, на звітну дату:

- показник адекватності регулятивного капіталу банку (Н2) має значення 12,84% при нормативному значенні не менше 10%;
- показник адекватності основного капіталу (Н3) має значення 8,04 % при нормативному значенні не менше 4%.

Банком також виконуються нормативи кредитного ризику, нормативи інвестування, нормативи ризику відкритої валютної позиції. Так норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) - 20,95% при нормативному значенні не більше 25%, та норматив «великих» кредитних ризиків (Н8) - 115,58% при нормативному значенні не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу банку.

Розрахункові показники діяльності банку свідчать про достатній рівень прибутків, щоб забезпечити подальший розвиток банку. Оціночні показники фінансового стану банку представляють собою коефіцієнти, що

розраховується на основі даних балансу комерційного банку та Звіту про прибутки і збитки.

Нижче наведено види оцінок. Перша група коефіцієнтів, що найбільш точно характеризують фінансову стійкість банку, алгоритм їх розрахунку та економічний зміст наведено в таблиці 2.5 На основі даних балансу розрахуємо вибрані показники, проаналізуємо їх рівень, тенденції і сформулюємо висновок про рівень фінансової стійкості банку.

Таблиця 2.5- Економічний зміст показників, що характеризують фінансову стійкість

Найменування показника	Алгоритм розрахунку за балансом	Економічний зміст показника
Коефіцієнт надійності	$K_n = \left(\frac{K}{3_k} \right)$	Співвідношення власного капіталу (K) до залучених коштів (3_k). Рівень залежності банку від залучених коштів
Коефіцієнт фінансового важеля	$K_{\phi\phi} = \left(\frac{3_k}{K} \right)$	Співвідношення зобов'язань банку (3_k) і капіталу (K), і розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку
Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів - достатність капіталу	$K_{yk} = \left(\frac{K}{A_{3AG}} \right)$	Розкриває достатність сформованого власного капіталу (K) в активізації та покритті різних ризиків
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	$K_{3K} = \left(\frac{A_K}{K} \right)$	Співвідношення капіталізованих активів (A_K) і власного капіталу (K). Показує, яку частину капіталу розміщено в нерухомість (майно)
Коефіцієнт захищеності доходних активів	$K_{3дA} = \left(\frac{K - HA_d - 3_B}{A_d} \right)$	Сигналізує про захист доходних активів (що чутливі до зміни процентних ставок) мобільним власним капіталом
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	$K_{MK} = \left(\frac{A}{K_a} \right)$	Ступінь покриття активів (A) (акціонерним) капіталом (K_a)

Розрахунок вказаних коефіцієнтів виконано в таблиці 2.6.

З наведених у таблиці 2.6 даних видно, що коефіцієнт надійності (співвідношення капіталу банку і залучених коштів) при мінімально допустимому значенні не менше 5,0 %, дещо збільшився, і склав станом на 01.01.2024 р. - 9,8% порівняно до 10,3 % станом на 01.01.2023 р. він залишається досить високим. Таким чином, банк має високу забезпеченість власним капіталом і, отже, високу надійність, тобто він досяг такого рівня,

що не залежить від стихій в залученні вільних коштів грошового ринку, бо має вдосталь своїх, більш дешевих, які можна розміщувати в кредити господарюючим суб'єктам та в інвестиції.

Таблиця 2.6- Розрахунок основних коефіцієнтів фінансової стійкості
АТ КБ „Приватбанк”

Назва показників	Станом на 01.01		Темп змін в %; оптимальне значення
	2023р	2022р	
Коефіцієнти фінансової стійкості			
Коефіцієнт надійності	0,098	0,103	Не менше 5%
Коефіцієнт «фінансового важеля»	10,2	9,7	В межах 1:20
Коефіцієнт участі власного капіталу в формуванні активів	0,089	0,093	X
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,226	0,262	X
Коефіцієнт захищеності доходних активів власним капіталом	0,058	0,057	X
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	14,7	15,8	12,0-15,0

Дані тієї ж таблиці показують, що коефіцієнт фінансового важеля при максимально допустимому співвідношенні 1:20 склав на 01.01.22 р. 1:9, а на 01.01.2023 р. - 1:10., на 01.01.2024 р – 1:14. Це свідчить про те, що банк підвищив активність по залученню вільних коштів на грошовому ринку, навіть при досить високому забезпеченні власними.

Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів дещо знизився за період, що аналізується, з 0,093 до 0,089 (або відповідно з 9,3 % до 8,9%)

Розрахунки таблиці 2.6 свідчать і про зниження захищеності власного капіталу, збільшенням його вкладень у свої власні капіталізовані активи - основні засоби і нематеріальні активи. Це можна пояснити більш високими темпами зростанням власного капіталу в порівнянні зі зниженням відповідного коефіцієнту склало 3,6%, з 26,2% у 2021р. до 22,6% у 2022році.

Банк практично не посилив захист доходних активів власним капіталом. Так, якщо на початок 2023 року цей коефіцієнт мав значення 0,057, то вже на кінець року він зріс майже до 0,058. Це свідчить про те, що

на початок року розмір власного капіталу за мінусом недоходних активів не покривав доходні активи. На, це вплинуло зростання капіталу на 79,8 % а скорочення недоходних активів на 53,4 %.

Таким чином, банк за рік покращив менеджмент пасивів і активів, підвищивши забезпеченість власними коштами та скоротивши темп росту недоходних активів.

Що стосується коефіцієнта мультиплікатора капіталу, який характеризує ступінь покриття активів акціонерним капіталом, то при оптимальному співвідношенні 12,0 - 15,0 разів на початок 2023 року він складав 15,8, а на початок 2024 року скоротився до 14,7 разів. В першу чергу це свідчить, що темп зростання активів (він склав 1,756 %) нижче темпу зростання акціонерного капіталу (він склав 1,893 %), і, по-друге, - про наявність тенденцій покращення використання «потужностей» їх залучення з акціонерного капіталу. Ця ж тенденція зберігається, якщо співставити темп зростання власних коштів в цілому (капітал - брутто). Вони зросли за рік в 1,798 рази порівняно із зростанням в цілому всіх активів в 1,75 разів, що показує про покращення менеджмент власного капіталу.

Таким чином, всі основні показники взяті нами для аналізу фінансової стійкості банку, мають тенденцію до покращання (коефіцієнт надійності, участі власного капіталу в формуванні активів, захищеності власного капіталу, захищеності ним доходних активів) або стабілізації чи свідчать про незначні зміни (коефіцієнт «фінансового важеля»).

Звідси можна зробити висновок, що фінансова стійкість банку достатньо забезпечена його капіталом і останній може захищати банк від імовірних ризикових втрат сьогодні і в близькому майбутньому.

Ділову активність банку в методичній літературі рекомендують аналізувати через взаємозв'язок оцінки ресурсного потенціалу банку (пасивів) та його використання як в цілому в активах, так і його окремих вкладеннях - в інвестиції, в кредитний портфель, в матеріально-технічне забезпечення.

Необхідні висновки можна отримати трьома шляхами:

- 1) співставленням висновків по взаємопов'язаних статтях та розділах активів і пасивів;
- 2) кількісною ув'язкою змін в активах і пасивах у вартісному виразі;
- 3) розрахунком коефіцієнтів, що характеризують досягнуті рівні активності використання пасивів і активів.

На першому етапі проведемо аналіз ділової активності на основі коефіцієнтного методу. В найбільшій мірі, прямо, а не побічно, розкривають рівень використання пасивів і активів при аналізі ділової активності банку наступні коефіцієнти.

В частині пасивів це: коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів; коефіцієнт активності залучення строкових коштів; коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів; коефіцієнт активності використання залучених коштів в доходні активи; коефіцієнт активності використання залучених коштів в кредитний портфель.

В частині активів - це: коефіцієнт рівня доходних активів; коефіцієнт кредитної активності; коефіцієнт загальної інвестиційної активності в цінні папери, асоційовані і дочірні підприємства (через пайову участь); коефіцієнт (доля) інвестицій в цінні папери і пайову участь в доходні активи; коефіцієнт проблемних кредитів.

В таблиці 2.7 здійснено узагальнення відібраних коефіцієнтів та наведено алгоритм розрахунку та розкрито їх економічний зміст. Необхідні розрахунки вказаних двох груп коефіцієнтів виконано в окремій таблиці 2.8.

В цілому рівень ділової активності по залученню ресурсів ззовні характеризує коефіцієнт активності залучення позикових і залучених коштів, який, як свідчать дані таблиці 2.8, має тенденцію до підвищення (на початок 2023 року він складав 0,907, а 2022 року - 0,911). Рівень даних показників досить високий, існуючий їх рівень говорить про спроможність банку, що аналізується, розробляти технології та вживати заходи по залученню ресурсів клієнтів.

Таблиця 2.7- Економічний зміст показників, що характеризують ділову активність АТ КБ «Приватбанк»

Найменування показника	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст показника визначає
Коефіцієнт активності залучення позикових і залучених коштів	$K_{ЗК} = \left(\frac{З_K}{П_{ЗАГ}} \right)$	Питома вага залучених коштів ($З_K$) у загальних пасивах ($П_{ЗАГ}$)
Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів	$K_{ЗМК} = \left(\frac{МБК}{П_{ЗАГ}} \right)$	Питома вага одержаних міжбанківських кредитів (МБК) у загальних пасивах ($П_{ЗАГ}$)
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	$K_{ЗСД} = \left(\frac{Д_{СТР}}{П_{ЗАГ}} \right)$	Питома вага строкових депозитів ($Д_{СТР}$) у загальних пасивах ($П_{ЗАГ}$)
Коефіцієнт активності використання залучених коштів в доходні активи	$K_{ЗДА} = \left(\frac{Д_A}{З_K} \right)$	Співвідношення доходних активів ($Д_A$) і залучених коштів ($З_K$)
Коефіцієнт активності використання залучених коштів в кредитний портфель	$K_{ЗКР} = \left(\frac{КР}{З_K} \right)$	Питома вага кредитного портфеля (КР) по відношенню до залучених коштів ($З_K$)
Коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель	$K_{ДСКР} = \left(\frac{КР}{Д_C} \right)$	Співвідношення кредитного портфелю (КР) і депозитів строкових ($Д_C$)
Коефіцієнт доходних активів	$K_{ДА} = \left(\frac{А_Д}{А_З} \right)$	Питома вага доходних активів ($А_Д$) у загальних активах ($А_З$)
Коефіцієнт кредитної активності інвестицій у кредитний портфель	$K_{КРА} = \left(\frac{КР}{А_З} \right)$	Питома вага кредитного портфеля (КР) в загальних активах ($А_З$)
Коефіцієнт загальної інвестиційної активності в ціні папери і пайову участь	$K_{ІА} = \left(\frac{ЦПП}{А_З} \right)$	Питома вага портфелю цінних паперів і паїв (ЦПП) у загальних активах ($А_З$)
Коефіцієнт інвестицій в доходних активах	$K_{ІДА} = \left(\frac{ЦПП}{А_Д} \right)$	Питома вага інвестицій (ЦПП) в доходних активах ($А_Д$)
Коефіцієнт проблемних кредитів	$K_{ПКР} = \left(\frac{КР_{пб}}{КР} \right)$	Питома вага проблемних (прострочених і безнадійних) кредитів ($КР_{пб}$) до кредитного портфелю в цілому (КР)

Встановлена тенденція підтверджується і досить високим рівнем показників (коефіцієнтів) активності залучення: міжбанківських кредитів на вказані дати відповідно 0,315 і 0,297 та строкових депозитів - відповідно 0,839 і 0,74.

В той же час коефіцієнти, а, отже, і рівні активності розміщення і використання залучених коштів в активи банку були достатньо високими або не значно зменшувалися.

Таблиця 2.8- Розрахунок основних коефіцієнтів ділової активності ПАТ КБ
«Приватбанк»

Назва показників	Станом на 01.01.		Темп змін
	2023р.	2022р.	
Коефіцієнти ділової активності пасивів			
Коефіцієнт активності залучення позикових і залучених коштів	0,911	0,907	+ 0,004
Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів	0,297	0,315	- 0,018
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	0,746	0,839	-0,093
Коефіцієнт активності використання залучених коштів в доходні активи	0,942	0,942	+0,000
Коефіцієнт активності використання залучених коштів в кредитний портфель	0,493	0,578	- 0,086
Коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель	1,662	1,600	+0,062
Коефіцієнти ділової активності активів			
Коефіцієнт рівня доходних активів	0,967	0,962	+ 0,005
Коефіцієнт кредитної активності	0,449	0,524	-0,075
Коефіцієнт загальної інвестиційної активності в ціні папери і пайову участь	0,076	0,022	+0,054
Коефіцієнт (доля) інвестицій в доходних активах	0,078	0,023	+0,055
Коефіцієнт проблемних кредитів	0,018%	0,009	+0,009

Так, всіх залучених: в доходні активи склали 0,942, а в кредитний портфель відповідно від 0,578 до 0,493, а строкових депозитів у кредитний портфель відповідно 0,839 і 0,746. Рівень коефіцієнтів залучення строкових депозитів характеризує також діяльність банку по розвитку депозитної клієнтської бази.

Знижуюча динаміка коефіцієнтів залучення строкових депозитів з 83,9% до 74,6% може свідчити про відсутність можливостей або про небажання даного банку розробляти технології по залученню цих ризикових ресурсів порівняно до дешевих власних, якими банк достатньо забезпечений в періоді, що аналізується.

Ділова активність активів характеризується рівнем вкладень ресурсів банку в доходні активи, кредитний портфель, в цінні папери і розкриває як досягнутий рівень, так і можливості банку в даний період. Різке підвищення доходних активів в цілому з їх диверсифікацією в кредитний і інвестиційний

портфель, за більшістю показників свідчить про ескалацію ділової активності комерційного банку і розширення власного місця на фінансовому ринку.

Дані таблиці 2.8 свідчать саме про таку ескалацію, в результаті якої, за період з 01.01.2023р. по 01.01.2024р. рівень доходних активів (виражений коефіцієнтом) зріс з 0,962 до 0,967 (при незначному рівні проблемних кредитів, які зросли 0,9 % до 1,8 %), а кредитної активності знизився з 0,524 до 0,449. Але активність в цінні папери і пайову участь зросла з 0,022 до 0,076, як і доля інвестицій в доходних активах - з 0,023 до 0,078 (або 7,8 %), що було наслідком покупки державних облігацій внутрішньої державної позики.

Таким чином, найбільш зростаюча ділова активність банку проявилась в кредитній політиці. Вона базується на високому рівні коефіцієнтів активності за рахунок використання в кредитний портфель як всіх залучених коштів (0,493), так і достатньо високого рівня їх по строкових депозитах (відповідно 1,600, і 1,622), що видно із даних таблиці 2.8.

Ліквідність комерційного банку – це можливість та здатність банку виконувати свої зобов'язання перед клієнтами і різними контрагентами в періодах, що аналізуються. Ліквідність балансу як ступінь покриття зобов'язань активами і ліквідність самих активів забезпечується дотриманням, в першу чергу, обов'язкових економічних нормативів Національного банку України. Взяті нами ці та ряд інших, найбільш суттєвих, на нашу думку, показників (табл. 2.9 та 2.10) дають можливість достатнім чином розкрити ліквідність АТ КБ „Приватбанк”.

Наведений в таблиці 2.9 блок показників призначено для оцінки ліквідності банку на предмет його здатності перетворювати активи в готівку для негайного погашення (на дату складання балансу) або в найближчий період зобов'язань перед клієнтами по їх поточних, депозитних, ощадних рахунках, а також перед кредиторами, інвесторами, акціонерами.

Про підвищення забезпеченості доходними активами всіх зобов'язань банку свідчить коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань. При нормативі в межах 70-80 % він практично не змінився і склав на 01.01.2024р. – 106,2%.

Таблиця 2.9- Економічний зміст показників, що характеризують ліквідність балансу банку

Найменування показника	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст показника
Показники ліквідності		
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	$K_{ML} = \left(\frac{K_{CP} + K_A}{D} \right)$	Показує можливість банку погашати живими грошима з коррахунків і каси зобов'язання по всіх депозитах (Д)
Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань банку	$K_{ЗТ} = \left(\frac{A_{ЗАГ}}{З_{ЗАГ}} \right)$	Характеризує можливість банку в погашенні зобов'язань ($З_{ЗАГ}$) всіма активами ($A_{ЗАГ}$)
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних до робочих активів	$K_{СВР} = \left(\frac{A_{ВЛ}}{A_P} \right)$	Характеризує питому вагу високоліквідних активів в робочих активах
Коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань	$K_{РЛ} = \left(\frac{A_D}{З_{ЗАГ}} \right)$	Характеризує забезпечення доходними активами банку (A_D) його загальних зобов'язань і говорить про часткове погашення зобов'язань банку ($З_{ЗАГ}$) поверненнями доходних активів
Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів (для визначення незбалансованої ліквідності)	$K_{СКЕД} = \left(\frac{КР}{D} \right)$	Розкриває наскільки видані кредити (КР) забезпечені всіма залученими депозитами (Д) (чи є незбалансована ліквідність) майна (А»)
Коефіцієнт генеральної ліквідності зобов'язань	$K_{ГЛЗ} = \left(\frac{A_{ВЛ} + A_M}{З_{ЗАГ}} \right)$	Розкриває здатність банку погашати зобов'язання ($З_{ЗАГ}$) високоліквідними активами ($A_{ВЛ}$) та шляхом продажу

Таблиця 2.10- Показники, що характеризують ліквідність АТ КБ «Приватбанк»

Назва показників	Станом на 01.01		Відхилення в %
	2024 р.	2022 р.	
Розрахунок коефіцієнтів			Оптим. знач.
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,311	0,336	Не менше 20%
Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань банку	1,098	1,103	Не менше 100%
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних до робочих активів	0,332	0,334	Не менше 20%
Коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань	1,062	1,061	Приблизно 70-80%
Коефіцієнт ліквідного відношення виданих кредитів і залучених депозитів	0,875	0,774	x
Коефіцієнт генеральної ліквідності зобов'язань	0,439	0,391	x

Додатковим показником ресурсної ліквідності є коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів. Як видно із таблиці 2.10, цей показник виріс з 77,4 % на 01.01.23 р. до 87,3 % на 01.01.2024 р. Це означає, що ризик ліквідного погашення основного обсягу зобов'язань перед клієнтами банку має зростаючу тенденцію. Таким чином, видані кредити, забезпечені переважачим обсягом залучених депозитів і банкові не загрожує незбалансована ліквідність.

Як показує коефіцієнт генеральної ліквідності, спроможність банку погашати зовнішні зобов'язання по залучених і позикових коштах високоліквідними активами та шляхом продажу нерухомості (майно і незавершені капітальні вкладення) залишається високою. Він зріс з 39,1% до 43,9%, і цей рівень є дуже високим.

Таким чином, розрахована і розглянута в таблиці 2.10 система показників банку показала, що він витримав в 2023р. нормативні вимоги НБУ щодо ліквідності і забезпечував активами свою здатність погашати будь-які вимоги по своїх зобов'язаннях перед клієнтами, що розмістили свої гроші в АТ КБ „Приватбанк” на поточних, вкладних, депозитних рахунках, а також перед кредиторами по господарській діяльності та акціонерами. Це ознака стабільної роботи банку, навіть в умовах не передбачуваних і незалежних від банку змін на фінансовому ринку України в останні роки. Вказані показники, в своїй більшості, мають тенденцію до покращання, деякі незначно знизилися, що не свідчить про появу тенденції їх погіршення. Це нормальні періодичні коливання, викликані впливом певних зовнішніх або внутрішніх факторів, бо в той же час рентабельність активів, капіталу, статутного фонду, витрат є достатньо стабільною.

Таким чином, правильно вибрана стратегія розвитку в 2023 році дозволили «Приватбанку» повною мірою реалізувати свої конкурентні переваги й посилити лідерські позиції в основних сегментах ринку фінансових послуг України.

2.5 Аналіз банківських ризиків

На діяльність АТ КБ «Приватбанк» впливали процентний ризик, ризик ліквідності, ринковий і кредитний ризики. Банк зазнає процентного ризику, в основному, внаслідок кредитування і надання авансів клієнтам і іншим банкам по фіксованих процентних ставках в сумах і на терміни, відмінні від сум і термінів строкових депозитів і інших позикових коштів з фіксованою процентною ставкою.

Ризик ліквідності виникає при неспівпаданні термінів реалізації активів і пасивів. Ризиком ліквідності займається Комітет по управлінню активами і пасивами банку. Приведена нижче таблиця показує активи і пасиви на 31 грудня 2023 року по термінах, що залишилися до їх погашення відповідно до контрактів. Однак по деяких активних операціях фактичний термін дещо більший наприклад, кредити часто поновлюються і, відповідно, короткострокові кредити можуть реально мати більш тривалий термін.

Відповідність та/або контрольована невідповідність термінів погашення і процентних ставок активів і пасивів дуже важлива для управління діяльністю банку. Повної відповідності термінів погашення і процентних ставок активів і пасивів банки практично не можуть досягнути, оскільки операції, що проводяться ними, часто не мають чітко певних термінів і є дуже різними по своїй суті. Позиція невідповідності часто дозволяє підвищити рентабельність, але може одночасно збільшити ризик збитків. Терміни активів і пасивів та здатність замінити процентні пасиви за прийнятною ціною при настанні терміну їх погашення є важливими чинниками при оцінці ліквідності Банку і його чутливості до змін процентних ставок і курсів обміну валют.

На фінансову позицію і грошові потоки «Приватбанку» впливають коливання переважаючих ринкових процентних ставок. Процентна маржа може збільшитися внаслідок таких змін, але також може поменшати або привести до збитків у разі виникнення несподіваних коливань. Аналіз

чутливості процентних ставок «Приватбанку», заснований на перегляді цін його активів і пасивів, не відрізняється істотно від аналізу термінів погашення, представленого в попередній таблиці.

Керівництво вважає, що, незважаючи на те, що значна частина коштів клієнтів представлена рахунками до запитання або які мають терміни, що не перевищують одного місяця, диверсифікація цих депозитів і по числу, і за типом вкладників, а також минулий досвід «Приватбанку» дозволяють стверджувати, що ці депозити являють собою довгострокове і стабільне джерело фінансування «Приватбанку». Позиція ліквідності банку за станом на 31.12.2023 р. наведена у табл. 2.11.

Таблиця 2.11- Позиція ліквідності АТ КБ «Приватбанк» за 2023 р.

Показники	До запитання і до 1-го місяця	1-3 місяці	3-12 місяців	Більше 1-го року	Що прострочені і безпроцентні і не мають терміну	Усього
1	2	3	4	5	6	7
Активи						
Грошові кошти та їх еквіваленти	473,129	-	-	-	-	473,129
Обов'язкові резерви в центральному банку	331,838	-	-	-	-	331,838
Заборгованість інших банків	216,785	69,107	10,512	28,101	-	324,505
Кредити і аванси клієнтам	224,298	534,690	1195,872	882,445	105,384	2942,689
Інвестиційні цінні папери для подальшого продажу	7,295	12,914	94,672	3,964	163,766	282,611
Нараховані процентні прибутки	9,125	16,395	54,869	23,118	11,395	114,902
Інші активи	17,151	3,759	6,093	31	-	27,034
Основні кошти	-	-	-	-	256,539	256,539
Усього активів	1279,621	636,865	1362,018	937,659	537,084	4753,247
Пасиви						
Заборгованість перед центральним банком	-	59,403	721	1,677	-	61,801

Продовження табл.2.11

1	2	3	4	5	6	7
Заборгованість перед іншими банками	412,330	2,397	6,199	29,851	-	450,777
Кошти клієнтів	1936,133	489,600	1115,713	217,694	-	3759,140
Нараховані процентні витрати	5,870	5,762	8,908	1,197	-	21,737
Інші пасиви	77,648	11,227	6,989	29,207	-	125,071
Усього пасивів	2431,981	568,389	1138,530	279,626	-	4418,526
Чиста позиція ліквідності	(1152,360)	68,476	223,488	658,033	537,084	334,721
Кумулятивна позиція ліквідності на 31.12.23	(1152,360)	(1083,884)	(860,396)	(202,363)	334,721	-
Кумулятивна позиція ліквідності на 31.12.23	(1044,132)	(1016,673)	(552,310)	(103,979)	312,820	-

Обов'язковий резерв на рахунках в центральному «Приватбанку» показано включеним в категорію «до запитання і до 1 місяця», оскільки більшість пасивів, до яких він відноситься, також включені в цю категорію.

Банк зазнає ринкових ризиків. Ринкові ризики виникають внаслідок відкритих позицій процентних ставок, валют і цінних паперів, які значною мірою залежать від загальних і конкретних ринкових змін. Правління Банку встановлює ліміти вартості ризику, який може бути прийнятий Банком, і здійснює його щоденний моніторинг. Однак використання такого підходу не запобігає виникненню збитків за межами цих лімітів у разі більш істотних ринкових змін.

Банк зазнає кредитного ризику, який визначається як ризик того, що контрагент не зможе погасити заборгованість в повному об'ємі при настанні терміну погашення. Банк структурує рівні кредитного ризику, якого він зазнає, шляхом встановлення величини лімітів ризику на одного позичальника або групу позичальників і на географічні і галузеві сегменти. Такі ризики регулярно контролюються і аналізуються щорічно або частіше. Структура кредитів і авансів клієнтам наведена у табл. 2.12.

Як видно з табл. 2.12. за останній рік обсяги усіх видів кредитів зросли на 1287,879 тис. грн. або на 77,8%, при цьому тільки поточні кредити

збільшилися на 1214,057 тис. грн. (73,8%). Крім цього спостерігається зростання суми прострочених кредитів на 38,29 тис. грн. (14%).

Таблиця 2.12- Кредити і аванси клієнтам за 2022 і 2023 р.

Вид кредиту, тис. грн.	2022 р.	2023 р.
Поточні кредити	2858,767	1644,710
Пролонговані (поточні) кредити	281,586	177,581
Прострочені кредити	312,624	274,334
Мінус: резерв на знецінення кредитів	(510,288)	(441,815)
Усього кредитів і авансів клієнтам	2942,689	1654,810
Термінові кредити	2990,540	2033,781
Кредити, що мають грошове покриття	191,212	15,532
Овердрафт	271,225	47,312
Мінус: резерв на знецінення кредитів	(510,288)	(441,815)
Усього кредитів і авансів клієнтам	2942,689	1654,810

Протягом 2022-2023р. сума резерву на знецінення кредитів змінювалася таким чином, табл. 2.13

Таблиця 2.13- Сума резерву на знецінення кредитів

Показник	2023 р.	2022 р.
Резерв на знецінення кредитів на 1 січня	441,815	440,417
Коректування у зв'язку із застосуванням МСБО 39	(4,113)	-
Відрахування з прибутку в резерв на знецінення протягом року	77,820	103,973
Кредити і аванси клієнтам, списані протягом року, як неповоротні	(5,234)	(12,251)
Вплив інфляції	-	(90,324)
Резерв на знецінення кредитів на 31 грудня	510,288	441,815

При застосуванні МСБО 39 «Приватбанк» переглянув величину резерву на знецінення, перенесену з 2022 року, використовуючи метод дисконтованих грошових потоків.

Така зміна методики визначення рівня резерву на знецінення кредитів призвела до зниження рівня знецінення на початку періоду в сумі 4113 тис. грн. (за вирахуванням податку на прибуток в сумі 2879 тис. грн.), на яку був скоректований накопичений дефіцит на початок періоду.

Аналіз концентрації ризиків кредитного портфеля по галузях економіки представлений в табл. 2.14.

Таблиця 2.14- Аналіз концентрації ризиків кредитного портфеля по галузях економіки

Галузь економіки	2023 р.		2022 р.	
	Сума, тис. грн.	%	Сума тис. грн.	%
Торгівля і фінанси	1459,060	42	891,800	43
Виробництво	420,887	12	354,637	17
Торгівля нафтопродуктами	373,636	11	282,734	13
Металургія і гірничо-промисловість	295,754	9	172,922	8
Кредити фізичним особам	238,463	7	89,218	4
Транспорт, зв'язок і складське господарство	211,681	6	74,440	4
Сільське і лісове господарство	187,793	5	109,738	5
Інше	265,733	8	121,136	6
Усього кредитів і авансів клієнтам (загальна сума)	3452,977	100	2096,625	100

У кредитному портфелі «Приватбанка» є 12 позичальників з індивідуальною заборгованістю понад 45000 тис. гривень. Загальна сума кредитів цим позичальникам становить 845 257 тис. гривень або 24% кредитного портфеля.

Кредити й аванси клієнтам включають в себе кредити в сумі 49281 тис. гривень (2022 рік: 32754 тис. гривень), видані «Приватбанком» по кредитній лінії ЄБРР, і кредити в сумі 3582 тис. гривень, видані в рамках кредитної лінії Німецько-Українського фонду, як представлено в табл. 2.15 – 2.16.

Банк несе повний кредитний ризик по даних кредитах, і вживана процентна ставка обмежена певним рівнем понад відсотка, що сплачується кредитуючій організації.

Таблиця 2.15- Заборгованість перед центральним банком

Вид кредиту, тис. грн.	2023 р.	2022 р.
Короткостроковий кредит	11,796	-
Довгострокові кредити	50,005	33,841
Усього заборгованість перед центральним банком	61,801	33,841

Довгострокові кредити являють собою кредити від НБУ, надані в рамках кредитних ліній ЄБРР і Світового банку центральному банку. Кредити були надані в доларах США. За станом на 31 грудня 2023 року процентна ставка по кредитах виданих в рамках кредитної лінії ЄБРР,

складала LIBOR плюс 3% (2019 р. - LIBOR плюс 3%) річних і LIBOR плюс 1,25% (2022 р. - LIBOR плюс 1,25%) річних, виданих по кредитній лінії Світового банку.

АТ КБ «Приватбанк» надав як заставу під короткостроковий кредит отриманий від центрального банку, векселі інших сторін, справедлива вартість яких становить 16926 тис. грн. табл. 2.16.

Таблиця 2.16- Заборгованість перед іншими банками

Показник	2023 р.	2022 р.
Кореспондентські рахунки і депозити “овернайт” інших банків	207,991	64,134
Гарантійні депозити інших банків	61,445	2,913
Термінові розміщення коштів інших банків	181,341	174,041
Усього заборгованість перед іншими банками	450,777	241,088

Термінові розміщення коштів інших банків включають суму 3581 тис. грн., що являє собою довгостроковий кредит, отриманий від Німецько-українського фонду для кредитування малого і середнього бізнесу. Поточна середня процентна ставка по кредиту в Євро становить 6%.

Аналіз кредитів і авансів клієнтам по валютах і географічній ознаці представлений в табл. 2.17.

Таблиця 2.17- Географічний аналіз активів і пасивів станом на 31.12.2023р.

Показник	Україна	Країни ОЕСР	Інші країни	Усього
1	2	3	4	5
Активи				
Грошові кошти та їх еквіваленти	404,068	45,929	23,132	473,129
Обов’язкові резерви в центральному банку	331,838	-	-	331,838
Заборгованість інших банків	94,028	132,382	98,095	324,505
Кредити і аванси клієнтам	2485,152	-	457,537	2942,689
Інвестиційні цінні папери для продажу	282,611	-	-	282,611
Нараховані процентні прибутки	112,938	125	1,839	114,902
Інші активи	27,034	-	-	27,034
Основні кошти	256,539	-	-	256,539
Усього активів	3994,208	178,436	580,603	4753,247

Продовження табл. 2.17

1	2	3	4	5
Пасиви				
Заборгованість перед центральним банком	61,801	-	-	61,801
Заборгованість перед іншими банками	314,700	77,394	58,683	450,777
Кошти клієнтів	2219,426	6,446	1533,268	3759,140
Нараховані процентні витрати	20,048	865	824	21,737
Інші пасиви	125,071	-	-	125,071
Усього пасивів	2741,046	84,705	1592,775	4418,526
Чиста балансова позиція на 31.12.10 р	1253,162	93731	(1012,172)	334,721
Чиста балансова позиція на 31.12.09 р	318,501	513,450	(519,131)	312,820

Активи і пасиви в інших країнах в основному стосуються Кіпру.

Валютний ризик являє собою ризик зміни вартості фінансових інструментів у зв'язку зі зміною курсів обміну валюти. У кінці року «Приватбанк» мав залишки в гривнях, доларах США, Євро та інших валютах, табл. 2.18.

Таблиця 2.18- Аналіз валютного ризику

Показник	Гривні	\$	Євро	Інші	Усього
Активи					
Грошові кошти та їх еквіваленти	302,953	96,771	9,276	64,129	473,129
Обов'язкові резерви в НБУ	331,838	-	-	-	331,838
Заборгованість інших банків	73,139	230,661	18,842	1,863	324,505
Кредити і аванси клієнтам	1262,865	1576,023	90,343	13,458	2942,689
Інвестиційні цінні папери для продажу	282,611	-	-	-	282,611
Нараховані процентні прибутки	69,274	45,036	592	-	114,902
Інші активи	23,183	3,742	94	15	27,034
Основні кошти	256,539	-	-	-	256,539
Усього активів	2602,402	1952,233	119,147	79,465	4753,247
Пасиви					
Заборгованість перед НБУ	11,796	50,005	-	-	61,801
Заборгованість перед іншими банками	242,349	127,340	57,462	23,626	450,777
Кошти клієнтів	1764,599	1866,807	68,758	58,976	3759,140
Нараховані процентні витрати	20,012	848	867	10	21,737
Інші пасиви	60,107	59,162	5,121	681	125,071
Усього пасивів	2098,863	2104,162	132,208	83,293	4418,526
Чиста балансова позиція	503,539	(151,929)	(13,061)	(3,828)	334,721
Зобов'язання кредитного характеру	40,267	133,772	11,840	817	186,696

За станом на 31 грудня 2023 р. «Приватбанк» мав наступні позиції у валютах, табл. 2.19.

Таблиця 2.19 - Валютна позиція АТ КБ «Приватбанк» на 31 грудня 2023 р.

Показник	гривні	\$	Євро	Інші	Усього
Чиста балансова позиція	178,574	139,334	3,722	(8,810)	312,820
Зобов'язання кредитного характеру	98,593	113,178	1,196	-	212,967

«Приватбанк» видавав кредити і аванси, деноміновані в іноземних валютах. У залежності від того, як позичальник отримує свої прибутки, підвищення курсу таких валют відносно української гривні може надати негативний вплив на здатність позичальника повернути свій борг і, отже, привести до підвищення ймовірності майбутніх збитків.

Банк надав ряд кредитів пов'язаним сторонам. Сторони вважаються пов'язаними, якщо одна з них має можливість контролювати іншу, або може надавати істотний вплив при прийнятті фінансових і управлінських рішень, як вказано в МСБО 24 «Розкриття інформації про пов'язані сторони».

При розгляді кожного випадку відносин, які можуть являти собою відносини між пов'язаними сторонами, увага приділяється суті цих відносин, а не тільки їх юридичній формі.

У ході повсякденної діяльності виконуються банківські операції з крупними акціонерами, директорами, дочірніми й асоційованими компаніями та іншими компаніями, якими володіють крупні акціонери «Приватбанку». Ці операції включають здійснення розрахунків, видачу кредитів, залучення депозитів, фінансування комерційної діяльності й операції з цінними паперами та іноземною валютою.

Операції, в основному, були проведені по ринкових ставках. Нижче показані залишки на кінець року, процентні прибутки і витрати, а також інші операції з пов'язаними сторонами, проведені протягом року, табл. 2.20

Таблиця 2.20 - Операції з пов'язаними сторонами

Показник	2023рік	2022р.
Кореспондентські рахунки й депозити «овернайт» в інших банках на кінець року	21,526	28,071
Заборгованість інших банків		
Термінові розміщення коштів на кінець року	110,254	31,448
Резерв на знецінення на кінець року	(1,736)	(849)
Процентні прибутки за рік	5,238	457
Кредити й аванси клієнтам		
Кредити, не погашені на кінець року	209,652	58,939
Резерв на знецінення на кінець року	(24,363)	(14,120)
Процентні прибутки за рік	12,926	10,393
Заборгованість перед іншими банками		
Кореспондентські рахунки і депозити «овернайт» інших банків на кінець року	40,331	17,160
Термінові розміщення коштів на кінець року .	7,321	9,541
Процентні витрати за рік	2,010	382
Векселі, видані пов'язаними сторонами		
Векселі на кінець року	20,248	19,546
Резерв на знецінення векселів на кінець року	-	(1,920)
Прибуток, отриманий по векселях	845	1,105
Кошти клієнтів		
Поточні/розрахункові рахунки на кінець року	4,923	30,445
Строкові депозити на кінець року	25,323	29,161
Процентні витрати за рік	3,513	2,851
Операції з цінними паперами з пов'язаними сторонами		
Збитки по операціях з фінансовими векселями, емітованими «Приватбанком»	(544)	(8,489)
(Збитки)/Прибуток від операцій з векселями, емітованими третіми сторонами	(1,005)	5,989
Гарантії, надані «Приватбанком» і існуючі за станом на	11,407	17,567

Управління кредитним ризиком здійснювалося на основі регулярного аналізу здатності позичальників і потенційних позичальників виконувати свої зобов'язання по погашенню кредитів і сплаті відсотків, а також, при необхідності, шляхом зміни лімітів кредитування. Також управління кредитним ризиком частково здійснювалося шляхом забезпечення заставою і корпоративними й особистими гарантіями.

Максимальний кредитний ризик банку загалом відбивається в балансовій вартості фінансових активів. Вплив можливих взаємозаліків активів і пасивів на зменшення потенційного кредитного ризику є незначним.

Кредитний ризик по позабалансових фінансових інструментах визначається як можливість збитків через те, що яка-небудь із сторін - учасників фінансового інструменту виявиться неспроможною виконати умови договору. Для умовних зобов'язань банк застосовує ту саму кредитну політику, що й у разі балансових фінансових інструментів (встановлені процедури затвердження кредитів, контроль рівня ризику і процедури моніторингу).

Таким чином, на сьогоднішній день «Приватбанк» входить у число найбільших системних банків країни і є визнаним лідером банківської системи України.

Володіючи генеральною ліцензією Національного Банку України, АТ КБ «Приватбанк» здійснює весь спектр наявних на вітчизняному ринку банківських послуг з обслуговування корпоративних і приватних клієнтів відповідно до міжнародних стандартів.

Правильно вибрана стратегія розвитку в 2023 році дозволили «Приватбанку» повною мірою реалізувати свої конкурентні переваги й посилити лідерські позиції в основних сегментах ринку фінансових послуг України.

В 2023 році зростання чистого відсоткового доходу «Приватбанку» збільшився на 63296 тис. грн. або на 14,6%. Зростання цих показників зумовило збільшення чистого прибутку на 4496 тис. грн. або на 14,2%.

На діяльність «Приватбанку» впливали процентний ризик, ризик ліквідності, ринковий і кредитний ризики. Банк зазнає процентного ризику, в основному, внаслідок кредитування і надання авансів клієнтам і іншим банкам по фіксованих процентних ставках в сумах і на терміни, відмінні від сум і термінів строкових депозитів і інших позикових коштів з фіксованою процентною ставкою.

Банк структурує рівні кредитного ризику, якого він зазнає, шляхом встановлення величини лімітів ризику на одного позичальника або групу позичальників і на географічні і галузеві сегменти. Такі ризики регулярно контролюються і аналізуються щорічно або частіше.

У кредитному портфелі «Приватбанку» є 12 позичальників з індивідуальною заборгованістю понад 45000 тис. гривень. Загальна сума кредитів цим позичальникам становить 845257 тис. гривень або 24% кредитного портфеля.

Управління кредитним ризиком здійснювалося на основі регулярного аналізу здатності позичальників і потенційних позичальників виконувати свої зобов'язання по погашенню кредитів і сплаті відсотків, а також, при необхідності, шляхом зміни лімітів кредитування.

3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

3.1. Вдосконалення нормативно-правового регулювання споживчого кредитування

Зважаючи на перспективи розвитку кредитних відносин в Україні, нормативно – правове регулювання споживчого кредитування знаходиться на стадії розвитку і вдосконалення, тому частіш вносяться зміни до деяких законів України. Крім цього вже на сьогодні, я гадаю, буде доречним внести такі зміни:

1. Нами розроблено комплекс пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів. Перелік пропозицій щодо нормативних документів наведемо в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1- Перелік пропозицій щодо нормативних документів.

Нормативний документ	Пропозиції
1	2
1. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України.	1. Главу 2 доповнити пунктом такого змісту: якщо банк перевищив норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), то він має коригувати (зменшувати) регулятивний капітал на розмір перевищення цього нормативу, починаючи з наступного дня після проведення операцій, що призвели до перевищення, для того щоб мінімізувати ризик порушення обсягу капіталу банку. 2. Главу 4 доповнити пунктом такого змісту: якщо банк перевищив норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), то він має коригувати (зменшувати) регулятивний капітал на розмір перевищення цього нормативу, починаючи з наступного дня після проведення операцій, що призвели до перевищення, для того щоб збалансувати ресурси банку та мінімізувати ризик порушення балансу банку.
2. Наказ «Приватбанку» «Про внесення змін щодо тарифної лінії картки Універсальна 55 днів від 28.03.2023р.	Зменшити процентну ставку , для більшого впровадження карток серед населення. А також збільшити пільговий період з 55 днів до 60 днів, для того щоб менше було випадків із заборгованостями.
3. Наказ «Приватбанку» Про актуалізацію технології "Розстрочка" від 14.12.2023 р.	Включати в розрахунок фінансового стану клієнта доход, відбиваний у заяві клієнта як додатковий (не підтверджений); дозволити оформлення кредиток іногороднім клієнтам з постійним проживанням у межах області; скасувати вимогу додаткового документа при оформленні кредиту для власників зарплатних плат і пенсійних карт «Приватбанку», для спрощення видачі кредитки і розширення розвитку цього банківського продукту.

Продовження табл. 3.1.

1	2
4. Наказ «Приватбанку» Про зміну умов кредитування технології "Авто в кредит" згідно рішення кредитного комітету від 01.04.2023 р.	Щомісячну комісію по новим й авто із пробігом зменшити, для розвитку напрямку серед населення й залучення клієнтів у «Приватбанк».

Крім вищезазначеного, вважаємо доцільним розробку і впровадження Банківського кодексу в Україні.

На сьогодні банківське законодавство України є вкрай заплутаним і таким, що не відрізняється логікою своєї побудови. Правові норми, що регулюють банківську діяльність, хаотично «розпорошені» по надзвичайно великому масиву нормативно-правових актів, що значно утруднює (а іноді й унеможлиблює) їх практичне застосування. Основні законодавчі акти – Закони України «Про Національний банк» та «Про банки і банківську діяльність» – піддаються постійними переробкам та доопрацюванням (в перший закон, прийнятий 20 травня 1999 р. зміни вносилися вже сім разів, а в другий, прийнятий 7 грудня 2000 року – вже вісім). Такий «динамізм» навряд чи свідчить про стабільність правового регулювання банківської сфери в нашій країні.

Ще складніше з підзаконними нормативними документами, які на практиці регулюють діяльність банків – навряд чи хто-небудь візьметься назвати їх, навіть приблизну, кількість. Постійні виправлення нормативних актів, внесення поправок в чинні закони, положення, інструкції тощо створюють умови, при яких нормальна робота з документами досить ускладнена.

Для багатьох банківських юристів до болю знайома ситуація, коли в процесі застосування нормативно-правового акту Національного банку до конкретних правовідносин в останній момент з'ясовується, що даний акт вже втратив свою юридичну силу на підставі новоприйнятого акту.

Особливо неприємним є факт, що чинне банківське законодавство входить в протиріччя з іншими галузями права: податковим та митним законодавством, а також законодавством про виконавче провадження. Достатньо згадати, скільки проблем виникло в банківському секторі після прийняття нового Цивільного кодексу (йдеться про ситуацію, яка склалася навколо правової регламентації примусового списання грошових коштів).

Цілком закономірні ускладнення виникають при судовому розгляді спорів, пов'язаних з банківською діяльністю – навіть суддям з великим досвідом роботи досить важко розібратися у величезному масиві нормативних актів Національного банку, які складаються з пунктів, підпунктів і т. ін. Не дивно, що суддя просить одну із сторін дати пояснення про зміст нормативно-правової бази, що регулює ті або інші відносини.

Враховуючи те, що нормативно-правова база, яка регулює банківські правовідносини, використовується не тільки банками, а й їх клієнтами (як юридичними так і фізичними особами), особливо важливим завданням є зробити її прозорою та легкодоступною для розуміння останніх. У клієнта банку відсутня необхідність знати тонкощі правової регламентації здійснення переказу грошових коштів або зберігання готівкових коштів в касах банку. Водночас бути ознайомленим з нормативно-правовою базою, яка регулює відносини між ним та банком, він має повне право.

Сьогодні фактично сформовані основні принципи функціонування української банківської системи, включаючи кредитну політику та здійснення банківського нагляду. Все це свідчить про те, що нарізла необхідність відповідним чином кодифікувати ті документи, які складають правову основу функціонування фінансів та кредиту, тобто розпочати розробку Банківського кодексу. В цьому документі мають бути комплексно згруповані норми, які визначають основи правого регулювання банківської діяльності.

Мета Банківського кодексу – створити стабільні правові інструменти, необхідні для діяльності всіх учасників банківської системи України на

підставі найбільш цінних положень чинного банківського законодавства і нових підходів діяльності банків в Україні.

Робота зі створення єдиного уложення законодавчих актів в кредитно-фінансовій сфері ведеться в найбільш розвинутих державах світу (в тому числі – в США). Приклади ряду інших держав показують, що законодавство в галузі банківської та кредитної діяльності жорстко контролюється та в нього досить важко вносити зміни.

Сьогодні в США проводиться робота з кодифікації загального законодавства з метою уніфікації та спрощення останнього. Результатом такої роботи стане Кодекс США. Кодифікації піддаються загальні та постійні (general and permanent) закони США. В Кодекс США не включаються підзаконні акти (regulations), видані органами виконавчої влади, рішення федеральних судів, договори і закони, прийняті державою та місцевими органами влади.

У Великобританії також існує Банківський кодекс, однак він носить інший характер, ніж в США – його називають «fair banking practices manual», що в перекладі умовно означає «кодекс банківської честі». Він встановлює мінімальні стандарти добросовісної банківської практики у відносинах з клієнтами – фізичними особами, якими керуються банки, що приєдналися до нього.

В даному кодексі викладається те, на що клієнти банків можуть розраховувати у сенсі:

- надання чіткої інформації про ведення рахунків, проценті ставки та банківські збори, різноманітні види ощадних, інвестиційних та іпотечних рахунків, змінах в договірних умовах та маркетингу послуг;
- поваги до конфіденційності їх фінансових операцій та іншої інформації, що надається банкові;
- захист від збитків у випадку шахрайства, здійсненого без вини клієнта;

- зобов'язання банку по сприянню клієнтам в подоланні фінансових ускладнень і роз'яснення порядку подачі скарг у випадки незадоволення клієнтів якістю банківських послуг.

Кодекс став загальновідомим еталоном, за яким оцінюються основні аспекти якості банківських послуг. З моменту прийняття він змусив значну кількість банків за власною ініціативою підвищити якість послуг і послужив фактором, що стримує можливі спроби повернутися до поганого обслуговування клієнтів з метою забезпечення максимального прибутку для збільшення вартості акцій. Кожна нова публікація переглянутих редакцій Кодексу знову змушує банки вдосконалювати свою комерційну діяльність.

Дотримання вимог цього кодексу не носить обов'язкового характеру – банки можуть (не)приєднуватися до нього абсолютно добровільно. Визнавати і виконувати його вимоги – питання честі та ділової репутації для багатьох англійських банків. Особливий інтерес для вчених-правників становить той факт, що кодекс являє собою писаний звичай ділового обороту, який активно застосовується на практиці нарівні з джерелами права, санкціонованими державою.

Можна припустити, що іноді добровільні начала є більш ефективним регулятором суспільних відносин, ніж норми права, забезпечені державним примусом. Слід визнати, що добровільні банківські правила в умовах правової культури України можуть не показати тієї ефективності, якої вони досягають в розвинутих країнах.

Повернемося до питань уніфікації українського банківського законодавства. Стосовно України можна зробити такий висновок: значний перелік законодавчих актів і підзаконних норм, 15-річний досвід функціонування банківської системи України, вивчення досвіду інших держав повинні стати надійною основою для створення Банківського кодексу. Можливо, він не зможе замінити всієї повноти банківського законодавства, але зможе його спростити, зробити більш зрозумілим для банків та їх клієнтів, для судових та правоохоронних органів. При цьому

поява Банківського кодексу залишить (хоча й істотно звузить) поле оперативних змін підзаконного характеру.

Слід зазначити, що сама по собі робота над Банківським кодексом може бути значним вкладом в удосконалення правового регулювання банківських відносин, а саме:

- дозволить проаналізувати весь накопичений нормативний матеріал банківського законодавства, при цьому буде досягнута більша взаємопов'язаність нормативних актів;
- допоможе закріпити позитивні риси банківської системи, що сформувалася, і визначити шляхи її подальшого перетворення та вдосконалення;
- надасть необхідний імпульс в роботі в тих сферах законодавства, недорозвиненість яких паралізує розвиток тих напрямків кредитної діяльності, чия необхідність для економіки є очевидною (наприклад, іпотечний кредит, кредитна кооперація, взаємний кредит тощо);
- визначить (та одночасно намітить шляхи оптимізації) основоположні відносини як всередині самої банківської системи, так і ззовні;
- дозволить впорядкувати ієрархічну структуру банківського законодавства. Вже на етапі підготовки Концепції слід встановити співвідношення законів та підзаконних актів в банківському законодавстві, виходячи з того, що підзаконні нормативні акти є переважно інструментом оперативного впливу на банківську систему; на вирішення, головним чином, поточних задач;
- збільшить долю правових норм, внесених в закони, за рахунок переносу в них ряду норм підзаконних актів. Ця процедура сприятиме зростанню стабільності банківського законодавства.

Слід зазначити, що практичну цінність кодекс представлятиме лише в тому випадку, коли більшість його норм будуть нормами прямої дії. Наявність великої кількості бланкетних норм навряд чи позитивно відобразиться на правовому регулюванні банківського сектора. Водночас

Банківський кодекс повинен містити норми-принципи, з урахуванням яких має розвиватися банківське законодавство. Норми-принципи також будуть корисними при розв'язанні конфліктних ситуацій, пов'язаних з тлумаченням правових норм, що містяться в банківських законах та підзаконних нормативно-правових актах.

Виникає питання, чи слід включати до Банківського кодексу норми, які регулюють публічно-правові аспекти діяльності Національного банку, наприклад, управління державним боргом, грошову емісію, регулювання валютного курсу тощо. На мою думку, зміст Банківського кодексу необхідно обмежити нормами, що регулюють відносини банків з іншими банками або фінансовими установи, а також з їх клієнтами (як юридичними, так і фізичними особами). Регулювання ж вертикальних відносин, що виникають між Національним банком та комерційними банками (або небанківськими фінансовими установами, у випадку, коли вони надають окремі банківські послуги, нагляд за наданням яких здійснює Національний банк) повинно здійснюватися окремим нормативно-правовим актом, яким може виступати як Закон України «Про Національний банк», так і окремий закон, предметом якого є державне регулювання банківської діяльності.

Слід впровадити кодифікацію банківського законодавства. Необхідно перевести максимальний масив регулювання на законодавчий рівень, щоб мінімізувати можливості волюнтаризму або галузевого тлумачення та прийняття ряду нормативних актів. Процес кодифікації необхідно починати, оскільки обсяг законодавчих актів, що регулюють банківську діяльність, значно розширився, і зараз важливо, щоб між різними законами та нормативними актами в цій сфері не було різноманітних колізій.

Як висновок можна зазначити, що роботу над створенням банківського кодексу необхідно розпочинати хоча б тому, що сам по собі цей процес значною мірою позитивно відобразиться на правовому регулюванні банківського сектору. В процесі цієї роботи банківське законодавство повинно бути очищено від норм, які давно вже втратили свою актуальність

та доповнено новими нормами, що регулюють сучасні аспекти банківських відносин. Наприклад, в банківському законодавстві необхідно приділити належну увагу правовому регулюванню надання електронних банківських послуг (системам Інтернет-банкінг, клієнт-банк), в тому числі питанням застосування електронного числового підпису в банківській діяльності та іншим.

3.2 Удосконалення кредитної політики

В умовах настання несприятливих наслідків світової фінансової кризи, яка особливо гостро позначилася на діловій активності підприємств реального сектора економіки, загальне зниження прибутковості діяльності виробничих підприємств викликало невідповідність існуючих критеріїв ризику при наданні кредиту, розрахованих на стабільність економічної ситуації, результативним показникам фінансово-господарської діяльності абсолютної більшості українських підприємств. Бажаючих взяти кредит зараз набагато більше, ніж тих, хто своїми показниками може підтвердити високу гарантованість повернення цього кредиту.

Отже, звертаючись за наданням кредиту до АТ КБ «Приватбанк, більшість клієнтів, чий бізнес декілька років відзначався стабільністю та прибутковістю, не здатні пройти кредитну перевірку за показниками діяльності 2023 року.

З одного боку, керівництвом «Приватбанку» взято правильний курс жорсткої перевірки спроможності позичальників повернути наданий кредит. Але з іншого боку, залучені кошти клієнтів вимагають нарахування відсотків за користування коштами — ті, хто вклав на рахунок АТ КБ «Приватбанк» тимчасово вільні кошти, бажає отримати обумовлений договором прибуток. При цьому таких клієнтів значно побільшало.

Найефективнішою серед чинних методик з погляду відбору і подальшого «відсіву» неблагонадійних позичальників, повернення якими

одержаного кредиту викликає сумніви у банку, а також зниження кредитного ризику кредитного портфеля і, отже, комерційного банку в цілому, є методика «Визначення кредитного рейтингу позичальників», яка застосовується «Приватбанком».

Оцінка кредитоспроможності рейтинговим способом дозволяє кількісно виразити вплив кожного чинника і з достатнім ступенем точності визначити клас клієнта. Кожному чиннику в системі оцінки кредитоспроможності привласнюється певний бал (вага), який виражає значущість його в цій системі в цілому і щодо інших чинників. Оцінка кожного показника визначається шляхом множення показника на його рівень. А сукупна характеристика кредитоспроможності одержує кількісний вираз у вигляді суми оцінок всіх показників. На основі цього кількісного виразу визначається клас позичальника.

У той же час методика оцінки кредитоспроможності позичальника ПАТ КБ «Приватбанк» має ряд недоліків. Зокрема, до них відносяться:

- незначна кількість балів, яка нараховується за показниками, що характеризують кінцеві результати господарської діяльності і ефективність використання фінансових ресурсів;
- по використуваній методиці, за якісні показники нараховується 20-30% від загальної суми кількості балів. Тому, можна зробити висновок, що ПАТ КБ «Приватбанк» недостатньо надає увагу кінцевим показникам роботи позичальників;
- дана методика включає значну частину загальних показників, таких як термін проживання в даній місцевості позичальника; освіта; кредитна історія; структура доходів і інші показники загального характеру;
- значне ранжирування позичальників по класах кредитоспроможності (5 класів: "А", "Б", "В", "Г", "Д"). Крім того, позичальників класів "Г" і "Д" недоцільно розглядати на предмет видачі кредиту. їх слід об'єднати в один клас. Таким чином, досить чотирьох класів кредитоспроможності "А", "Б", "В", "Г".

- - по деяких фінансових коефіцієнтів бали завищені у зв'язку з тим, що шкала нарахування балів спрощена, причому різниця балів максимальна — 25, мінімальна — 0.

Отже, навіть найкраща з існуючих методик визначення кредитоспроможності позичальників кредитним відділом АТ КБ «Приватбанк» не є ідеальною; загалом же ці методики, як показав результат виконаного дослідження, в умовах фінансової кризи стали гальмом для розвитку банку та покращення фінансових показників його діяльності.

Уникнути цього фінансового парадоксу та отримати додатковий прибуток у 2024 році АТ КБ «Приватбанк» можна за рахунок введення заходів поліпшення якості перевірки кредитоспроможності позичальника, основою чого виступає наступна модель зміни кредитної політики, в тому числі методики визначення кредитоспроможності позичальників.

1. Зниження вимог до платоспроможності позичальника з урахуванням економічної (кризової) ситуації, заснована на оцінці динаміки його бізнесу.

Даний захід ні в якому разі не повинен складатися із простого зменшення критичного значення показників фінансового стану позичальника, поза якими кредит не надається. Слід лише досліджувати діяльність майбутнього клієнта з урахуванням впливу на неї наслідків фінансової кризи, оцінюючи не занижені кризові показники 2023 року, а прогностичні показники зростання бізнесу (і, відповідно, зростання кредитоспроможності) на протязі періоду кредитування.

2. Оптимізація оперативного контролю за використанням кредиту і ризиком вкладень. Для цього кожному позичальнику в кредитному договорі слід визначити контрольні показники фінансової стійкості та платоспроможності помісячно. Аналіз фінансового стану позичальника, виконуваний щомісячно спеціалістами кредитного відділу АТ КБ «Приватбанк», дозволить оперативно реагувати на зміни фінансового стану позичальника і у випадку перевищення рівня ризиковості кредиту припинити

рух коштів на рахунках, що слід попередньо обумовити у всіх кредитних договорах на 2024 рік.

Всі підприємства складають баланси щомісячно, так що для позичальника не складе труднощів щомісячно надавати завірену копію балансу до кредитного відділу банку. Звичайно, обсяг роботи кредитного відділу при цьому різко зросте, але з використанням автоматизованих систем обліку та аналізу цю незручність неважко буде компенсувати за допомогою використання спеціалізованого додаткового програмного забезпечення, приймаючи щомісячні звіти в однаковій для всіх клієнтів аналітичній формі (стандартизуючи звітність). Тому, просто відкривши електронну форму щомісячного звіту у спеціалізованій програмі, працівник кредитного відділу автоматично отримає готовий розрахунок зміни ризиковості наданого позичальнику кредиту у формі, придатній для негайного прийняття управлінського рішення за даним кредитом.

Дозвільна система видачі кредитів при цьому виглядатиме наступним чином. Для видачі кредиту на рівні кредитного інспектора аналізується фінансова звітність позичальника, який подав заявку на отримання кредиту, результати аналізу зводяться до систематизованого стандартного документа - Кредитної оцінки. Складання даного документа допоможе кредитному інспектору систематизувати відомості, що є у нього, і висловити їх в стислому і повному вигляді для представлення керівництву.

Кредитний комітет, який, власне, і ухвалює рішення про видачу кредиту, маючи такий документ може краще оцінити перспективність даної операції, оскільки вся необхідна інформація по кредиту зібрана в одному місці і в зручному для сприйняття вигляді. Відпадає необхідність ворухити кіпи фінансових звітів, довідок, висновків і інших документів.

Робота по складанню кредитної оцінки виробляється таким чином: в процесі перевірки заявки клієнта на надання кредиту виробляється оцінка його кредитоспроможності, перспективності проекту, що кредитується, якості і достатності забезпечення. Кредитний інспектор одержує необхідні

матеріали від клієнта, від підприємств і банків які раніше взаємодіяли з ним, вивчає бізнес-план, на реалізацію якого запрошується кредит, відвідує позичальника з метою:

- переконатися в правильності інформації, що є в бізнес-плані;
- одержати необхідну інформацію, яка потрібна для оцінки кредиту і не включена в бізнес-план;
- оцінити життєздатність бізнес-плану і особливо визначити здатність керівництва успішно здійснювати його;
- підрахувати активи пропонованого позичальника, особливо ті активи, які пропонується узяти як забезпечення на підставі середніх ринкових цін і за умови вимушеного продажу;
- запропонувати позичальнику прийняти такі умови, при яких він має найбільші шанси на позитивне рішення.

Після отримання всієї необхідної інформації складається кредитний огляд в якому узагальнюються наявні факти і висловлюються рекомендації і висновки кредитного інспектора.

Далі приведений зразковий формат кредитного огляду, який повинен стати результатом роботи кредитного інспектора по проведенню кредитної оцінки.

Формат кредитного огляду:

1. Інформація про позичальника.

Цей розділ повинен уявити повну інформацію про позичальника і будь-яких Поручителів і містити наступні відомості:

- коли вони були засновані і приватизовані;
- їх юридичний статус (наприклад: акціонерне товариство);
- скільки кожен має акціонерів - висловлюється інформація про всіх основних акціонерів;
- у якій галузі промисловості вони беруть участь, і яку посаду посідають в цій галузі;

- які сильні (слабкі сторони, можливості, загрози мають позичальник/поручителі - коротко;

- чи мають позичальник/поручителі дочірні підприємства. Який вплив вони мають на операції, і особливо, як вони впливають на пропонування проекту. Якщо дочірні підприємства мають значний вплив, їх рахунки повинні бути зведені в таблицях і оцінка повинна включати аналіз цифр дочірніх підприємств.

2. Інформація про проект.

Цей розділ повинен надавати вичерпні відомості про проект, який вимагає фінансування і повинен містити наступну інформацію:

- цільове використання кредитних засобів (може бути представлена у вигляді бізнес-плану);

- чому було ухвалено рішення про вибір цього варіанту;

- які розглядалися альтернативи і чому вони відхилювали;

- які переваги одержить позичальник, здійснюючи цей проект (наприклад: матиме вихід на нові ринки, одержить велику частину ринку, зменшить базу ціни і ін.).

3. Аналіз напрямку діяльності позичальника.

Цей розділ повинен аналізувати галузь промисловості, в якій бере участь позичальник і її характеристики:

- розширяється галузь, стабільна або падає. Необхідно проаналізувати перспективи цього виробництва;

- чи циклічне виробництво? На якому циклі воно зараз знаходиться? Який вплив на нього має економічний спад у перехідний період;

- попит/поставка сировини - сезонні або рівномірні впродовж всього року;

- це виробництво направлене на експорт або на внутрішній ринок. Які нові ринки дозволить обслуговувати позичальнику пропонування проекту;

- хто є конкурентом, і частка ринку обслуговувана конкурентами.

В результаті аналізу сильних і слабких сторін і можливостей позичальника, необхідно зробити висновок про загрози в даній галузі промисловості і як на них можна вплинути за допомогою втілення пропонованого проекту.

4. Фінансовий аналіз.

Аналіз бухгалтерських документів, повинен освітлювати бухгалтерську політику, яка використовувалася для звітів попередніх років, а також і те, чи були вони підвернуті аудиторській перевірці. Він також повинен указувати імена аудиторів і будь-які обмеження до їх свідоцтв.

Будь-які розбіжності в звітах за попередні роки повинні освітлюватися разом з причинами цих розбіжностей.

Комерційна діяльність. Цей розділ повинен надавати вичерпний аналіз комерційної діяльності за попередні роки позичальника/поручителів, включаючи:

а) продаж: напрями торгівлі за останні роки повинні указуватися як грошовими термінами так і термінами об'єму виробництва, з аналізом причин їх збільшення/зменшення.

б) витрати: які основні витрати, з якими прийдеться зіткнутися позичальнику. Яке розбиття між фіксованими і змінюються витратами. Як за останні роки збільшилися/зменшилися витрати. Що свідчить про те, що витрати знаходяться під ефективним контролем.

в) інші доходи/витрати: які інші значні доходи/витрати мав позичальник, непов'язані з доходами/витратами виробництва і продажі своїх основних ліній виробництва (наприклад: орендний дохід, виручка від продажу основних активів, витрати на реорганізацію). Чи може це повторюватися в майбутньому.

г) прибутковість капіталу: необхідно вказати рівень прибутку, який досягався за останні роки у зв'язку з продажем або використанням капіталу. Які напрями і динаміка. Вказати причини, що відносяться до цих напрямів.

Баланс підприємства. Всі складові частини балансу підприємства повинні бути проаналізовані.

а) поточні активи (грошові кошти або інші активи, які можуть бути переведені в грошові кошти в 12-місячний період від дати балансу підприємства).

б) гроші: чи має позичальник значні рівні грошових коштів. Якщо є, то яке їх джерело і як пропонується використовувати ці засоби в справі.

в) дебітори: яким чином рівень боржників відноситься до рівня і термінів продажів в значенні кількості днів продажу. Як виникають боржники (багато дрібних боржників або борги сконцентроване в одних руках). Як швидко розплачуються боржники. Боржники виникли недавно або спостерігаються значні заборгованості. Який попередній досвід в безнадійних боргах.

г) запаси: чи можуть бути продані запаси, або вони складаються із застарілих, непродажних товарів. Наскільки високі рівні запасів по відношенню до витрат виробництва за рік.

д) поточні пасиви, тобто пасиви, які повинні бути погашені впродовж місяців від дати балансу підприємства.

є) банківські позики: які інші позики і в яких банках має позичальник. Навіщо вони були узяті. Як вони забезпечені. Коли їх слід виплатити. Чи виконувалися виплати відсотків і кредиту до теперішнього часу.

ж) кредитори: яким чином рівень кредиторів відноситься до річних виробничих витрат і термінів закупівель. Існує багато дрібних кредиторів або є дещо великих. Чи є прострочена кредиторська заборгованість.

з) податки: які податки повинен виплачувати позичальник. Терміни податкових платежів.

Оцінка також повинна відображати коефіцієнт ліквідності - відношення поточних активів до поточних пасивів, і коефіцієнт "лакмусового папірця" - відношення грошових і близьких до грошових активів плюс дебітори до

поточних пасивів, а також інші коефіцієнти, які розраховуються в конкретному банку.

Довгострокові активи:

а) основні засоби: склад і стан основних засобів. Ступінь амортизації. Ставки індексації. Якою буде вартість цих активів у випадку, якщо вони продаватимуться на ринку.

б) інші довгострокові активи: наприклад, інвестиції в дочірні підприємства, довгострокові позики і ін.

Довгострокові пасиви. Кредитори - яку кредиторську заборгованість має позичальник на термін понад один рік; як вона виникла; коли її потрібно погашати; чи забезпечена вона, і якщо так, то як.

Відношення всіх активів до акціонерного капіталу:

а) Надлишок показників активів над пасивами представляє інвестиції акціонерів в справу. Необхідно прокоментувати значення показника.

б) Необхідно оцінити співвідношення акціонерного капіталу до загальних пасивів і який вплив на це надасть запрошений кредит.

Умовні зобов'язання. Необхідно оцінити будь-які показники, які впливають на фінансовий стан позичальника, але які не представлені в балансі підприємства, наприклад, випущені поручительства, капітальні витрати і визначити їх потенційний вплив на баланс.

Сезонні коливання. Необхідно зробити аналіз сезонного впливу на баланс в таких галузях промисловості, як переробка продуктів харчування, де закупівля або продаж сировини може бути сконцентрована в певні пори року.

Грошовий потік. Відсотки виплачуються і кредити повертаються тільки грошима, а не з доходів, тому необхідно:

а) оцінити здатність позичальника одержувати гроші;

б) динаміка операційного грошового потоку і причини його зменшення або збільшення;

в) які вимоги пред'являються до грошового потоку (покриття капітальні витрат, виплата податків, дивідендів).

Оцінка планів клієнта. Необхідно:

- а) прокоментувати передбачений продаж, рівні вартості і доходів для якнайкращого і якнайгіршого випадків і обґрунтувати ці припущення;
- б) порівняти передбачені продажі, рівні вартості і доходів з цифрами попередніх років і проаналізувати причини змін.

5. Інформація про керівництво.

Короткі подробиці про кожного із старших керівників позичальника, включаючи директора, що управляє виробництвом, головного бухгалтера і товарознавця по збуту і маркетингу. Як їх досвід і здібності можуть вплинути на майбутню життєздатність компанії і особливо на пропонований проект.

6. Повна і точна інформація про майно, пропоноване для передачі в заставу. Тут необхідно привести точний список майна переданого в заставу (земля і споруди, устаткування, автомобілі і ін.) і дати повний і докладний опис кожного вигляду:

- земля і споруди: терміни володіння, місце і розміри ділянок, розмір вік споруд, потенційне альтернативне використання, ринкова вартість (думка про відкритий ринок і ціни примусового продажу); устаткування: ти і вік основних машин, потенційне альтернативне використання, ринкова вартість (думка про відкритий ринок і ціни примусового продажу);

- автотранспортні засоби: кількість, тип і середній вік всіх автотранспортних засобів, ринкова вартість (думка про відкритий ринок і ціни примусового продажу).

7. Характеристика основних ризиків і чинників, які знижують їх вірогідність. Наприклад: ризик - затримка доставки устаткування або технічні проблеми, які затримують виробництво всієї продукції. Чинники ослаблення - постачальник устаткування має хорошу репутацію, 50% ціни покупки відкладено до введення устаткування в експлуатацію. Контракт включає штрафи за затримку доставки/задержку початку роботи.

8. Джерела погашення кредиту. Всі кредити повинні мати, щонайменше, два джерела виплат. Першим, як правило, буде операційний потік грошей, а останнім - реалізація застави.

9. Висновки кредитного інспектора. Даний кредитний огляд повинен закінчуватися висновками про доцільність надання запрошеного кредиту з чітким обґрунтуванням схвалюваних рішень.

Класична методика оцінки кредитоспроможності позичальника має недолік, який полягає у тому, що вона не дозволяє кількісно зміряти ступінь ризику по кожному конкретному позичальнику. Розв'язати цю проблему можна, аналізуючи динаміку економічних показників діяльності підприємства із застосуванням методів економіко-математичного моделювання. Таким чином, запропонована в даному розділі методика оцінки кредитоспроможності позичальника допоможе ефективніше оцінювати кредитоспроможність позичальника, забезпечуючи тим самим зниження кредитного ризику.

У разі погіршення фінансового стану позичальника, може виявитися під загрозою повернення позики. Виявивши такого позичальника, необхідно вжити екстрених заходів до недопущення погіршення кредитного портфеля банку. Реалізація заставного майна є крайнім заходом, якому слід уникати через її трудомісткість і недосконалість законодавства України в даному питанні. Тому доцільно провести оцінку фінансового стану позичальника і порекомендувати йому заходи по його поліпшенню.

Оцінку фінансового стану підприємства доцільно проводити в розрізі статей балансу, впливаючих на показники кредитоспроможності підприємства. Підприємству слід докласти зусилля до недопущення погіршення показників кредитоспроможності. Такими заходами повинні стати:

- вдосконалення організації розрахунків з дебіторами і кредиторами з метою недопущення випереджаючого зростання кредиторської заборгованості над дебіторською;

- скорочення витрат на основні засоби і збільшення витрат на формування оборотних коштів;
- скорочення розміру оборотних коштів в запасах і витратах;
- негайне скорочення кредиторської заборгованості перед бюджетом і позабюджетними фондами.

Таким чином, виконання вказаних заходів допоможе позичальнику досягти вищих фінансових показників, що дозволить йому надалі ефективніше користуватися банківським кредитом, а ПАТ КБ «Приватбанк»- ефективно контролювати зміни в кредитоспроможності підприємства, які відбулися за період, та оперативно вживати заходів щодо зменшення ризику неповернення наданого кредиту.

3.3. Удосконалення роботи з проблемними кредитами

Розглянувши шляхи підвищення кредитоспроможності позичальника, необхідно розглянути роботу з проблемними кредитами, оскільки досвід роботи показує, що процес кредитування не обмежується оцінкою кредитоспроможності позичальника. Особлива увага в процесі кредитування надається своєчасності сплати позичальником чергових внесків в погашення позики і відсотків по ній. Оскільки по кожній позиції існує ризик непогашення боргу через непередбачені 90 обставини, банк прагне видавати кредити найнадійнішим клієнтам. Проте він не повинен упускати можливостей розвивати свої позикові операції і за рахунок надання кредитів, пов'язаних з підвищеним ризиком, оскільки вони приносять вищий дохід. Враховуючи назад пропорційну залежність між рівнями ризику і прибутковості позикових операцій, банк повинен будувати свою кредитну політику так, щоб забезпечувався баланс між обережністю і ризиком. Надмірна обережність позбавляє банк багатьох прибуткових можливостей, а надмірна ризикована створює загрозу втрати не тільки доходу від відсотків, але і позичених засобів.

В той же час неприйняття своєчасних заходів до недопущення фінансових проблем у позичальника приводить не тільки до несплати позики і відсотків. Збиток в цьому випадку для банку значно більше. По-перше, підривається репутація банку, оскільки велика кількість прострочених кредитів може привести до падіння довіри вкладників і інвесторів і до загрози неплатоспроможності банку. По-друге, втрати від позикових операцій підвищують загрозу відходу з банку кваліфікованих працівників через зниження можливостей їх матеріального стимулювання. По-третє, банк вимушений виробляти додаткові витрати, пов'язані із стягненням проблемної позики. По-четверте, певна частина позикового банківського капіталу заморожується в непродуктивних активах. Названі втрати за своїми розмірами можуть набагато перевищити прямий збиток від непогашення боргу.

Зарубіжні експерти по розробці планів по поверненню кредитів - процесу відшкодування засобів банку у разі виникнення проблемної ситуації - пропонують наступні основні кроки [12, с. 76]:

Завжди пам'ятати про мету розробки подібних планів - максимізації шансів банку одержати повне відшкодування своїх засобів. Украв важливими є швидке виявлення і оголошення про виникнення будь-яких проблем, пов'язаних з кредитом; звичайно затримка тільки погіршує ситуацію. Відділити відповідальність по розробці подібних планів від функції кредитування для того, щоб уникнути можливих зіткнень інтересів у конкретного кредитного інспектора.

Кредитні інспектори повинні щонайшвидше обговорити з проблемним позичальником можливі варіанти рішення проблеми, особливо в частині скорочення витрат, збільшення потоку готівки і поліпшення контролю з боку менеджерів. Дана зустріч повинна передувати аналізом проблеми і можливих причин її виникнення, а також виявленням особливих проблем (зокрема наявність інших кредиторів). Після визначення ступеня ризику для банку і наявності всіх необхідних документів (особливо претензій на заставу, надану

клієнтом, відмінних від претензій з боку банку) повинен бути розроблений попередній план дій.

Оцінити, якою сумою коштів потрібно розташовувати для стягнення проблемного кредиту (зокрема оцінити продажну ціну активів і розміри депозитів).

Співробітники, що займаються поверненням кредитів, повинні вивчити податкові декларації і судові позови для того, щоб з'ясувати, чи має позичальник інші неоплачені боргові зобов'язання.

Співробітники банку повинні оцінити якість, компетентність і чесність керівництва фірми-позичальника і відвідати позичальника для того, щоб на місці оцінити його майно і діяльність. Потрібно розглянути всі розумні альтернативи для погашення проблемного кредиту, зокрема висновок нової, тимчасової угоди, якщо виниклі проблеми є за своєю природою короткостроковими, або розробити способи збільшення потоку готівки клієнта (наприклад, зниження витрат або вихід на нові ринки) або вливання нового капіталу в підприємницьку фірму. Інші можливості припускають пошук додаткового забезпечення, наявність другого підпису або гарантій, реорганізацію, злиття або ліквідацію фірми, заповнення заяви про банкрутство.

Природно, найприйнятнішим варіантом завжди є такий перегляд умов кредитного договору, який дає і банку, і його клієнту шанс відновити нормальну діяльність. Навіть за наявності серйозних проблем з кредитним договором у банку подібних проблем може не бути у клієнта. Це означає, що у разі правильно розробленого кредитного договору нерозв'язні проблеми виникають рідко. Проте неправильно складений кредитний договір може посилити фінансові проблеми позичальника і послужити причиною невиконання зобов'язань по кредиту.

Всі наведені заходи передбачають введення персональної відповідальності кредитного інспектора банку за повернення кредиту. З метою підвищення відповідальності співробітників банку за повернення

наданого кредиту АТ КБ «Приватбанк» слід ввести систему персоніфікованого закріплення кожного кредиту за кредитним інспектором, що займається його наданням, а також процентну шкалу штрафів та премій за обслуговування конкретного кредиту в залежності від його розміру.

Труднощі з погашенням позик можуть виникати з різних причин, найпоширенішими з яких є: помилки і упущення самого банку, допущені при розгляді кредитної заявки, розробці умов кредитного договору і подальшому контролі; неефективна робота клієнта, що одержав позику; чинники, які не знаходяться під контролем банку.

Серед причин непогашення позик, залежних від самого банку, слід зазначити: необґрунтовано ліберальне відношення до позичальника при розгляді заявки на кредит; неякісно проведена оцінка кредитоспроможності позичальника; погана структуризація позики; помилки в оцінці забезпеченості позики; неповне віддзеркалення в кредитному договорі умов, що забезпечують інтереси банку; відсутність контролю за позичальником в період погашення кредиту (обстежень, перевірок забезпечення і ін.).

Основні причини виникнення проблемних позик (позик, по яких виникають труднощі з їх погашенням і сплатою відсотків), залежні від клієнта, пов'язані із слабким керівництвом підприємства, погіршенням якості продукції і роботи, помилками в оцінці ринків збуту, із слабкістю контролю за станом фінансів, що виявляється в зростанні дебіторської заборгованості, непродуктивних витрат і ін. До чинників виникнення труднощів з погашенням кредиту, які не знаходяться під контролем банку, відносяться: погіршення економічної кон'юнктури, зміна політичної ситуації і законодавства і т.д.

Якнайкращою мірою є розробка спільно з позичальником плану заходів для відновлення стабільності підприємства і усунення недоліків в його роботі. Якщо цей захід не дасть необхідних результатів, банк повинен забезпечити свої інтереси, зажадавши платіж по позиці, продажі забезпечення, пред'явлення претензій до гаранта т.п. Самий крайній захід -

постановка питання про оголошення позичальника банкрутом, але це якнайменше бажаний шлях як для банку, так і для клієнта.

У роботі по стягненню проблемних позик банк повинен діяти швидко, без зволікання, оскільки якщо позичальник затримає розрахунки за своїми зобов'язаннями перед іншими організаціями і підприємствами (постачальники, податкова служба, страхова організація) раніше, ніж виникне вимога банку, останньому прийдеться перебувати в довгій черзі кредиторів, що вимагають відшкодування довга.

Залежно від форми забезпечення кредиту, банк застосовує різні способи примусового стягнення боргу і відсотків але йому у разі відсутності у позичальника найближчим часом реальні перспектив розрахуватися з ним. Якщо позика видана під заставу майна, банк одержує задоволення своїх вимог до позичальника з вартості закладеного майна в порядку, визначеному в договорі застави. Звичайно це здійснюється шляхом зарахування виручки від реалізації продукції на позиковий рахунок позичальника, минувши його розрахунковий рахунок, до повного погашення позикової заборгованості. Проте загальна сума прямих зарахувань на позиковий рахунок виручки від реалізації продукції не повинна перевищувати суми, вказаної в договорі застави.

При видачі позики під гарантію (поручительство) банк пред'являє до стягнення суму боргу своїм розпорядженням (вимогою) в безперечному порядку з рахунку гаранта. У випадку, якщо забезпеченням позики є страхове свідоцтво (поліс), банк одержує страхове відшкодування від органів страхування (державних або акціонерних) в межах термінів, визначених правилами страхування. Якщо забезпеченням позики служить переуступка вимог, банк пред'являє до оплати вимоги і рахунки позичальника третій особі і кошти, що надходять, направляє на погашення кредиту.

Як вже було відмічено, кожен банк розробляє і здійснює свою кредитну політику, яка складається під впливом поточних і перспективних задач банку, а також економічної кон'юнктури. В процесі проведення кредитних

операцій банк дотримується виробленої політики і тому періодично аналізує склад і структуру виданих позик або кредитний портфель. Від структури і якості кредитного портфеля банку в значній мірі залежать його стійкість, репутація і фінансовий успіх. Тому банку необхідно ретельно аналізувати якість позик, проводити незалежні експертизи крупних кредитні проектів і заходів, виявляти випадки відхилення від напрямку кредитної політики. Банківські працівники, що займаються позиковими операціями, зобов'язані направляти свої зусилля на виявлення у складі кредитного портфеля крупних і особливо крупних кредитів, а також проблемних позик, що вимагають підвищеної уваги.

Контроль за крупними, особливо крупними і проблемними позиками може полягати в повторному аналізі бухгалтерських балансів і фінансових звітів, відвідинах позикоодержувача, перевірці документації, якості забезпечення і т.д. При контрольній перевірці знов розглядається питання про відповідність даної позики цілям і установам кредитної політики банку, оцінюються кредитоспроможність і фінансовий стан позичальника.

Таким чином, робота в даному напрямі дозволяє своєчасно виявляти проблемні позики, що сприяє зниженню кредитного ризику.

Виходячи з існування специфічних банківських ризиків, що мають до певної міри імперативний характер, банки повинні проводити чітку політику управління цими ризиками і підтримка стабільності. Імперативність банківських ризиків як одна з їх основних характеристик виходить з можливості банку у разі невинуватено високого ступеня ризику по якій-небудь операції відмовитися від її проведення, тобто відхилитися від ухвалення на себе відповідних ризиків. Крім того існування систем управління банківськими ризиками припускає наявність певного інструментарію, що дозволяє здійснювати мінімізацію ризиків згідно цілям банку.

Повне уникнення ризику кредитних операцій не представляється можливим, оскільки це привело б до того, що банки взагалі не видавали б

кредитів. Але в окремих випадках існує можливість відхилення заявки конкретного клієнта на кредит і, таким чином, уникнення виникнення окремої зв'язаної із значним ризиком кредитної позиції, що і має місце в практиці.

Для поліпшення свого положення щодо існуючих ризиків банки звичайно вимагають від позичальника надання (додаткового) забезпечення, оскільки, не дивлячись на перевірку кредитоспроможності ризик неплатоспроможності не може бути виключений повністю. Особливо при довгострокових кредитах, які у момент ухвалення рішення про видачу кредиту припускають здійснення довгострокових і пов'язаних таким чином з невизначеністю прогнозів щодо платоспроможності позичальника, забезпеченість кредиту просто необхідна.

Надання гарантій обов'язкове і в тим випадку якщо після завершення перевірки кредитоспроможності виникли певні думки з приводу платоспроможності позичальника, проте банк не бажає відмовитися від проведення даної кредитної операції.

В усякому разі потрібно сказати, що як «перша» гарантією кредиту виступає платоспроможність позичальника, а забезпечення є «другою лінією оборони», оскільки кредити повинні погашатися не шляхом реалізації наданого забезпечення, а з доходів боржника, а забезпечення використовується лише тоді, коли позичальник не виконує умови кредитного договору.

З найдавніших часів кредитні операції супроводжувалися ризиком неповернення кредитів. Саме тому з розвитком кредитних відносин в умовах ринку (за існуванням конкуренції, нестійкої кон'єктури і не передбачуваних політичних ситуацій), сформувалися різні системи запобіжних заходів аж до сучасних видів страхувань кредитних ризиків.

У взаємовідносинах кредитора і позичальника предметом спільного інтересу є кредит. Із ним пов'язані протилежні правила економічні ситуації: кредитор має право вимагати повернути йому борг, а боржник зобов'язаний

віддати позику, як це записано кредитній угоді. Не дотримання цих домовленостей загрожує кредитору фінансовими збитками, які власне є об'єктом страхування з метою захисту його майнових інтересів. Таким чином, матеріальний прояв ризику кредитної операції полягає в тому, що борг не повертають, а юридично зводиться до невиконання зобов'язань. Тобто страхування кредитів відрізняється від інших видів страхування. Оскільки правовий аспект домінує, страхування кредитів визнано особливою формою страхового захисту — страхування від збитків на випадок не виконання 96 вимог, тобто відповідальності позичальника.

Страхування - це система економічних відносин, що передбачає створення різного роду спеціальних фондів грошових коштів і використання їх для повернення збитків [23, с.45]. При страхуванні беруть участь дві сторони:

- страховик - організація, що створює страхові фонди і бере на себе зобов'язання повернути страхувальнику збитки чи страхову суму;
- страхувальник — юридична чи фізична особа, яка страхує свою власність і укладає договір про це з страховиком.

Страхувальник сплачує страхові внески і має право одержати страхові відшкодування в зазначеному розмірі при виникненні страхового випадку. Одним із видів страхування є страхування кредитів. Суть його полягає в тому, що зменшується або усувається кредитний ризик який виражається у можливій несплаті позичальником основного боргу і відсотків за ними і є однією з форм забезпечення кредиту. Страхувальник (як правило, цей банк застрахований) безпосередньо захищає власні інтереси, застосовуючи механізм страхування. Відносини сторін характеризуються такими ознаками:

- 1) страхувальник (банк):
 - отримує страхове відшкодування збитків у випадку не виконання боржником своїх зобов'язань;
 - бере на себе частину відповідальності (близько 20%);
 - зобов'язуються кредити, які страхуються, позичати під звичайні

відсотки.

2) страховик (страхова компанія):

- застосовує санкції при порушенні страхувальником зобов'язань (аж до повної відмови виплати відшкодування при страховому випадку);
- пропонує форму договору, як правило це, так зване, "загальне покриття" страховим захистом;
- залишає за собою право перевірки і самостійного прийняття рішень щодо запропонованих до страхування ризиків;
- приймає право регресу до кредитотримувача.

Другою формою страхування кредитів передбачено, що страхувальник - боржник захищає правом свого кредитора чи вірителя (котрий фактично становлять застраховану сторону). У випадку заставного (гарантійного) страхування боржник є страхувальником, а застрахованим, як правило виступає кредитор.

Кожна з форм безумовно має бути представлена конкретними видами страхування, зміст яких визначають умови надання кредитів. Але попри відмінності техніко-організаційного здійснення страхових операцій їх економічний сенс один: в усіх випадках кредитного страхування йдеться про захист кредиторів від імовірних втрат.

Страхування кредитів як новий тип захисту на українському ринку практикується порівняно недавно (від початку 90 років) у таких двох варіантах:

а) добровільне страхування ризику не погашення кредитів. (страхувальником у цьому разі виступає банк, тобто навіч типове делькредере страхування, коли банк, перекладаючи ризик на страховика, є водночас страхувальником і застрахованим).

б) Добровільне страхування відповідальності позичальника за непогашення кредитів (страхувальником тут є боржник, який страхує кредит на користь свого кредитора).

Страховим випадком при страхуванні відповідальності за непогашення кредиту визнається неповернення кредитних коштів, що викликаний будь-якими причинами, в тому числі:

- банкрутством позичальника;
- на виконання постачальником своїх зобов'язань по кредитному договору, якщо це викликано обставинами, за якими позичальник не несе відповідальності (форсмажорні обставини).

Узагальнюючи вище сказане, потрібно зробити висновок про те, що банкам необхідно на даному етапі налагоджувати стосунки із страховими компаніями. Банки мають великий вплив на становлення дійсно професійного страхового бізнесу в Україні, але для цього страховиків необхідно розглядати як найближчих партнерів банків в кредитній діяльності, а не як машину для друкування грошей з ціллю компенсації збитків понесених банком у зв'язку з видачею явно безповоротного кредиту.

Розділення ризиків має місце у тому випадку, коли сума за планованим або укладеним кредитним договором ділиться на «однорідні» частини між декількома кредиторами. Розділення ризиків використовується, як правило, при операціях по дуже крупних кредитах, оскільки в цих випадках розмір окремого кредиту часто перевищує можливість, а значить і готовність кредитора прийняти на себе відповідний ризик. Крім того існують певні обмеження на видачу крупних кредитів, в яких допустимий розмір кредиту ставиться в залежність від власного капіталу банку, вимушуючи тим самим банк до створення консорціуму для видачі кредиту.

Крім можливості зменшення виплачуваної суми, консорціальні (синдиковані) кредити дозволяють банкам виробляти кредитування таких позичальників, з якими банки не змогли б працювати поодиноці (поєднання високої прибутковості із значними ризиками).

Нарешті, ініціатива по розділенню ризиків може виходити від банку, якщо він у принципі міг би самотійно надати позичальнику необхідну суму, але із стратегічних міркувань банк вважає вигіднішим здійснити видачу

синдикованого кредиту в надії в майбутньому бути запрошеним для участі в наданні крупних синдикованих кредитів.

Щодо готовності банку приймати на себе певні ризики і враховувати при калькуляції можливе невиконання зобов'язань з боку контрагента (непогашення кредиту) існують різні гіпотези. Згідно тези про відшкодування ризику за умови прийняття банком на себе ризиків по кредитних операціях допускається включення в процентну ставку за кредитом специфічної премії за ризик для погашення можливих втрат. Теорія нормування ризику базується на тому, що банки не сліднують принципу компенсації кредитного ризику, що збільшується, шляхом збільшення премій, що містяться в процентних ставках, за ризик, а здійснюють селекцію кредитів таким чином, що вони зберігають готовність прийняти на себе ризики по кредитних операціях до певного рівня. Значення даної фрази полягає у тому, що банки хоча і приймають на себе окремі ризики, але лише в тому випадку, якщо вірогідність непогашення кредиту не перевищує визначеної, загальновизнаної 99 норми, причому ця норма не залежить від рівня процентної ставки.

Можна стверджувати, що банки особливих премій за ризик, як правило, не стягують, а більшою мірою стежать за наявністю достатнього забезпечення. Слід зазначити, проте, той факт, що частина процентної ставки за кредитом неявно містить премію за ризик, яка окремо ніде не обмовляється, але забезпечує банку створення достатніх резервів. Розмір неявної премії за ризик повинна враховувати індивідуальну платоспроможність позичальника і залежить від ринкової позиції банку з одного боку і репутації позичальника - з іншою.

Основна ідея розподілу ризику полягає в диверсифікації кредитних операцій по самих різних критеріях так, щоб у випадку збитковості окремих кредитів не мала для банку катастрофічних наслідків. Згідно цьому принципу кредити повинні видаватися по можливості великій кількості позичальників,

при цьому причини можливого недотримання з позичальниками умов кредитного договору повинні знаходитися під впливами різних чинників.

Розподіл ризиків кредитних операцій може здійснюватися за речовинним, тимчасовим і регіональним принципами. Речовинний розподіл ризиків може відбуватися по-різному. На першому місці стоїть дисперсія кредитних операцій залежно від розмірів, виду кредиту і галузевої приналежності позичальників. Тимчасовий розподіл ризиків має місце тоді, коли банк диверсифікує свій кредитний портфель на коротко-, середньо- і довгострокові кредити. Регіональний розподіл кредитних ризиків здійснюється таким чином, що при видачі кредитів по можливості виключається концентрація операцій банку на певному регіоні, для того, щоб уникнути кумулятивної дії негативних змін економіки регіону на кредитні операції банку в цілому. Існують, проте, певні обмеження в значенні того, що не всі банки в рівній мірі здатні проводити такий розподіл ризиків. Ті банки, які спеціалізуються на певних групах клієнтів і галузей народного господарства, або чия комерційна діяльність пов'язана з відносно жорстким обмеженням, не мають досить можливостей проводити активні заходи в плані розподілу ризиків.

Обмеження кредитних ризиків важливе як при видачі окремого кредиту, так і для процесу кредитування в цілому. Воно конкретизується у встановленні лімітів, які залежно від вигляду, групи позичальників обмежують розміри кредиту згідно готовності банку здійснити видачу кредиту. Особливим моментом лімітації кредиту є те, що контрольні банківські органи багатьох стан фіксують максимальні межі окремих кредитів і загальних об'ємів кредитування шляхом співвідношення їх з власним капіталом банку.

Компенсація ризиків шляхом хеджування у принципі досягається тим, що банк створює в своєму балансі так звані контрпозиції, ризики і шанси на прибуток по яких мають негативну кореляцію з ризиками і шансами на прибуток по хеджованих позиціях. Їх можлива реалізація залежить від

настання одних і тих же подій, при чому позитивна зміна вартості однієї позиції компенсується негативною зміною вартості іншої. При так званому «досконалому» хеджуванні банк повністю уникає збитків, але і не одержує ніякого прибутку, інакше можлива лише часткова компенсація ризиків.

Як хеджування - з погляду дії на кредитора - може розглядатися посередництво по кредитах, так в даному випадку активні і пасивні балансові позиції однозначне сопоставіми і відповідають один одному щодо розмірів, процентних ставок і термінів, а у разі непогашення кредиту банк-посередник не зобов'язаний до виплати по відповідних пасивах. Проте, оскільки при подібних операціях ініціатива по зіставленню ризику непогашення кредиту шансам на прибуток по контрпозичії виходить не від кредитора, а є характеристикою посередницького кредиту, така операція не є заходом щодо компенсації ризику згідно вищевказаному визначенню.

Звідси можна зробити висновок, що компенсація ризиків кредитних операцій банку шляхом хеджування неможлива. Проте подібні заходи мають велике значення у сфері міжнародного кредитування, якщо для рефінансування кредитором полягає «контрооперація», відповідна початковій по валюті, сумі і термінам. Такі заходи служать більшою мірою захисту від валютних ризиків при кредитуванні.

Ще одним з методом зниження ризиків є організація роботи з проблемними кредитами. Не дивлячись на елементи страхування, які банки включають в свої програми кредитування, деякі кредити неминуче переходять в розряд проблемних. Звичайно це означає, що позичальник не виробив своєчасно один або більш платежів або що вартість забезпечення по кредиту значно знизилася. Не дивлячись на те, що кожен проблемний кредит має свої особливості, всім їм властиві певні загальні риси, які говорять банкіру про те, що виникли певні труднощі:

1. Незвичайні або нез'ясовні причини затримки надання фінансової звітності, здійснення платежів або припинення контактів з працівниками банку.

2. Будь-яка несподівана зміна позичальником методів розрахунку амортизації, внесків по пенсійних планах, оцінки товарно-матеріальних запасів, нарахування податків або розрахунку прибули.

3. Реструктуризація заборгованості або відмова від виплати дивідендів, зміна кредитного рейтингу позичальника.

4. Несприятливі зміни ціни на акції позичальника.

5. Наявність чистих збитків протягом одного або декількох років, зміряних за допомогою показників прибутковості активів, прибутковості капіталу або прибутку до сплати відсотків і податків.

6. Несприятливі зміни структури капіталу позичальника показника співвідношення акціонерного капіталу і боргових зобов'язань), ліквідності (коефіцієнт "критичної" оцінки) або ділової активності (наприклад, співвідношення об'єму продажів і товарно-матеріальних запасів).

7. Відхилення об'єму фактичних продажів або потоку готівки від планованих при подачі кредитної заявки.

8. Несподівані і нез'ясовні зміни у розмірі залишків на рахунках клієнта.

Такі основні стратегії активної політики управління кредитними ризиками. Таким чином, банк повинен визначити всі можливі ризики, які можуть бути пов'язані з кожним кредитом і виробити заходи по їх зниженню.

3.4. Оцінка економічної ефективності запропонованих заходів

Підсумуємо основні напрями удосконалення кредитної політики КБ «Приватбанк» на 2024 рік та оцінимо економічну ефективність їх впровадження.

1. Зміна кредитної політики банку (розрахунок критеріїв кредитоспроможності з урахуванням наслідків кризового стану та прогнозованої динаміки розвитку бізнесу клієнта, що звернувся за кредитом, на строк дії

договору кредитування). За рахунок цього заходу різко зросте кількість наданих кредитів, процентний дохід ПАТ КБ «Приватбанк».

2. Впровадження щомісячного звіту позичальника як обов'язкової умови кредитного договору в 2024 році. Цей захід дозволить в оперативному режимі відстежувати зміни ризику повернення кредиту конкретним позичальником і оперативно реагувати на них, аж до припинення руху коштів на його рахунках з метою запобігання втрат від неповернення кредиту.

3. Впровадження спеціально розробленого програмного забезпечення та стандартизованих форм щомісячної фінансової звітності, яку надаватимуть банку позичальники.

4. Більш широке використання різних форм страхування кредитного ризику АТ КБ «Приватбанк»

5. Удосконалення роботи з проблемними позичальниками. Цей захід дасть можливість суттєво зменшити процент неповернення кредитів.

6. Введення системи персоніфікованого закріплення кожного кредиту за кредитним інспектором, що займається його наданням, а також процентну шкалу штрафів та премій за обслуговування конкретного кредиту в залежності від його розміру.

За рахунок впровадження запропонованих змін на протязі 2024 року зростає кількість наданих кредитів, оптимізується ризик їх неповернення. Відповідне зростання процентного доходу АТ КБ «Приватбанк» за прогнозом визначимо на рівні не менше середньорічного. Одночасно буде середньорічними темпами зростати і розмір вкладів на рахунках клієнтів, які збільшуватимуть базу для надання кредитів і, відповідно, для процентного доходу. При цьому, як було виявлено в ході аналізу, зростання капітальних витрат на 2024 рік планувати необхідності немає, оскільки показники зростання доходу та зростання власного капіталу АТ КБ «Приватбанк» не корелюють між собою (зростання процентного доходу практично не залежить від вартості основних фондів підприємства). Згідно цих прогнозних

положень, абсолютне значення процентного доходу 2024 року знайдемо за формулою:

$$\text{Дпр}2024 = \text{Дпр}2023 * \text{Тзрвкл} / \text{Тзрд}2023 * \text{Тзрдср} \quad (3.1)$$

де Дпр2023, Дпр2014 - відповідно чистий процентний дохід 2013 та 2014 років, тис. грн.;

Тзрвкл - середньорічний темп росту коштів на рахунках клієнтів, в долях одиниці;

Тзрдср - середньорічний темп росту процентного доходу, % ;

Тзрд 2023 - темп росту процентного доходу за 2010рік, % .

$$\text{Дпр}2024 = 874,6 * 2,36 / 8,3 * 5,36 = 1332,9 (\text{тис. грн.})$$

Ця величина на А Дпр = Дпр2024- Дпр2023 = 1332,9-874,6= 458,3(тис. грн.) більше чистого процентного доходу 2023 року. Одночасно зростуть і процентні витрати АТ КБ “Приватбанк” на їх середньорічну величину.

$$\text{Впр}2024 = \text{Впр}2023 * \text{Тзрвкл} / \text{Тзрв}2023 * \text{Тзрвср} \quad (3.2)$$

де - Впр2023, Впр2024 - процентні витрати 2023 та 2024 років, тис. грн.;

Тзрвкл - середньорічний темп росту коштів на рахунках клієнтів, в долях одиниці ;

Тзрвср — середньорічний темп росту процентних витрат, %;

Тзрв2023 - темп росту процентних витрат за 2023рік, % .

$$\text{Впр}2024 = 1475,7 * 2,36 / 8,5 * 5,2 = 6868 (\text{тис. грн.})$$

Ця величина на Впр2024- Впр2023 = 6868 -4757 = 2111(тис. грн.) більше процентних витрат 2023 року.

Економічну ефективність запропонованих заходів розрахуємо як різницю між розрахованим приростом чистого процентного доходу і приростом процентних витрат, прямо пов'язаних з отриманням цього додаткового доходу:

$$\text{Ееф} = \text{А Дпр} - \text{А Впр} \quad (3.3)$$

Отже, економічний ефект від впровадження запропонованих на 2011 рік заходів з удосконалення кредитної політики АТ КБ «Приватбанк» складе на 2024 рік:

$$Ееф = 4583 - 2111 = 2472 \text{ (тис. грн.)}$$

Цей економічний ефект отримано на основі аналізу середньорічних показників фінансово-економічної діяльності АТ КБ «Приватбанк» і розробки конкретних заходів з удосконалення фінансового стану комерційного банку, виконаних в ході дипломної роботи.

ВИСНОВКИ

Банківська система України є прогресивним надбанням суспільства періоду незалежності і реально виконує свої суспільні функції, а саме: забезпечує стабільність національної валюти, здійснює розрахунки і платежі, акумулює вільні кошти і спрямовує їх у найбільш ефективні галузі економіки.

Нині життя ставить перед банківською системою завдання здійснення якісних внутрішньо–системних змін. Їх треба вирішити, аби галузь була готова до економічного зростання та інвестиційного процесу, аби завтра банки не стали гальмом реформ замість того, щоб бути їхнім локомотивом. Адже без надійного і сильного банківського сектора не може бути успішна економічна політика будь-якого уряду.

Мета дипломної роботи був пошук шляхів удосконалення кредитної діяльності комерційного банку на основі комплексного аналізу його фінансово-економічної діяльності

Об'єктом дослідження - процеси управління кредитною діяльністю АТ КБ «Приватбанк»

Для досягнення поставленої мети в роботі досліджено теоретичні основи кредитної діяльності комерційних банків; розглянуто техніко-економічні показники діяльності банку; охарактеризовано динаміку фінансово-економічної діяльності комерційного банку; розроблено заходи з покращення кредитної діяльності та визначено їх економічну ефективність.

Відповідно до загальної мети і конкретних задач, які були поставлені в роботі, результати дослідження сформулюємо в наступних висновках.

В першому розділі дипломної роботи були розглянуті теоретичні аспекти управління кредитною діяльністю комерційних банків.

В другому розділі роботи була надана загальна характеристика КБ «Приватбанк», банку, здійснений аналіз його основних економічних показників розвитку, оцінений фінансовий стан. На сьогоднішній день АТ КБ

«Приватбанк» входить у число найбільших системних банків України. Він здійснює весь спектр наявних на вітчизняному ринку банківських послуг з обслуговування корпоративних і приватних клієнтів відповідно до міжнародних стандартів. Правильно вибрана стратегія розвитку в 2023 році дозволили «Приватбанку» повною мірою реалізувати свої конкурентні переваги й посилити лідерські позиції в основних сегментах ринку фінансових послуг України. Банк має стійкий фінансовий стан. Активи повністю покривають зобов'язання, ліквідність банку - в межах допустимого значення.

В результаті аналізу АТ КБ «Приватбанк» були виявлені такі проблеми: зростання вкладень на рахунках у 2023 році супроводжується зниженням розміру наданих кредитів; процентні виплати зростають швидше, ніж нараховані за кредит проценти; методика оцінки кредитоспроможності позичальника не дозволяє кількісно виміряти ступінь ризику по кожному конкретному позичальнику; спостерігається висока ризикованість надання кредитів в умовах фінансової кризи; відбувається різке зростання обсягу розрахункових операцій, пов'язаних із зростанням ризикованості надання кредитів.

З метою вирішення цих проблемних питань та покращення фінансового стану комерційного банку в роботі запропоновано:

- здійснити зміну кредитної політики, пов'язану з більш широким наданням кредитів із зміною критеріїв визначення платоспроможності клієнтів;
- поліпшити роботу із стягнення проблемних позик;
- практикувати широке застосування страхування кредитів;
- впровадити систему оперативного відстеження стану підприємств – отримувачів кредитів (застосування щомісячного звіту позичальників);
- впровадити спеціально розроблене програмне забезпечення та стандартизовані форми щомісячної фінансової звітності;
- розширення штату кредитних інспекторів

- ввести систему персоніфікованого закріплення кожного кредиту за кредитним інспектором

Очікуваний економічний ефект від впровадження запропонованих заходів з удосконалення фінансового стану складе 2472 тис. грн.

Крім того, нами розроблений комплекс пропозицій щодо нормативно - правового регулювання споживчого кредитування та механізму надання споживчих кредитів в АТ КБ «Приватбанк».

На нашу думку, всі задачі, поставлені в роботі, були розв'язані, а запропоновані пропозиції набудуть подальшого розвитку на досліджуваному підприємстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України К.: Преса України, 1997. – 80 с.
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 20 вересня 2001 року (із змінами, внесеними Законом України від 27 квітня 2007 року.) // Відомості Верховної Ради України.- 2002.- № 5.- Ст.30; Відомості Верховної Ради України.- 2007.- № 2.- Ст.15.
3. Про господарські товариства: Закон України від 11 травня 2000 року (із змінами, внесеними Законом України від 27 квітня 2007 року.) // Відомості Верховної Ради України.- 2000. - № 32. - Ст. 256.; Відомості Верховної Ради України.- 2007. - № 33. - Ст. 440.
4. Про захист прав споживачів: Закон України від 10 січня 2002 року (із змінами, внесеними Законом України від 13 січня 2006 року.) 13 січня 2006 року // Відомості Верховної Ради України.- 2002.- № 17.- Ст.120; Відомості Верховної Ради України.- 2006. - № 7. - Ст. 84.
5. Про Заставу: Закон України від 21 грудня 2000 року (із змінами, внесеними Законом України від 27 квітня 2007 року.)// Відомості Верховної Ради України.- 2007.- N 33.- Ст.440.
6. Про іпотеку: Закон України від 5 червня 2003 року. (із змінами, внесеними Законом України від 23 лютого 2006 року.) // Відомості Верховної Ради України.- 2003. - № 38. - Ст. 313.; Відомості Верховної Ради України.- 2006. - № 31. - Ст. 268.
7. Про Національний банк України : Закон України від 17 лютого 2000 року (із змінами, внесеними Законом України від 20 грудня 2005 року.) // Відомості Верховної Ради України.- 2000.- №14-16 .- Ст121.; Відомості Верховної Ради України.- 2006.- № 9.- Ст.96.
8. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг (із змінами, внесеними Законом України від 15 грудня 2005 року.): Закон України від 12 липня 2001 року (із змінами, внесеними Законом України від від 15 грудня 2005 року) // Відомості Верховної Ради України.-

2002.- №14 . - Ст.104; Відомості Верховної Ради України.- 2006.- №13 . – Ст. 110.

9. Господарський кодекс України-К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2007 – 320с.

10. Цивільний кодекс України: Офіційний текст // Міністерство юстиції України. – К.: Юрінком Інтер, 2004. - 404с.

11. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затверджене постановою Правління НБУ від 14.03.2020. //Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. - 2020. - № 10. - Ст. 23-24.

12. Положення ПриватБанку про споживче кредитування громадян України протокол №8 від 2.03.2020 року.

13. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 06.07.2020 N 279 (зі змінами та доповненнями від 19.03.2020 N 83) // Законодавчі та нормативні акт з банківської діяльності. – 2007 . - № 4.

14. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28 серпня 2020 р. № 368 // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. - 2020. - № 10. - С. 3-35.

15 Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посіб./ В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко; За ред. В.В. Вітлінського.– К.: Т-во “Знання”, КОО, 2020. – 251 с.

16. Вітлінський В.В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику. – К.: ДЕМІУР, 2016. – 212 с.

17. Синки Дж. (мл.). Управление финансами в коммерческих банках / Пер. с англ. 4-го перераб. изд.; Под. ред. Р.Я. Левиты, Б.С. Пинскера. – М.: Catallaxy, 1994. – 820 с.

18. Ілляшенко С. Кредитні ризики та створення резервів для їх покриття // Вісник НБУ. – 2020. - №7. – С. 39-41.

19. Вітлінський В., Великоіваненко Г., Наконечний Я., Пернарівський О. Концепція стратегії кредитного ризику // Банківська справа. – 2019. - №1. – С. 39-42.
20. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік у банках України: Підручник. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2017. – 636 с.
21. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік і прийняття рішень в банках: Навч. – метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2020. – 404 с.
22. Попович В.М., Степаненко А.И. Управление кредитными рисками заёмщика, кредитора, страховщика.-К.: Правові джерела, 2016.-259 с.
23. Заруба О.Д. Фінансовий менеджмент у банках: Навч. Посібник.-к.: Товариство “Знання”, КОО, 2017.-172 с.
24. Загорий Г. О методах оценки кредитного риска// Деньги и кредит. – 2017. - № 6. – С. 31-37
25. Меджибовська Н. Визначення кредитного ризику на основі експертних оцінок // Банківська справа.-№1.-С. 24-31
26. Голов С.Ф., Єфіменко В.І. Фінансовий та управлінський облік. – К.: ТОВ “Автоінтерсервіс”, 2018. – 544 с.
27. Юхимчик С.В., Азарова А.О. Багаторівнева оцінка фінансового ризику // Фінанси України. - 2018. - №11.-С. 55-63
28. Вітлінський В.В., Наконечний Я.С. Методи формування резервів на покриття кредитних ризиків// Фінанси України. - 2018. - №12.-С. 46-54
29. Вітлінський В.В., Пернарівський О.В., Баранова А.В. Оцінка ступеня кредитного ризику банку // Фінанси України. - 2019. - №12.-С. 91-102
30. Голуб В.М. проблемні позики та управління ними // Фінанси України. - 2019. - №11.-С. 93-99
31. Садеков А.А., Лісова Н.О. Кредитний скоринг – методика оптимізації та управління кредитними ризиками // Фінанси України. - 2020. - №8.-С. 118-122

32. Версаль Н.І., Олексієнко С.М. Кредитні ризики як важлива складова ризиків банківської діяльності // Фінанси України. - 2018. - №8.-С. 86-95